

”En mä koe, että mä olisin turvassa kirkossa”
Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien yksinäisyyskokemukset ja
selviytyminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Erik Hietava
Käytännöllisen teologian maisteritutkielma
Huhtikuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen Tiedekunta		Laitos – Institution Käytännön teologian laitos
Tekijä – Författare Erik Hietava		
Työn nimi – Arbetets titel ”En mä koe, että mä oon turvassa kirkossa” – seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien yksinäisyyskokemukset ja selviytyminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.		
Oppiaine – Läroämne Käytännöllinen teologia		
Työn laji – Arbetets art Maisteritutkielma	Aika – Datum Huhtikuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal 66 +3
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkielman aihe on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yksinäisyyskokemukset ja selviytyminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.</p> <p>Aineistona tutkimuksessa olivat 7 teemahaastattelua, joissa käsiteltiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuulumista, yksinäisyyden ja kuulumisen kokemuksia sekä suhdetta kirkkoon ja uskontoon.</p> <p>Aineisto analysoitiin soveltaen temaattisella analyysillä. Analyysi alkoi aineistoon tutustumisella, jonka jälkeen järjestelin aineistosta osat, jotka käsittelevät yksinäisyyttä. Analyysin avulla tuli esille haastateltavien toimijuus sekä kirkko yksinäisyyden lisääjänä ja vähentäjänä. Myöskin vähemmistöstressi nousi analyysissä haastatteluista esiin. Kirkko näyttäisi vähentävän yksinäisyyttä monella tavalla. Kirkko vastakohtaisesti myös vaikuttaa lisäävän yksinäisyyttä.</p> <p>Yksinäisyyden kokemukset näyttävät syntyvän rajatusta toimijuudesta, jotka on jaettu kolmeen erilaiseen ryhmään. Ensimmäisessä toimijuudesta neuvotellaan. Haastateltavat toimivat tietyissä puitteissa, mutta joutuvat esimerkiksi piilottamaan seksuaalisuutensa. Toisessa toimijuutta uhataan ja toimijuutta myös riistetään. Haastateltavat kärsivät sosiaalisesta ulossulkemisesta. Kolmannessa kategoriassa on toimijuuden säilyttäminen ratkaisuja tekemällä. Ratkaisujen teosta seuraa vapaa toimijuus. Tähän liittyy seuraukset erilaisista yksinäisyyden ja kuulumisen kokemuksista. Seurauksina ovat mm. aggressiivinen käytös ja poislähteminen. Haastateltavat ratkaisevat toimijuutta uhkaavat tilanteet eri tavoin.</p> <p>Johtopäätöksissä esitetään, että uskonto ja kirkko rajaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia henkilöitä, aiheuttaen sitä kautta yksinäisyyttä. He eivät pysty olemaan seurakunnan toiminnassa mukana avoimesti, vaan he joutuvat suojaamaan itseään mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta. Myöskin ristiriita kirkon virallisessa suhtautumisessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin ja esille tulleissa kokemuksissa on iso. Uskonto näyttää tukevan ajatusväärityksiä, mikä saattaa lisätä yksinäisyyden syvyyttä.</p> <p>Tutkimusta on mahdollista hyödyntää kirkon työssä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kanssa, mitkä ovat erityisiä paikkoja, joihin olisi kirkon toimijoiden syytä kiinnittää huomiota. Tutkimus auttaa pohdinnoissa suhtautumisesta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Yksinäisyys, evankelis-luterilainen kirkko, toimijuus, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt,		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampanuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
2. SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT KIRKOSSA JA YHTEISKUNNASSA	2
2.1. SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT	2
2.2. SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT KIRKON LAUSUNNOISSA JA YHTEISKUNNASSA	3
2.3. SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖJEN KUULUMISEN JA ULKOPUOLISUUDEN KOKEMUKSET	7
2.4. VÄHEMMISTÖSTRESSI	9
2.5. AIEMPI TUTKIMUS	10
3. YKSINÄISYYS ILMIÖNÄ	12
3.1. YKSINÄISYYS JA SEN TUTKIMUS	12
3.2. YKSINÄISYYDEN JUURISYYT JA SEURAUKSET	14
3.3. OSTRAKISMI	17
3.4. YKSINÄISYYTEEN LIITTYVÄT TUNTEET JA AJATUSVÄÄRISTYMÄT	18
3.5. YKSINÄISYYDEN VÄHENTÄMINEN	19
4. TOIMIJUUS	21
5. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	23
5.1. TUTKIMUSKYSYMYYS JA TUTKIMUKSEN ALAKYSYMYKSET	23
5.2. TUTKIMUSHAASTATELUN JA HAASTATELUIDEN TOTEUTUS	24
5.3. TUTKIJAN ASEMA	27
5.4. LAADULLINEN ELI KVALITATIIVINEN TUTKIMUS	28
5.5. TEMAATTINEN ANALYYSI JA TUTKIMUSPROSESSIN EDISTYMINEN	29
TAULUKKO 1	33
6. SEKSUAALI JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖJEN YKSINÄISYYSKOKEMUKSET KIRKKOON JA USKONTOON LIITTYEN	34
6.1. KIRKKO JA USKONTO APUNA YKSINÄISYYTEEN	34
6.2. KIRKKO JA USKONTO YKSINÄISYYTTÄ TUOTTAVANA	36
7 TOIMIJUUS OMAN IDENTITEETIN JA YHTEISÖN RISTIPAINEESSA	41
7.1. TOIMIJUUTEEN LIITTYVÄ NEUVOTTELU	41
7.2. TOIMIJUUDEN UHAT JA SEN RIISTÄJÄT	44
7.3. TOIMIJUUDEN SÄILYTTÄMINEN RATKAISUJA TEKEMÄLLÄ	50
8. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54
LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	58
LÄHTEET JA APUNEUVOT	58
KIRJALLISUUS	58
LIITE 1. HAASTATELUKUTSU	67
LIITE 2. HAASTATELURUNKO	68

1. Johdanto

”En mä koe, että mä oon turvassa kirkossa.” Tämä tutkimukseen osallistuneen haastateltavan toteamus Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta. Se avaa todellisuutta, jossa ainakin osa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista ihmisistä elää suhteessa kirkkoon. Turvattomuus saattaa aiheuttaa myös yksinäisyyttä. Yksinäisyys on sana sekä ilmiö, joka on jäänyt aiemmin vähemmälle huomiolle. On kuitenkin selvinnyt, että yksinäisyys lisää eniten sairauksia sekä pahoinvointia yksittäisenä tekijänä. Se voidaan määritellä lyhyesti subjektiiviseksi tunteeksi, joka liittyy suhteeseen ympäristöön, toisiin ihmisiin. Koska se on henkilökohtainen kokemus, yksinäisyyden kokemuksen paikat voivat liittyä eri ihmisillä täysin eri tilanteisiin tai paikkoihin.¹

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin suhtautuminen on muuttunut yhteiskunnassa sallivampaan suuntaan viimeisten vuosikymmenten aikana. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat tuoneet esille kokemusta siitä, että he eivät koe olevansa tasavertaisia muiden kirkon jäsenten rinnalla. Kirkko kuitenkin korostanut kaikkien jäsenten tasavertaisuutta. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ja kirkon suhdetta on viime vuodet hallinnut kysymys avioliittoon vihkimisestä. Papeista yli puolet kannattaa samaa sukupuolta olevien pariin vihkimistä. Kirkon puolelta asiasta on tehty selonteko, jossa avataan nykyisiä käsityksiä avioliitosta kirkossa. Kuitenkaan kirkon viralliset kannat siunaamisesta ja rukoushetkestä eivät ole tavoittaneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia pariskuntia, vaan he ovat rinnastaneet rukoushetken jopa vihkimiseen.²

Tässä tutkimuksessa tutkitaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien yksinäisyyden ja kuulumisen kokemuksia, ja miten Suomen evankelis-luterilainen kirkko näkyy näissä kokemuksissa? Tutkimuksessa on alakysymyksiä: kuinka haastateltavat kertovat yksinäisyyden kokemuksistaan, minkälaisia suhteessa kirkkoon ovat yksinäisyyden ja kuulumisen kokemukset sekä miten kirkko lisää tai vähentää yksinäisyyttä. Tutkimus toteutetaan laadullisena haastattelututkimuksena, jossa informaatio kerätään sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvilta.

¹ Junttila 2016, 54.

2. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kirkossa ja yhteiskunnassa

2.1. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt on kattotermi, joka pitää sisällään erilaisia asioita.

Seksuaalivähemmistöt voidaan lyhyesti määrittää, että se on muuta kuin heteroseksuaalisuus.

Sukupuolivähemmistö pitää sisällään transsukupuoliset sekä intersukupuoliset. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä voidaan käyttää myös lyhennettä LGBTIQ, jossa jokainen kirjain tarkoittaa tiettyä seksuaali- tai sukupuolivähemmistön ryhmää.³

Homoseksuaalit ovat henkilöitä, jotka kokevat sekä emotionaalista että eroottista vetoa samaan sukupuoleen kuin itse ovat. Homonaisia kutsutaan lesboiksi, miehiä homoiksi.

Biseksuaalit ovat ryhmä ihmisiä, jotka kokevat pääsääntöisesti vetoa miehiin ja naisiin. He voivat myös kokea sukupuolen olevan merkityksellisen asia. Panseksuaalisuus saatetaan sekoittaa biseksuaalisuuden kanssa. Niitä käytetään myös synonyymeinä. Panseksuaalit taas eivät pidä sukupuolta olennaisena asiana kumppanissa. He voivat kokea vetoa myös muihin sukupuoliin, heille sukupuoliin liittyvät ominaisuudet eivät ole oleellisia. Aseksuaalit ovat ihmisiä, jotka kokevat, että heiltä puuttuu seksuaalisuus tai he eivät halua toteuttaa sitä muiden kanssa. Osa aseksuaaleista pitää sitä seksuaalisen suuntautumisen puuttumisena, osa taas identifioituu johonkin seksuaaliseen suuntautumiseen, mutta eivät koe tarpeelliseksi toteuttaa sitä.⁴

Sukupuolivähemmistöihin kuuluu transihmiset sekä intersukupuoliset. Trans on yleiskäsite heille, joiden sukupuoli-identiteetti sekä sukupuolen ilmaisu eroaa niistä odotuksista, jota annetaan heidän syntymässä määritellylle sukupuolelleen. Transihmisiin kuuluu transvestiitit, transgenderit sekä transsukupuoliset. Transvestiittien sukupuoli-identiteetti vastaa syntymässä määritettyä, mutta he haluavat ilmaista itseään tavoin, jotka liitetään toiseen sukupuoleen. Transgenderit ovat termi niille, jotka eivät identifioitu mieheksi tai naiseksi. He voivat kokea olevansa sekä naisia että miehiä, sukupuolettomia tai heidän sukupuoltaan ei voi määrittellä akselilla mies-nainen. Transsukupuoliset eivät samaistu heidän syntymässä määritettyyn sukupuoleen. Transmies on syntymässä määritetty naiseksi, transnainen taas mieheksi. Queer on termi, joka voi liittyä sekä sukupuoli- ja seksuaali-

² Harjula, Nissinen ja Tuovinen, 2003; Hellqvist ja Vähäkangas, 2016, 152–154; Mäkinen ja Komulainen, 2016; Rinta-Jouppi, 2018 Katsottu 26.4.2019.

³ Alanko, 2014, 20.

identiteettiin. Se on poliittinen ja akateeminen näkökulma, jossa kyseenalaistetaan yhteiskunnan antamat normit seksuaalisuudelle ja sukupuolelle. Luokituksia pidetään ahtaina, joten he eivät määritä itseään selkeästi. Henkilöistä, joiden sukupuoli-identiteetti vastaa syntymässä määritettyä, käytetään nimitystä cissukupuolinen.⁵

Usein kuitenkin nämä kaksi asiaa: sukupuoli ja seksuaalisuus, yhdistetään toisiinsa. Ihmisen seksuaali- ja sukupuoli-identiteetit ovat keskenään suhteessa, relaatiossa. Näihin identiteetteihin vaikuttaa yhteiskunnan odotukset ja normit, varsinkin konservatiivisissa piireissä tai yhteisöissä. Jos mies tai nainen käyttäytyy vastakkaisen sukupuolen tavoin, hän voi helposti tulla leimatuksi. Esimerkiksi naisen maskuliiniset toimet saatetaan yhdistää lesbouteen ja vastaavasti miehen feminiiniset piirteet homouteen. Voidaan siis todeta, että sukupuoli sekä seksuaalisuus eivät ole pelkästään ihmisen osa identiteettiä, kehollista toimijuutta ja toteuttamista, vaan identiteetteihin vaikuttaa myös sosiaaliset ryhmät, rakenteet ja suhteet. Tästä syystä viime vuosina on teoretisoitu intersektionaalisuuden käsite, joka perustuu ajatukseen ihmisestä erilaisten identiteettien kimppuna. Tällöin seksuaalisuuden, sukupuolen ja vaikka uskonnon yhdistäminen on aina kontekstisidonnaista, kuinka niitä kaikkia eletään todeksi yhdessä tai erikseen.⁶

2.2. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kirkon lausunnoissa ja yhteiskunnassa

Kirkolla on ollut monenlaisia tapoja suhteessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin ja heidän parisuhteisiinsa. Kirkon opetus on ollut vahvasti kontekstuaalista, sen käsitykset seksuaalisuudesta ovat perustuneet kunkin ajan perustuviin tieteellisiin selitysmalleihin seksuaalisuudesta ja sukupuolesta. Nämä ovat heijastuneet myös käsitykseen avioliitosta. Muutokset käsityksissä ovat tulleet eri tahoilta ja olleet huomaamattomia, että muutosta ei olla edes huomattu.⁷ Seksuaalivähemmistöön kuulumisen on ollut kirkolle pitkään ongelma. Kirkko on suhtautunut melko varauksellisesti yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin suhteessa seksuaalivähemmistöihin. Kirkossa on melko pitkälti puhuttu vain homoseksuaalisuudesta, sukupuolivähemmistöt eivät ole juuri olleet puheenaiheena kuin vasta viime vuosina. Varauksellinen suhtautuminen on mainittu myös eksplisiittisesti. Suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin on tällä hetkellä kirkkoa jakava aihe. Asia jakaa niin ideologisesti kuin myös konkreettisesti. Ideologisiin jakolinjoihin vaikuttaa käsitykset ja

⁴ Alanko, 2014, 5–6.

⁵ Alanko, 2014, 5–6.

⁶ Yip ja Nynäs, 2012, 6–10.

⁷ Ratinen, 2017, 206–207.

oletukset asian ”syystä”, konkreettiset jakolinjat viittaavat eksplisiittisesti kerrottuihin mielipiteisiin.⁸

Uusin, paljon keskusteluakin herättänyt aihe on uusi avioliittolaki, joka mahdollistaa kahden samaa sukupuolta olevan henkilön avioliiton. Tämä astui voimaan 1.3.2017. Kirkossa on moninaisuutta suhtautumisessa seksuaalivähemmistöihin ja sitä kautta heidän avioliittoonsa. Kirkon teettämän selonteon mukaan kirkossa on ihmisiä, jotka ajattelevat seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöjen suhteiden olevan mahdotonta yhdistää kristillisen ihmiskäsityksen kanssa. Toisaalta nämä samat ihmiset yleensä hyväksyvät nämä ihmiset. Selonteon mukaan toinen ryhmittymä katsoo asiaa siitä kulmasta asiaa, että homoseksuaalien hyväksyminen on mahdollista vasta siinä vaiheessa, kun heidän parisuhteensa hyväksytään. Selonteon mukaan on myös jonkinlainen joukko henkilöitä, joilla ei ole asiaan kantaa juuri suuntaan tai toiseen.⁹ Kirkon kantaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, ja heidän parisuhteisiinsa on nähtävissä sanoissa ”puolesta ja kanssa”, joita on käytetty parisuhteen rekisteröintiin liittyvässä keskustelussa ja 2017 jälkeen avioliittoon liittyen. Kirkko tahtoo hyväksyä täysin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat ihmisinä ja heidän elämänsä, mutta ei heidän parisuhdettaan. Käsiteparia ”puolesta ja kanssa” käytettiin erityisesti rekisteröidyn parisuhteen liittyen. Tässä yritetään tehdä kahta, keskenään jopa ristiriitaista asiaa samaan aikaan. Annetaan tilaa pariskunnille hakea hyväksyntää parisuhteelleen sekä vältetään muuttamasta kirkon opetusta avioliitosta. Hyväksyvä tunnustaminen tarkoittaisi sitä, että molemmat osapuolet (samaa sukupuolta olevat parit ja kirkko) altistaisivat itsensä muutokselle, mutta tähän kirkko ei ole valmis.¹⁰

1960-luvulla piispat, yhtä lukuun ottamatta, kirjoittivat kirjeen, jossa homoseksuaalisuus torjuttiin sairautena ja lääketieteen piiriin kuuluvana asiana. Samassa kirjeessä myös avioliiton ulkopuolinen seksuaalisuus kiellettiin. Homoseksuaalisuus oli merkki sivistyksen kriisistä, piispojen mukaan. Yksi piispa ei allekirjoittanut kirjettä ja kirjoitti seurakunnille omassa hiippakunnassa kirjeen, jossa korosti pastoraalisuutta asiaa kohtaan. Piispa ei kuitenkaan pitänyt homoseksuaalisuutta hyvänä, vaan näki sen Jumalan tahdon vastaisena asiana.¹¹

Homoseksuaalisuus poistettiin rikoslaista 1970-luvun alussa. Kirkon perheasiaintoimikunta oli antanut lain valmisteluvaiheessa lausunnon, jossa tätä lakiluonnosta vastustettiin. Kuitenkin kirkon vaikutuksesta lakiin lisättiin pykälä, joka kriminalisoi

⁸ Kejonen, 2016, 291.

⁹ Mäkinen ja Komulainen, 2016, 1–2.

¹⁰ Pihkala, 2007; Hellqvist & Vähäkangas, 2016, 153.

yllyttämisen seksuaaliseen kanssakäymiseen samaa sukupuolta olevan kanssa. 1970-luvulla tehtiin myös tutkimus piispainkokouksen toimeksiannosta, joka tarkasteli kriittisesti kirkon siihen astista kantaa. Homoseksuaalisuus nähtiin siinä kuuluvan joidenkin ihmisten persoonaan. Tutkimus myös korosti, ettei homoseksuaalisuuteen voitu vietellä. Samoin tutkimus ehdotti, ettei homoseksuaalisuus estäisi kirkon virkaan pääsemistä.¹² 1980-luvulla ilmestynyt kirje kirkon piispoilta, salli homoseksuaalien työskentelyn kirkossa, mutta vaati pitäytymistä kirkon opissa. Tällöin henkilön tulee elää selibaatissa, eikä voi kertoa omasta homoseksuaalisuudesta avoimesti.¹³

2000-luvulla on käyty kirkossakin keskusteluja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Tähän on vaikuttanut yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset. Vuonna 2001 hyväksyttiin laki rekisteröidystä parisuhteesta. Tämä aiheutti paljon keskustelua kirkossa, kirkolliskokouksessa tehtiin asiaan liittyen erilaisia aloitteita. Aloitteet hylättiin, mutta lähetettiin piispainkokoukselle asian selkiyttämiseksi, erityisesti teologiset ja juridiset ulottuvuudet.¹⁴ Vuonna 2014 hyväksyttiin eduskunnassa uudistettu avioliittolaki, joka salli muillekin kuin heteropareille avioitua. Kirkossa on erityisesti käyty keskustelua tämän jälkeen. Piispainkokous antoi vuonna 2016 selonteon, jossa kerrottiin kirkon käsityksestä avioliitosta. Selonteossa korostettiin, ettei lainmuutos vaikuta kirkon käytäntöihin, mutta huomautettiin, että ”kirkossa on jäseniä, luottamushenkilöitä ja työntekijöitä on avioliitossa samaa sukupuolta olevan kanssa” lain voimaantulon jälkeen. Selonteossa tasavertaista kunnioitusta myöskin korostettiin.¹⁵ Ratinen huomauttaa, ettei selonteko kuitenkaan kiinnitä huomiota laajoihin muutoksiin suhteessa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Ratisen mukaan sukupuolentutkimuksessa on huomattu sukupuolen ja seksuaalisuuden olevan ”historiallisesti ja kulttuurillisesti muotoutuvia”¹⁶.

Vuoden 2018 kirkolliskokouksessa keskusteltiin samaa sukupuolta olevien vihkimisestä tehdystä mietinnössä. Kirkon piispoista kolme – Björn Vikström, Teemu Laajasalo ja Kaarlo Kalliala – kannattivat vihkimisen laajentamista samaa sukupuolta oleville pareille.¹⁷ Myöskin kirkon papeille on tehty vuonna 2018 kyselytutkimus osoittaa, että vähän yli puolet papistosta kannattaa ja noin 40% vastustaa samaa sukupuolta olevien parien vihkimisiä. Vihkimistä

¹¹ Särs, 2003, 33–34.

¹² kts. Lindqvist, 1975; Särs, 2003, 34–35.

¹³ Nikolainen, 1984; Särs, 2003, 35.

¹⁴ Saarelma, 2007, 5; Ratinen, 2017, 195.

¹⁵ Mäkinen ja Komulainen, 2016, 11.

¹⁶ Ratinen, 2017, 195.

¹⁷ Toivanen, 2018 Katsottu 26.4.2019.

kannattavien pappien määrä on lisääntynyt muutamassa vuodessa huomattavasti. Vuonna 2014 kannattajia vihkimiselle oli noin kolmannes.¹⁸

Homoseksuaalisuudesta, myös yleisemmin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, on kasvanut kirkolle, ja muille uskonnollisille yhteisölle, laajempi asia. Tätä samaa keskustelua käydään myös yhteiskunnan tasolla, ei ainoastaan uskonnollisissa yhteisöissä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin suhtautumalla otetaan tietty paikka yhteiskunnallisessa keskustelussa. Asiassa ei niinkään ole kyse suhtautumisesta yhden ihmisen seksuaalisiin mieltymyksiin. Aiheesta puhuminen liittyy vahvasti myös yhteisöjen identiteetin muodostamiseen sekä sen ylläpitoon. Suhtautumisesta seksuaali ja sukupuolivähemmistöihin on tullut yksinkertainen jakolinja, jolla jakaudutaan eri puolille. Siitä on tullut tietynlainen symboli, väline, jolla otetaan kantaa ja määritellään todellisuutta. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin suhtautuminen määrittelee myös yhteisön sanomaa ja suhdetta yhteiskuntaan. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön suhtautumisesta on tullut yhteisön väline toteuttaa ja näyttää omaa autonomisuuttaan. Ongelmat suhteessa ihmisoikeuksiin, jopa rikoksiin, saatetaan yhteisöissä tunnistaa, mutta niihin ei puututa, koska ei haluta menettää ryhmäidentiteettiä ja mahdollisuutta erottautumiseen. Tällöin ryhmän etu menee yksilön edulle.¹⁹

Seksuaalivähemmistöön kuuluvia ihmisiä arvioidaan hengellisesti, koska koetaan heillä olevan vääränlainen seksuaalisuus. Kuitenkin näiden seksuaalivähemmistöön kuuluvien avulla ja kautta yhteisöt käyvät yhteiskunnallista keskustelua. Yhteisöjen sisällä on ennen lähinnä vaiettu asiasta tai se on kielletty kokonaan. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ovat joko lähteneet liikkeestä tai sitten he ovat kieltäneet seksuaalisuuden itsessään.²⁰

Puhuttaessa suhtautumisesta samaa sukupuolta olevien avioliittoon kirkolla on ja ei ole kantaa. Kirkon kanta eettisiin kysymyksiin on melko monitahoinen, kirkko lähinnä korostaa eettisten kysymysten merkitystä ja kehottaa ihmisiä toimimaan vastuullisesti ja oikeudenmukaisesti. Kirkko pääosin suhtautuu myönteisesti samaa sukupuolta olevien avioliittoihin, joista todistavat syrjintäkiellot, seurakuntien sateenkaaritoiminta sekä rukoushetkien mahdollisuus. Kuitenkin uudistuksia kirkko on organisaationa vastustanut. Kirkon kanta näyttäytyy melko ristiriitaisena, koska yksittäiset työntekijät, herätysliikkeet sekä muut toimijat ottavat kantaa. Kannat ovat sitten eri toimijoilla hyvin erilaisia.

¹⁸ Rinta-Jouppi 2018 Katsottu 31.10.2018.

¹⁹ Linjakumpu, 2015, 135–136; Kejonen, 2016, 283–284.

²⁰ Linjakumpu, 2015, 136.

Kuitenkaan kirkon kannoilla ei ole kovin paljon vaikutusta yksittäisten jäsenten kantoihin. Kirkon kannat vain rajoittavat joitakin toimintoja.²¹

Hyvä huomata, että kirkossa huomio on kiinnittynyt pääsääntöisesti seksuaalivähemmistöihin sekä erityisesti homoseksuaalimiehiin. Sukupuolivähemmistöt ovat jääneet sivuun.

2.3. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kuulumisen ja ulkopuolisuuden kokemukset

Kuulumisen kokemukset seksuaalivähemmistöön kuuluvana, tiettyyn uskonnolliseen ryhmään on monimutkaisesti sosiaalisesti neuvoteltava kokonaisuus suhteessa viralliseen oppiin, arkiseen toimintaan ja väärinidentifioitumiseen.²² Yhden tutkimuksen mukaan sosiaalisesti ulkopuoliset ovat enemmän uskonnollisia, verrattuna niihin, jotka eivät koe sosiaalista ulkopuolisuutta. Uskonnosta tällaiset henkilöt kuitenkin hakevat henkilökohtaista merkitystä sekä lohdutusta Jumalasta. Sosiaalinen kuuluminen ei ole heillä tärkeä syy kääntyä uskonnolliseksi. Uskonnolla on siis enemmän henkilökohtainen merkitys, ei niinkään sosiaalinen. Sosiaalinen itsevarmuus on saattanut laskea, mikä kannustaa turvalliseen suhteeseen jumaluuden kanssa. Tällainen suhde Jumalan kanssa saattaa korvata puutteita sosiaalisissa suhteissa, ja mikä toisaalta saattaa parantaa sosiaalisen itsetunnon ja kuulumisen kokemuksen tasoa. Kuulumisella on myös tässä tasoja, mitä uskonnollisempi, sitä enemmän uskonnolliset ajatukset ja uskomukset auttavat selviytymisprosessissa stressistä, jonka on aiheuttanut sosiaalinen ulkopuolisuus.²³

On hyvä huomata, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat heterogeeninen ryhmä. Kuitenkin on asioita, jotka ovat yhdistäviä tälle ryhmälle. Ryhmässä viihtymisen kannalta olisi tärkeää kokea yhteenkuuluvuutta ryhmän kanssa, missä toimii. Jos kokee olevansa yksin, helposti ei tuo omia ajatuksiaan esille. On helpompi olla hiljaa kuin kertoa omia näkemyksiään. Kun seksuaalivähemmistöjen kuuluvilla ei ole seksuaalivähemmistöön kuuluvia kontakteja, he näyttävät ajattelevan ongelmien olevan heidän omaa syytään. Kun seksuaalivähemmistön edustajia on läheisenä, on helpompi myös ilmaista kokemuksia syrjinnästä. Seksuaalivähemmistöjen edustajien on vaikea uskoa, että heidän ääntään kuullaan ja siihen reagoidaan, koska seksuaalivähemmistöjä on kohdeltu huonosti.²⁴

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille suunnattu verkosto vähentää ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden kokemusta, joka saattaa syntyä vähemmistöön, marginaaliin, kuulumisesta.

²¹ Hynynen, 2016, 311–312.

²² Taylor ja Snowdon, 2015, 180.

²³ Aydin, Fischer ja Frey, 2010, 746–748.

Tällaiset verkostot toimivat vastalääkkeenä yhteisössä esiintyvään syrjintään sekä yksinäisyyteen yhteisössä. Se toimii myös äänitorvena. Kohtelusta, joka pitää sisällään stigmaa ja marginalisoitumista, seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöön kuuluvat ovat perustaneet tai liittyneet erilaisiin verkostoihin saadakseen sosiaalista tukea ja kollektiivista ääntä, myös jakaakseen omia kokemuksia toisten samankaltaisten kanssa. Kuitenkaan kaikki eivät halua tällaiseen ryhmään liittyä, ja syitä voi olla monia. Tällainen verkosto voi tuottaa enemmän painetta kuin tukea. Verkosto voidaan nähdä liian normatiivisena, osa haluaa kieltää, peittää tai pitää erillään seksuaalisen identiteetin.²⁵

Kuulumista uskonnolliseen yhteisöön saattaa vaikuttaa negatiivisesti osallistuminen yhteiskunnallisen asian puolesta kampanjointiin. Tämä johtuu siitä, että uskonnollisessa yhteisössä identiteettiin vaikuttaa uskonnollisen auktoriteetti, jolla on valta tulkintaan. Tämä voi tarkoittaa konfliktia yksilön arvojen ja yhteisön määrittelemien arvojen kanssa. Syntyy tietynlainen paradoksi, koska voimia tuovat arvot ovat yhteisön tai uskonnollisen auktoriteetin silmissä väriä.²⁶

Kuulumisen kokemus on laaja sillä tavoin, että siihen tulee myös ympärillä olevien ihmisten kiinnittää huomiota. Kaikkien olisi hyvä tietää mitä homoseksuaalisuus tarkoittaa, ja sen tulisi olla kaikille neutraali aihe puhua. Tärkeää on myös muuttaa sanojen merkitystä, olisi hyvä käyttää sanoja ”homo” ja ”lesbo” positiivisessa merkityksessä, ei haukkumasanana. Sensitiivinen suhtautuminen ja ennakkoluulojen purkaminen, ei tulisi olettaa kaikkien olevan kiinnostuneita samoista asioista. Yksittäisen ihmisen tulee havainnoida omia ennakkoluuloja ja stereotyyppioita ja työstää niitä. Monet seksuaalivähemmistöön kuuluvat nuoret kärsivät myös masennuksesta, jolloin nuoren energia menee pääasiassa päivästä selviämiseen. Tällöin nuori ei yleensä puhu kokemuksistaan tai tuntemuksistaan toisille. Tulisi myös huomata, ettei kaikki asiat tai haasteet, joita seksuaalivähemmistöön kuuluva kohtaa, johdu seksuaalisesta suuntautumisesta.²⁷

Osallistuminen uskonnollisen ryhmän toimintaan on yhteydessä psykologiseen sopeutumiseen. Osallistumiseen liittyy monia erilaisia muuttujia. Uskonnollinen yhteisö voi tarjota paljon suojaavia ja tukevia asioita, varsinkin erilaisten vaikeiden elämäntilanteiden aikana. Kuitenkin seksuaalivähemmistöt ovat perinteisesti suljettu ulos uskonnollisten yhteisöjen elämästä. Tämä johtuu opetuksesta homoseksuaalisuuden moraalittomuudesta tai sen synnillisyydestä. Seksuaalivähemmistöjen edustajat, jotka identifioivat itsensä torjuvasti

²⁴ McFadden ja Crowley-Henry, 2018, 1065.

²⁵ McFadden ja Crowley-Henry, 2018, 1069, 1071.

²⁶ Houston, 2012, 148; Nynäs, Lassander ja Kontala, 2013, 472.

suhtautuvaan yhteisöön ja osallistuvat paljon yhteisön toimintaan, heillä esiintyy ahdistusta. tällaista yhteyttä ei olla löydetty hyväksyvästi seksuaalivähemmistöihin suhtautuvissa yhteisöissä. Myöskin erilaisten uskonnollisten yhteisöjen (torjuva vrs. hyväksyvä) välillä näkyy eroja. Rajoittavaan yhteisöön kuuluvat osallistuvat toimintaan vähemmän ja heillä on suurempi todennäköisyys identiteettiristiriitaan. Torjuvasti suhtautuvassa yhteisössä helpommin kohtaa opetuksia ja näkökantoja, jotka suhtautuvat homoseksuaalisuuteen kieltävästi. Tämä ja ongelmat identiteetin kanssa saattavat johtaa torjumiseen yhteisöstä, mikä saattaa saada ahdistuneen luopumaan toimituksiin osallistumisesta torjuvassa yhteisössä.²⁸

Torjuvasti homoseksuaalisuuteen suhtautuvassa yhteisössä seksuaalivähemmistöön kuuluvat henkilöt kokivat saavansa vähemmän sosiaalista tukea kuin hyväksyvästi suhtautuvassa yhteisössä. Seksuaalivähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat tällöin hyvin tarkkoja yksityisyydestään, eivät kerro asioistaan juurikaan toisille uskonnollisen yhteisön jäsenelle. Usein esiintyy myös tunnetta ulkopuolelle jättämisestä sekä kokemusta välttelystä, mikä vaikeuttaa merkityksellisten ihmissuhteiden muodostumista.²⁹

2.4. Vähemmistöstressi

Vähemmistöstressi on stressiä, jota vähemmistöön kuuluvat ihmiset voivat kokevat. Se on pitkäaikaista sisäistä ja sosiaalista painetta. Tässä tutkimuksessa vähemmistöstressi liittyy sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuulumiseen. Stressireaktio syntyy ympäröivän yhteisön oletuksista seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyen. Myöskin erilaisuuden kokemukset, sosiaalinen leimautuminen, kokemukset väkivallasta ja kiusatuksi tulemisesta ovat reaktion aiheuttajia. Vähemmistönstressin aiheuttajana on myös ennakkoluulot. Sillä saattaa olla myös seuraamuksia niin fyysiselle kuin psyykkisellekin terveydelle.³⁰

Vähemmistöstressi voidaan jakaa kolmeen eri osaan. Stressireaktio on samansuuntainen kuin ”tavallisessa” stressissä, joita kaikki ihmiset kokevat, mutta siinä on myös stressiä lisääviä asioita. Vähemmistöstressiä kokevat yrittävät mukautua samanlaiseksi, kuin ympäristö. Vähemmistöstressi on kroonista, koska se on yhteydessä sosiaalisiin sekä kulttuurisiin rakenteisiin. Sitä on yksilön hyvin vaikea saada poistettua tai muutettua omalla käytöksellään tai toimimisellaan. Vähemmistöstressi on sosiaalisesti tuotettua, se juontaa juurensa enemmän sosiaalisista prosesseista, instituutioista ja rakenteista yksilön taustalla, kuin yksilön omasta toiminnasta tai ominaisuuksista, jotka ovat tunnusomaisia yleisille

²⁷ Johnson ja Johnson, 2000, 633.

²⁸ Hamblin ja Gross, 2013, 824.

²⁹ Hamblin ja Gross, 2013, 824.

³⁰ Meyer, 2003, 675–676; Crowell *ym.*, 2015, 244–245.

stressitekijöille. Yleisiä stressin aiheuttajia yksilölle ja/tai ryhmälle ovat erilaiset biologiset, geneettiset ja ei-sosiaaliset ominaisuudet.³¹

Meyer on teoretisoinut vähemmistöstressiä. Hän puhuu vähemmistöstressin prosesseista. Vähemmistöstressin lähtökohtana on ympäristön olosuhteet, jotka aiheuttavat yleisiä stressitekijöitä. Toisena lähtökohtana on ihmisen vähemmistöstatus, joka voi johtua seksuaalisesta suuntautumisesta, rodusta tai sukupuolesta. Statuksesta juontuu vähemmistöidentiteetti, joka voi olla esimerkiksi homoidentiteetti. Identiteetin merkittävyys, tasapaino ja integraatio, eli yhdistäminen, vaikuttavat vähemmistöstressin sisäisiin prosesseihin. Identiteetti vaikuttaa selviytymiseen ja sosiaaliseen tukeen, yksilöiltä ja yhteisöltä. Itse vähemmistöstressiin liittyvät prosessit Meyer on jakanut kahteen; ”läheiset (proximal) ja kaukaiset (distal)”. Kaukaiset viittaa ulkopuolelta tuleviin ennakkoluuluihin asioihin, kuten syrjintään ja väkivaltaan. Läheiset viittaa lähinnä ihmisen sisäisiin kokemuksiin. Vähemmistöstressiin liittyviä sisäisiä prosesseja ovat hylkäämisen tai torjumisen odotus, identiteetin salaaminen ja sisäistetty stigma. Nämä kaikki tekijät vaikuttavat siihen minkälainen vaikutus tällä vähemmistöstressillä on henkilön mielenterveyteen. Vaikutukset voivat olla mielenterveyttä tukevia tai horjuttavia.³²

Vähemmistöstressillä näyttäisi olevan vaikutuksesta masennuksen syntymiseen erityisesti konservatiivisemmissä yhteisöissä. Vahvistetut heteronormit, arvot ja uskomukset saattavat johtaa negatiivisempaan itsekuvaan, herkistyneeseen tarkkailuun sekä kasvaneeseen ajatusvääristymään omasta syntisyydestä. Kuitenkin vaikutus näyttäisi olevan merkittävämpi henkilöillä, jotka ovat irrottautuneet tai eivät ole niin vahvasti toiminnassa mukana. Selitys tälle saattaa olla se, että aktiiviset osallistujat pitävät omaa vähemmistöidentiteettiä vähemmän merkityksellisenä kuin uskonnollista identiteettiä.³³

2.5. Aiempi tutkimus

Seksuaalivähemmistöjen ja kirkon suhdetta on tutkittu jonkin verran, erityisesti 2000-luvun alussa. Tämä on johtunut yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista. Samoin tasa-arvoisen avioliittolain voimaantulo on kiihdyttänyt keskustelua aiheesta. Näissä tutkimuksissa on usein ollut fokuksena kirkon opin taso tai kirkon työntekijöiden suhtautuminen asiaan. Vähemmän on tutkittu seksuaalivähemmistöjen kokemuksia tai heidän näkökulmaa asioihin. Hellqvist ja Vähäkangas (2016) ovat yhdessä tutkineet rekisteröidyn parisuhteen tunnustamista kirkossa

³¹ Meyer 2003, 676.

³² Meyer 2003, 679.

³³ Crowell *ym.*, 2015, 261.

parien omasta näkökulmasta.³⁴ Teemu Ratinen ja Eetu Kejonen ovat tutkineet vanhoillislestadiolaisten homoseksuaalien subjektiivista yhteisössä.³⁵ Kejonen on myös muutenkin tutkinut homoseksuaalisuutta. Hänen väitöskirjansa käsitteli kahden herätysliikkeen suhtautumista yhteiskuntaan, kirkkoon sekä homoseksuaalisuuteen. Hän on myös myöhemmin kirjoittanut samaa aihepiiriä käsitteleviä artikkeleita.³⁶ Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista aktivisteista on kirjoitettu yksi artikkeli, miten he toteuttavat aktivismia erilaisissa yhteiskunnallisten asioiden parissa.³⁷

Queer-teologia on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyen ollut 2000-luvulla esillä. Nina Järviö on tehnyt siitä oman pro gradunsa, kuinka Queer-teologiaa on käsitelty Suomen ja Ruotsin evankelis-luterilaisten kirkkojen lausunnoissa. Hän on kirjoittanut Queer-teologian mahdollisuuksista artikkelin myöhemmin.³⁸ Samoin Teemu Ratinen on hyödyntänyt Queer-teoriaa omassa väitöskirjassa koskien häpeällistä seksuaalisuutta.³⁹

Toimijuutta, erityisesti uskonnollista toimijuutta ovat tutkineet Eetu Kejonen sekä Meri-Anna Hintsala, jotka tutkivat HLB-toimijuutta (homo, lesbo ja bi) nettikeskusteluissa vanhoillislestadiolaisessa herätysliikkeessä. Sen tuloksena on, että HLB-yksilöt eriyttävät toimijuuttaan, ja muokkaavat sitä olosuhteisen mukaan.⁴⁰

Kansainvälisesti on tehty tutkimusta seksuaalivähemmistöihin ja uskontoon liittyen, mikä on vähemmistöstressin rooli vanhuksilla näissä kokemuksissa. Toinen käsittelee henkistä hyvinvointia. Suomessa tällaista tutkimusta ei ole tehty.⁴¹ Suomessa on tehty maisteritutkielmia, joissa on tutkittu homo- ja bi-miesten kokemuksia varausmiespalvelusta, jossa noussut muun muassa ulkopuolisuus ja vähemmistöstressi.⁴² Sateenkaariperheiden hyvinvointia on myös tutkittu, jossa yksinäisyyttä näyttää olevan jonkin verran enemmän kuin ei-sateenkaariperheissä.⁴³

Sukupuolivähemmistöistä ja uskonnosta on tehty hyvin vähän tutkimusta. Kuitenkin kirjoja, jotka perustuvat tutkittuun tietoon, mutta niiden esitystapa on yleistajuinen ja niissä on erilaisia toiminnallisia harjoituksia tai sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien omia kertomuksia, tietynlaisia todistuspuheenvuoroja.⁴⁴ Sukupuolivähemmistöistä on tehty yhdessä

³⁴ Hellqvist ja Vähäkangas, 2016.

³⁵ Kejonen ja Ratinen 2016.

³⁶ Kejonen 2014; 2016.

³⁷ Nynäs, Lassander ja Kontala, 2013.

³⁸ Järviö 2012; 2013.

³⁹ Ratinen 2014.

⁴⁰ Hintsala ja Kejonen, 2016.

⁴¹ Kuyper ja Fokkema 2010; Hamblin ja Gross 2013.

⁴² Lindqvist 2016.

⁴³ Aarnio *ym.* 2017, 103.

⁴⁴ Tuovinen *ym.*, 2011; Pruuki, 2018.

seksuaalivähemmistöjen kanssa jonkin verrankin tutkimusta, erityisesti ulkomailla. Näissä tutkimuksissa kuitenkin sukupuolivähemmistöt ovat vain sivuroolissa.⁴⁵ Kuitenkin tällä vuosituhanella on alettu kiinnittää huomiota intersektionaalisuuteen. 2012 on ilmestynyt kirja, jossa kolmea tekijää: uskontoa, sukupuolta sekä uskonnon monisyyistä suhdetta on tutkittu erilaisissa konteksteissa. Tässä kirjassa erityisesti kiinnitetään huomiota yhteiskunnan ja uskonnon tuottamiin normeihin.⁴⁶ Myös sukupuolen teoretisointia on tehty viime vuosina, tuotu esiin sukupuolen muuttumista, sen kulttuuri- ja luokkasidonnaisuutta.⁴⁷

3. Yksinäisyys ilmiönä

3.1. Yksinäisyys ja sen tutkimus

Tässä tutkimuksessa yksinäisyys määritellään subjektiivisena kokemuksena ihmissuhteiden riittämättömästä laadusta ja määrästä.⁴⁸ Yksinäisyys on yleinen ilmiö. Se on usein pysyvä ahdistuksen tunne, joka aiheutuu eriytymisen tunteesta, ettei ole sopivia sosiaalisia kontakteja - erityisesti sellaisiin aktiviteetteihin, jotka tarjoaisivat sosiaalista yhdyntymistä ja mahdollisuutta emotionaaliseen läheisyyteen.⁴⁹ Yksinäisyys on siis kestävä negatiivinen olotila, jossa yksilö kokee ahdistavana puutteelliset, määrällisesti ja/tai laadullisesti, ihmissuhteet. Yksinäisyyden eri muodoiksi on tutkimuksessa vakiintunut vuosien varrella emotionaalinen ja sosiaalinen yksinäisyys.⁵⁰

Yksinäisyys on asia, jota on määritelty monella eri tavalla. Se on määritelty sellaisena tunteena, joka syntyy ihmisen huomattaessa, että kukaan ei huomaa häntä. Tunne on samanlainen itsesäälän kanssa, koska ihminen keskittyy vain itseensä.⁵¹ Rokach on määritellyt yksinäisyyden taas kolmen eri ulottuvuuden kautta. Yksinäisyys on yleinen, universaali, kokemus, joka voi koskettaa kaikkia ihmisiä taustasta tai paikasta riippumatta. Toisaalta yksinäisyys on yleinen, mutta yksinäisyyden kokemus voi olla kuitenkin kahdella ihmisellä hyvin erilainen. Kolmanneksi yksinäisyys on monitahoinen ja monimutkainen kokemus. Se on aina tuskaa tuottava, negatiivinen kokemus.⁵²

Yksinäisyys voidaan jakaa oikeastaan kahteen osaan: subjektiiviseen yksinäisyyteen sekä objektiiviseen yksinäisyyteen. Koettu eli subjektiivinen yksinäisyys tarkoittaa ihmisen

⁴⁵ Sumerau, Cragun ja Mathers, 2016; Effort, 2016; McFadden ja Crowley-Henry, 2018.

⁴⁶ Nynäs ja Yip, 2012.

⁴⁷ Esim. Rossi, 2015.

⁴⁸ Tässä tutkimuksessa objektiivinen yksinäisyys jätetään tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Se kuitenkin määritellään osana yksinäisyyttä myöhemmin tässä luvussa.

⁴⁹ Rook, 1984, 1391.

⁵⁰ Junttila, 2016, 53, 55–56.

⁵¹ Williams, 1978, 184.

⁵² Rokach, 2004, 25; kootusti yksinäisyyden määritelmiä Uotila, 2011, 91–92.

toteutumaton tunneperäistä tarvetta olla toisten ihmisten seurassa. Tämän ilmiön tutkimiseen ja kartoittamiseen tulee käyttää useita kysymyksiä, joissa kysytään ajattelu-, tunne- ja käyttäytymismalleista, jotka yleisesti tiedetään yksinäisyyteen liittyvän. Objektiiivinen yksinäisyys viittaa sosiaalisten suhteiden määrään, niiden vähäisyyteen. Välillisesti objektiivista yksinäisyyttä voidaan tarkastella yksin asuvien määrällä. Suoremmin sitä arvioidaan laskemalla erilaisten kontaktien määrä läheisten, työkavereiden jne. kanssa.⁵³

Yksinäisyystutkimus jakaa yksinäisyyden oikeastaan kolmeen osaan. Yksinäisyys voi tarkoittaa vapaaehtoista yksinäisyyttä (englanniksi *solitude*), eli ihminen vetäytyy muiden seurasta omasta tahdostaan. Tätä ei kuitenkaan pidetä yleisesti yksinäisyytenä, vaan ennemmin pitäisi puhua yksinolosta. Kuitenkin eniten yksinäisyystutkimuksessa on keskitytty kahteen muuhun yksinäisyyteen liittyvään osa-alueeseen. Sosiaalinen eristyneisyys (englanniksi *social isolation*) on helpompi kartoittaa. Eli tarkoituksena on kartoittaa sosiaalisten suhteiden määrää sekä laatua. Sosiaaliseen eristyneisyyteen liittyy yhteiskunnallinen sosioekonominen modernisoituminen. Esimerkiksi yksinasuvalla ei ole kodin sisäisiä suhteita, kuten vanhempia, sisarusia tai kumppaneita. Kodin ulkopuoliset suhteet eivät korvaa sisäisten suhteiden puutetta. Ihminen voidaan määritellä yksinäiseksi ilman kysymistä. Eristyneisyyden lisäksi toinen keskeinen tutkimusala on koettu yksinäisyys (englanniksi *loneliness*). Tässä on kiinnostuttu ihmisen itsensä antamista tulkinnoista omalle tilanteelleen. Yksinäisyys on tila, joka vaikuttaa yksilön hyvinvointiin ja terveyteen negatiivisesti. Ihminen voi kokea suuressakin joukossa itsensä yksinäiseksi.⁵⁴

Yksinäisyyttä on tutkittu paljon. Tutkimusta on hyvin monenlaista. Tutkimusta on yksinäisyyden määrästä, esiintyvyydestä sekä kokemuksista. Kuitenkin tutkimusta on alettu tehdä myös muilla lähestymistavoilla. On tutkittu, miten yksinäisyyteen on päädytty, miten yksinäisyys vaikuttaa elämänhaluun ja elämän mielekkyyteen. Metodit ovat siis hyvin moninaisia. Yksinäisyyttä on tarkasteltu filosofiselta, psykologiselta, taiteen, teologian sekä terveyden ja hyvinvointitieteiden kannalta. Yksinäisyydellä ei ole ollut omaa professuuria tai tieteellistä kenttää, vaan aihe tulee ja on tullut esille satunnaisesti eri konteksteissa.⁵⁵

Yksinäisyyden mittaamiseen voidaan käyttää monenlaisia mittareita. Mittareiden tarkoituksena on saada selville esimerkiksi yksinäisyyden laatu ja määrä. Hyvin paljon käytetty mittari on nimeltään UCLA, se perustuu teoriaan yksinäisyyden jakaantumisesta sosiaaliseen ja emotionaaliseen. Sosiaalista yksinäisyyttä kartoitetaan esittämällä erilaisia

⁵³ Saari, 2016, 33; Junttila, 2016, 58–59.

⁵⁴ Saari, 2016, 14–20.

⁵⁵ esim. Junttila, 2015 yksinäisyyden kokemuksista nuorilla; Saari, 2016, 12–13.

väitteitä. Tällaisia väitteitä ovat esimerkiksi ”onko vastaajalla yhteistä ympärillään olevien ihmisten kanssa” tai ”Tunnen jääväni ulkopuoliseksi”. Emotionaalista yksinäisyyttä UCLA:ssa haetaan esimerkiksi väitteillä ”on ihmisiä, jotka ovat minulle läheisiä” ja ”kukaan ei oikeastaan tunne minua”.⁵⁶

Yksinäisyyttä on tutkinut erityisesti Suomessa Juho Saari, joka on tehnyt monenlaista tutkimusta yksinäisyyteen liittyen.⁵⁷ Hän on myös toimittanut kirjan *Yksinäisten Suomi* (2016), johonka hän on myös kirjoittanut Suomalaisten yksinäisyydestä ja yksinäisyyden tulevaisuudesta.⁵⁸ Samassa kirjassa Saari on kirjoittanut kolme yhteisartikkelia, jotka käsittelevät yksinäisyyttä suomalaisessa kulttuurissa; iskelmälyriikoissa, kirjallisuudessa sekä valokuvissa.⁵⁹ Toinen suomalainen tutkija yksinäisyyden parissa on Niina Junttila, joka on kirjoittanut yksinäisyyden ulottuvuuksista kirjassa *Yksinäisten Suomi*.⁶⁰ Junttila on myös kirjoittanut ostrakismista, joka on ns. kohtaamattomuutta.⁶¹ Junttila on tutkinut varsinkin nuorten yksinäisyyttä.⁶² Tiilikainen on väitöstutkimuksessaan tehnyt seurantatutkimusta vanhuksista ja yksinäisyydestä. Miten koettu yksinäisyys liittyy elämän varrella tapahtuneisiin asioihin ja käännteisiin. Huomiota kiinnitetään menetettyihin ja toteuttamattomiin sosiaalisiin rooleihin. Hän on myös kirjoittanut samasta aihepiiristä myös artikkelin.⁶³ Henrietta Grönlund sekä Hanna Falk⁶⁴ kirjoittavat kuinka kolmas sektori voi vähentää yksinäisyyttä. Järjestöjen toiminta yksinäisyyden suhteen on pitkälti erilaisten tilojen ja/tai mahdollisuuksien luomista ihmissuhteiden muodostamiselle.

3.2. Yksinäisyyden juurisyyt ja seuraukset

Yksinäisyyteen johtavia tekijöitä voi olla paljon, ne voidaan jaotella yksilöstä tai ympäristöstä johtuviksi syiksi. Yksilöön liittyviä yksinäisyyttä aiheuttavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi ujous ja sairaudet. Ympäristöön liittyviä tekijöitä voi olla kiusaaminen ja maahanmuutto, jolloin tukiverkot jäävät toiseen maahan, aiheuttaa helposti yksinäisyyttä. Yksinäiset myös helposti medikalisoivat eli lääketieteellistävät oman yksinäisyyden tai

⁵⁶ Junttila, 2016, 59–61.

⁵⁷ Saari 2010.

⁵⁸ Saari 2016b; 2016a.

⁵⁹ Saari ja Huhta 2016; Saari ja Mikkonen 2016.

⁶⁰ Junttila 2016b.

⁶¹ Junttila 2018.

⁶² Junttila 2010; Junttila, Kainulainen & Saari 2015; Acquah *ym.* 2016; Lempinen, Junttila & Sourander 2018.

⁶³ Tiilikainen, 2016b; 2016a.

⁶⁴ Grönlund ja Falk, 2016.

psykologisoivat persoonallisuudesta johtuvaksi piirteeksi.⁶⁵ Yksinäisyys näyttää myös jossain tapauksissa olevan periytyvää. Periytyvyys voi johtua yksinäisten vanhempien kyvyttömyydestä keskusteluun ja lapsen tukemiseen. Jos kommunikaatio on vähäisempää, nuorella ei ole mahdollisuutta oppia sanoittamaan omia tarpeitaan ja ajatuksiaan⁶⁶ Yksinäisyys aiheuttaa myös muutoksia terveydessä monin eri tavoin. Toisaalta yksinäisyyden vaikutuksia terveyteen on vaikea arvioida, koska terveys (ja yksinäisyys) on moniulotteinen ilmiö. Yksinäisyyteen liittyy usein myös liikkumattomuutta, huono ravinto sekä erilaiset päihitteet. Kauhasen mukaan yksinäisyys vastaa tulehdustilaa, joka uhkaa yksilön hyvinvointia varsinkin yksinäisyyden pitkittyessä.⁶⁷ Sukupuoli, ikä, siviilisääty ja sosioekonominen asema vaikuttaa yksinäisyyden kokemiseen jonkun verran. Esimerkiksi yksinäisyys on yleisempää sosioekonomisen aseman ollessa huonompi.⁶⁸

Yksinäisyys aiheuttaa uhkia ihmissuhteille, se voi lisätä mustasukkaisuutta, joka pahimmillaan tuhoaa ihmissuhteita. Se voi myös häiritä ja kääntää ihmisen huomion, jolloin luovuuden ja vaikuttamisenergian ohjaaminen mielekkäällä tavalla ei onnistu. Toisaalta yksinäisyys on vahva voima niin kauan kuin se ei hallitse elämää. Yksinäisyyden käsittelemättä jättäminen tarkoituksenmukaisesti, voi muokkaa ihmisestä kovan ja välinpitämättömän. Se on myös yhteydessä huonon elämän laadun ja huonon terveyden kanssa.⁶⁹

Lapsuuden perheellä ja sen yhtenäisyydellä on myös merkitystä yksinäisyyden kannalta. Perheen ollessa hyvin ankara sekä epäyhtenäinen, lapset ilmoittavat olevansa yksinäisiä. Perheet, jossa on läheiset suhteet perheenjäsenten välillä ja muutenkin on joustava, yksinäisyys on vähäistä. Kun perhe ei tarjoa kasvavalle lapselle sosiaalista tukea, joka lisäisi lapsen itsenäisyyttä ja joustavuutta, lapsi kokee enemmän yksinäisyyttä. On viitteitä, että lapsuuden yksinäisyyden kokemuksilla on yhteyksiä psyykkiseen oireiluun. Tätä kausaliteettia ei kuitenkaan olla pystytty selkeästi määrittämään. Myös vanhempien eroaminen, asuminen muiden kuin biologisten vanhempien kanssa näyttää lisäävän erityisesti tyttöjen yksinäisyyttä.⁷⁰

Sukupuoli on vaikuttava tekijä yksinäisyydessä. Eronneilla miehillä on suurempi uhka yksinäisyyteen kuin eronneilla naisilla. Miehillä tukiverkostot ovat usein suppeampia kuin

⁶⁵ Saari, 2010, 168–170; kiusaamisesta ja sen vaikutuksesta kts. Acquah et al., 2016, 324–326; Ciobanu ja Fokkema, 2017, 210–211.

⁶⁶ Segrin et al., 2012, 130.

⁶⁷ Kauhanen, 2016, 112–113.

⁶⁸ kts. myös Pisaruk-Inderbitzen, Clarkand & Solano, 1992; esimerkiksi Andersson, 1998, 267; sukupuolien eroista Park et al., 2013, 197–198.

⁶⁹ Rokach, 2004, 32–35; yksinäisyyden vaikutuksesta nettikäyttäytymiseen kts. Scott et al., 2016.

naisilla. Myöskin sosiaalista yksinäisyyttä parisuhteessa olevat miehet kokivat enemmän kuin naiset. Parisuhteessa olevien naisten ja miesten erot ovat pienemmät kuin eronneilla ja yksinasuvilla. Toisaalta miehet, jotka ovat parisuhteessa, kokivat vähemmän emotionaalista yksinäisyyttä kuin parisuhteessa olevat naiset. Eli siis emotionaalinen yksinäisyys vaihtelee parisuhdestatuksen mukaan, sosiaalinen yksinäisyys ei. Sosiaalinen eriytyneisyys, eli sosiaalinen yksinäisyys saattaa myöskin johtua yhteiskunnallisesta miehen mallista. Miesten on perinteisesti odotettu olevan itsekseen pärjääviä. Avunpyyntö voisi näyttää feminiiniseltä piirteeltä, jota on pidetty miehellä heikkoutena.⁷¹

Yksinäisyydellä on paljon negatiivisia seurauksia. Tämä on siitä syystä tärkeä myös yhteiskunnallisesti mietittäessä, miten erilaisia sairauksia ja sosiaalisia ongelmia ja haasteita voisi ehkäistä ja hoitaa. Yksinäisyyden seuraukset ovat mahdollista jakaa kolmeen erilaiseen kategoriaan Junttilan ym. (2015) mukaan. Ensimmäisessä kategoriassa ovat terveys- ja psykososiaaliset ongelmat. Tähän kategoriaan liittyy sairastelua ja masennuksen oireita. Yksinäisyyttä kokevan voi olla myös vaikea ryhtyä toimeen, jos hän kärsii aloitekyvyn laskusta. Usein myös tulevaisuuteen ei osata suhtautua luottavaisesti, vaan se pelottaa. Kotiin on myös helppo eristäytyä, usein myös sosiaaliset pelot ovat voimakkaita. Suhteiden päättyminen ovat myös mahdollisia yksinäisyyden kokijalle.⁷²

Toisessa kategoriassa ovat talouteen liittyvät ongelmat. Yksinäisyydestä johtuu työttömyyttä, tai toisinpäin. Köyhyys on myös yleistä, kuten myös uhkapelaaminen, sekä lohtushoppailu. Näissä kaikissa on yrityksenä täyttää yksinäisyyden tuoma tyhjiys tavaroilla tai riskikäyttäytymisellä. Kolmannessa kategoriassa ovat ongelmat juomisen ja syömisen kanssa. Yksinäisyyttä voidaan yrittää poistaa tai sitä paetaan päihteiden (väärin)käyttöön. Myöskin lohtusyömistä esiintyy. Toisaalta voi olla myös vastakkainen reaktio, eli ruokahalu yksinäisyyttä kokevalla laskee. Yksinäisyys siis voidaan määrittää aloitekyvyn heikkenemisenä siitä seuraten myös epätasa-arvona yhteiskunnassa. Yksinäisyys näyttää olevan verrannollinen yhteiskunnan sosio-ekonomisiin muuttujiin kuten ansiotasoon, koulutukseen, työllisyyteen ja terveyteen.⁷³

⁷⁰ Sharabi, Levi ja Margalit, 2013; Lempinen, Junttila ja Sourander, 2018, 175.

⁷¹ Dykstra ja Fokkema, 2007, 10.

⁷² Junttila, Kainulainen ja Saari, 2015, 95.

⁷³ Junttila, Kainulainen ja Saari, 2015, 95.

3.3. Ostrakismi

Ostrakismi on yksinäisyyden liittyvä ilmiö. Sille ei ole löydetty vakiintunutta suomennusta, käytetyt termit ”torjutuksi tuleminen” sekä ”ulkopuolelle sulkeminen” ovat usein ostrakismin seurauksia. Niina Junttila määrittelee ostrakismin tahallisesti tai tahattomasti tuotettuna sosiaalisena kipuna. Yleensä sosiaalinen kipu tuotetaan tekemällä tai sanomalla jotain, ostrakismissa ei taas tehdä yhtään mitään. Ostrakismissa keskeisenä on tunne siitä, että sen kokijalla tai hänen olemassaolollaan ei ole merkitystä. Tästä helposti seuraa kokemuksia näkymättömyydestä, kuulumattomuudesta, tarpeettomuudesta sekä turhuudesta.⁷⁴

Ostrakismia tutkitaan kyselytutkimuksella, jossa on kolme kokonaisuutta, nämä kokonaisuudet ovat huomiotta jääminen, torjutuksi tuleminen sekä ulkopuoliseksi saattaminen. Kyselyssä on väitteitä, joihin vastataan arvioimalla kuinka usein vastaaja tuntee kuvatulla tavalla. Asteikossa 1 tarkoittaa ettei tunne näin koskaan ja 5 tarkoittaa että näin tuntee aina. Mitä enemmän saa pisteitä tästä kyselystä, sitä suurempi kokemus ostrakismista on.⁷⁵

Kun ihminen kokee ostrakismia, eli ulos jättämistä ja näkymättömyyttä, neljä erilaista tarvetta tai sosiaalista motiivia on uhattuna. Nämä neljä tarvetta ovat kuulumisen kokemus (belonging), kontrolli (control), itsetunto (self-esteem) sekä merkityksellinen olemassaolo (meaningful existence). Nämä neljä tarvetta ovat kaikki omia ja tärkeitä osa-alueitaan, mutta niiden rajat saattavat olla hieman epäselviä. Kuuluminen on tärkeä tunne ihmiselle, vaikka se olisi negatiivinenkin. Tällöin ihminen kuuluu ryhmään, vaikka tunne olisi epämiellyttävä. Hänellä on yhteys toisiin ihmisiin. Kun yksilö on eristetty toisista, hän ei voi tuntea kuuluvansa ryhmään.⁷⁶

Itsetunto, erityisesti sosiaalinen itsetunto, kärsii ostrakismista. Tämä johtuu usein siitä, että ei ole mahdollista saada selitystä sulkemisesta ulkopuolelle ja sen syistä. Yksilö jätetään epätietoiseksi, jolloin hänen tulee itse keksiä selitys ostrakismista. Tällöin ihminen helposti löytää syyt itsestään. Kontrollin tunne on mahdotonta, jos ei ole mitään kontrolloitavaa. Mikään sana tai teko ei herätä mitään reaktiota muissa ihmisissä. Yhtä lailla ostrakismi uhkaa merkityksellistä olemassaoloa. Se voidaan nähdä metaforana kuolemalle.⁷⁷ Junttila käyttää esimerkkinä eläinmaailmaa, missä heikot jätetään ulos ryhmästä, koska se olisi koko muulle laumalle uhka. Junttila näkee ostrakismissa evolutionaarisia piirteitä.⁷⁸

⁷⁴ Junttila, 2018, 49.

⁷⁵ Junttila, 2018, 207–208 Junttila on suomentanut tämän mittarin, mutta se ei ole vielä Suomessa käytössä.

⁷⁶ Williams ja Zadro, 2005, 22.

⁷⁷ Williams ja Zadro, 2005, 22–23.

⁷⁸ Junttila, 2018, 54–55.

Ostrakismilla on seurauksia. Ensisijainen reaktio on kivun ja tuskan tunne. Sen jälkeen ihminen yrittää vähentää tuskaa muuttamalla tarpeen tasoa. Esimerkiksi, jos kuulumisen kokemus on uhattuna, yksilö alkaa tuntea suurempaa tarvetta kuulumiselle. Hän joko reagoi kognitiivisesti, muistuttamalla itseään läheisistä väleistä toisiin ihmisiin, tai käyttäytymisen muuttamisella, sopeuttamalla itseään ryhmään sopivaksi, muuttamalla ryhmän ”narriksi”. Samanlaisia reaktioita on odotettavissa, jos joku muista tarpeista (kontrolli, itsetunto, olemassaolo) on uhattuna. Jos uhka jatkuu ja selviytymiselle ei ole enää mahdollisuuksia, hyväksyntä sekä alistuminen ottaa vallan. Lopulta jatkuvasta ostrakismista seuraa kokonaisvaltainen epätoivo, syntyy vieraantumisen, avuttomuuden, masennuksen ja arvottomuuden tunteita.⁷⁹

3.4. Yksinäisyyteen liittyvät tunteet ja ajatusvääristymät

Yksinäisyyden kokemus on yleinen. Se kuitenkin on hyvin uniikki, eri ihmiset liittyvät siihen erilaisia tunteita. Erilaiset tunteet voidaan myös luokitella, vaikka kieli ja sanat ovat yleisesti monimerkityksellisiä. Luokittelut ovat kuitenkin tärkeitä, koska ilman luokitteluja ilmiöt ja asiat olisi vaikeasti käsitettäviä. Ilmiöitä ja asioita olisi vaikea tällöin myös jäsentää. Lagus ja Honkela (2016) ovat kirjoituksessaan luokitelleet yksinäisyyden kokemiseen liittyviä tunteita neljään erilaiseen ryhmään.⁸⁰

Ensimmäinen ryhmä on tunteet ilman kohdetta. Tällaisia tunteita ovat ahdistus, pelko, suru, häpeä, viha, masennus, toivottomuus, lohduttomuus sekä tyhjiys. Tällaiset tunteet kohdistuvat lähinnä henkilöön itseensä, hän kääntyy sisäänpäin ja tunteet voivat olla hyvinkin voimakkaita. Nämä tunteet toisaalta ovat melko erilaisia keskenään, ja kirjoittajat pohtivat, onko yksinäisyydellä erilaisia muotoja. Yksinäisyys on luultavasti erilaista, jos päällimmäinen tunne on viha, verrattuna yksinäisyyteen, johon liittyy vahvasti pelon tunne. Tällöin yksinäisyyden käsittelyyn ja sen ehkäisemiseen tarvittaisiin erilaisia keinoja.⁸¹

Toinen ryhmä on tunteet, jotka liittyvät toisiin ihmisiin. Tällaisia tunteita on ulkopuolisuus, ei-ymmärretty, näkymättömyys sekä merkityksettömyys. Nämä tunteet viestivät siitä, ettei kanssakäyminen toisten ihmisten kanssa ole ongelmatonta. Näissä tunteissa on selviä eroja voimakkuudessa. Näkymättömyys on hyvin voimakas kokemus, joka vaikuttaa ihmisen koko eksistenssiin, olemassaoloon. Näkymätön tarkoittaa sitä, ettei ihmistä nähdä, eli hän on arvoton. Tarve tulla nähdyksi omana itsenään on perustavaa laatua oleva

⁷⁹ Williams ja Zadro, 2005, 24.

⁸⁰ Lagus ja Honkela, 2016, 277.

⁸¹ Lagus ja Honkela, 2016, 277–279.

tarve. Jos tarve jää tyydyttämättä, ei ole väliä, kuinka muut ihmiset suhtautuvat tähän näkymättömään ihmiseen.⁸²

Kolmas ryhmä on tunteet, jotka liittyvät ihmisen asettamiin tavoitteisiin. Tällaisia tunteita ovat huonouden tunteet ja epäonnistuminen. Yksinäinen tarkkailee itseään ikään kuin objektiivisesti. Ihminen arvottaa itseään erilaisten suoritteiden avulla, onnistuuko vai epäonnistuuko tehtävät. Tätä olisi mahdollista ehkäistä korostamalla yksilön omaa kokijuutta, ei niinkään suoritusta. Neljäs ja viimeinen kategoria on keholliset tunteet. Tällaisia ovat kipu, harso, muuri, kupla sekä paino rinnassa ja harteilla. Kuitenkin tämä on neljästä ryhmästä epämääräisin, näitä ei myöskään yleensä ajatella tunteiksi. Ne kuitenkin esiintyvät usein kysyttäessä tunteita liittyen yksinäisyyteen.⁸³

Yksinäisyyden kokemisen kuvailu on haasteellista, monet kuvaavat yksinäisyyden tunnetta vain sanalla yksinäinen. Kuitenkin usein vaikeita ja kokonaisvaltaisia asioita kuvataan usein erilaisin vertauskuvoin, kehollisina tunteina, metaforan tai analogian avulla. Ihmisellä on taipumus analysoida abstrakteja ilmiöitä tilan ja suhteiden käsitteiden avulla. Yksilö ”konkretisoi” yksinäisyyden objektiksi, painoksi rinnalle, tai hän kuvaa itseään ulkopuolisena suhteessa muihin.⁸⁴ Ihmisen kuvatessa yksinäisyyttään näkymättömyydellä tai muurin takana ololla on silloin yksinäisyyden luonne hyvin voimakas. Tällöin kohtaamisessa toisen ihmisen kanssa ei vuorovaikutusta tapahdu, vaikka henkilöt katsoisivat toisiaan silmiin. Tällaisessa tilanteessa ryhmät, joissa ihminen menee muiden ihmisten seuraan, saattaa yksinäisyys entistä pahemmin lisääntyä. Yksinäisyyden kokemuksen taso on vähäisempi, jos näkymättömyyden sijaan on kokemus siitä, ettei tule ymmärretyksi.⁸⁵ Yksinäisyys aiheuttaa myös pitkällä aikavälillä ajatusvääristymiä. Ihminen alkaa etsiä selityksiä sille, että hän on yksin. Sosiaalisesta kanssakäyminen tuntuu hyvin uhkaavalta, yksinäinen odottaa myös vuorovaikutuksen olevan negatiivista. Yksinäisyys aiheuttaa sen, että hän muistaa myös jälkeinpäin negatiivisia asioita enemmän käydyistä keskustelusta. Yksinäinen ihminen keskittyy negatiivisten asioiden etsimiseen käydessä keskustelua jonkun toisen ihmisen kanssa.⁸⁶

3.5. Yksinäisyyden vähentäminen

Suomalaisilla tehdyn tutkimuksen mukaan ns. neljäs sektori, eli ihmisten lähipiiri on eniten vastuussa yksinäisyyden vähentämisestä. Toiseksi eniten apua odotettiin kirkolta

⁸² Lagus ja Honkela, 2016, 279.

⁸³ Lagus ja Honkela, 2016, 279–280.

⁸⁴ Lagus ja Honkela, 2016, 280.

⁸⁵ Lagus ja Honkela, 2016, 280–281.

yksinäisyyden vähentämisessä.⁸⁷ Järjestöiltä, eli kolmannelta sektorilta, odotettiin kaikkein vähiten apua yksinäisyyteen. Verrattuna muihin ongelmiin julkinen sektori ei ole haluttu yksinäisyyden lieventäjä. Eniten järjestöiltä odotettiin tukiryhmien järjestämisessä apua.⁸⁸

Suomessa on kattava julkinen turva, eikä järjestöjä ole totuttu näkemään hyvinvointipalveluiden tuottajana. Tämä ajattelu eroaa hyvin paljon esimerkiksi Yhdysvalloista. Suomessa odotetaan järjestöjen auttavan äkillisten katastrofien aikana ja erityisen vaikeassa asemassa olevia ihmisiä. Järjestöjen rooli nähdään siis kahdenlaisena: yhtenä vapaa-ajan toiminnan ja vaikuttamisen mahdollistajana, toisena taas julkisen sektorin täydentäjä äkillisissä tilanteissa.⁸⁹

Vaikka järjestöillä ei kansalaisten odotuksissa ole suurta roolia, voivat järjestöt auttaa yksinäisiä oikeastaan kahdella tavalla. Ilmeisin on, että yksinäiset ovat toiminnan kohteena. Toinen tapa on, että yksinäiset osallistuvat järjestön toimintaan esimerkiksi vapaaehtoisena. Toisaalta yksinäiset osallistuvat selvästi heikommin järjestöjen toimintaan verrattuna ei-yksinäisiin. Erityisesti nuoret alle 30-vuotiaat aikuiset yksinäiset osallistuvat vähiten järjestöjen toimintaan. Eniten yksinäiset osallistuvat järjestöjen toimintaan 30-39-vuotiaina. Eniten ei-yksinäisistä osallistuvat 40-49-vuotiaat järjestöjen toimintaan. Kuitenkin erityisesti yksinäisten parissa tekevät järjestöt ovat sosiaali- ja terveysjärjestöt, he yrittävät tavoittaa muutenkin heikommassa asemassa olevia henkilöitä. Näissä järjestöissä on tarkoitus luoda yhteisöllisyyttä. Kuitenkin nämä järjestöt tavoittavat huonoimmin nuoret alle 30-vuotiaat, jotka kärsivät yksinäisyydestä eniten. Nämä sosiaali- ja sosiaalijärjestöt tavoittavat parhaiten yli 70-vuotiaat.⁹⁰

Yksinäisyys nähdään usein kuuluvan elämän yksityiselle alueelle, toisin kuin muut ongelmat. Siihen liittyy usein häpeää, ja se voidaan nähdä jopa tabuna, jota ei voi käsitellä. Tämä on tärkeä järjestöjen huomata suunnitellessaan toimintamuotoja yksinäisille. Vaikka järjestöt yrittävät ehkäistä yksinäisyyttä, ne eivät järjestä yksinäisten ryhmiä, koska niissä olisi vahva leima, stigma, jolloin paikalle ei tulisi ihmisiä. Järjestöissä toimintamuodot suunnataan ikäryhmille ja tietyssä elämäntilanteessa oleville, joissa tiedetään esiintyvän paljon yksinäisyyttä. Yksinäisyys on uhka erityisesti vanhuksille ja pienten lasten vanhemmille. Nuorilla yksinäisyyteen voi liittyä muita ongelmia, kuten kiusatuksi tulemistä. Tärkeä osa järjestöjen työtä on vaikuttamistyö eri yhteiskunnan sektoreilla, erilaisten

⁸⁶ Müller ja Lehtonen, 2016, s. 94.

⁸⁷ Grönlund ja Falk kuitenkin sisällyttävät kirkon kolmanteen sektoriin yhdessä järjestöjen ja kansalaisten omaehtoisen toiminnan kanssa.

⁸⁸ Grönlund ja Falk, 2016, 254–255.

⁸⁹ Grönlund ja Falk, 2016, 257–258.

kysymysten ja ongelmien kohdalla. Tällöin vaikuttamistyön tuloksena yksinäisyys voidaan nähdä yhteiskunnallisena ongelmana. Yksinäisyys pitäisi enemmän ottaa huomioon yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.⁹¹

Yksinäisyyden vähentäminen on mahdollista. Esimerkiksi vahva usko ja henkilökohtainen suhde jumalaan on yhteydessä matalampaan yksinäisyyden kokemukseen. Naisilla uskon vahvistuminen/lisääntyminen voi vähentää yksinäisyyden tuntemista, mutta ei miehillä.⁹² Tämä on viitteellinen tulos, joka vaatisi enemmän tutkimusta.

Tärkein tapa selviytyä yksinäisyydestä on Rokachin mukaan ”reflektio ja hyväksyntä”. Eli ihminen oppii itsestensä yksinäisyydessä ja mitä vaikutuksia yksinäisyydellä on henkilön elämään. Mahdollista on myös yksilölle vahingollinen käyttäytyminen, kuten päihteiden väärinkäyttö, seksuaalinen holtittomuus ja rikollinen toiminta. Tämä vahingollinen käyttäytyminen voi olla yksi selviytymiskeino yksinäisellä. Tällöin ihminen ikään kuin täyttää oman yksinäisyytensä toiminnalla. Myöskin erilaiset työhön ja vapaa-aikaan liittyvät aktiviteetit ovat tärkeitä yksinäisyyden kanssa selviytymisessä. Uskonto auttaa silloin, kun se antaa ihmiselle ryhmään kuuluvuuden tunteen.⁹³ Myös hengellisyys ja spirituaalisuus voi olla yksi tapa selviytyä yksinäisyydestä. Usko jumalaan hoitavana ja tukevana näyttäisi vähentävän yksinäisyyttä.⁹⁴ Näyttöä löytyy siitä, että masentuneet ja yksinäisyyttä kokeneet käyttävät hengellisiä selviytymiskeinoja enemmän kuin esimerkiksi ahdistuneet ihmiset.⁹⁵

4. Toimijuus

Toimijuus on ”subjektiivinen tilainen aspekti”. Se liittyy tiettyyn tilanteeseen ja aikaan, eli kontekstiin. Toimijuudella on myös erilaisia teoreettisia tyylejä. Tällaisia tyylejä ovat refleктоiva toimijuus, joka perustuu välimatkaan. Kuvallinen ja metaforinen toimijuus tulevat taas kokemuksen kautta.⁹⁶ Toimijuuden tutkimisen tarkoituksena on löytää väyliä, kuinka yksilö näkee mahdollisuutensa toimia kussakin ympäristössä. Tärkeä olisi huomata reunaehdot, joiden mukaan ihminen toimii omasta arvomaailmasta ja merkityksellisyydestä käsin.⁹⁷

Toimijuus on tietynlaista, se esiintyy aina jossakin kontekstissa. Niihin liittyy tietynlaiset normit, odotukset ja käytännöt, jotka ovat yhteisöissä, instituutioissa sekä

⁹⁰ Grönlund ja Falk, 2016, 258–260.

⁹¹ Grönlund ja Falk, 2016, 270–272.

⁹² Kirckpatrick, Shillito ja Kellas, 1999, 519–520.

⁹³ Rokach ja Brock, 1998, 123–124; Ciobanu ja Fokkema, 2017, 212.

⁹⁴ Schwab ja Petersen, 2006, 342.

⁹⁵ Hansen et al., 2013, 208.

⁹⁶ Ronkainen 1999, 226.

⁹⁷ Hintsala 2017, 28.

erilaisissa (yhteiskunnallisissa) rakenteissa. Toimijuuden käsitettä on erilaisin tavoin laajennettu. Toimijuuteen liittyy käsitys, että se rakentuu tilanteissa ja vuorovaikutuksessa. Feministisessä tutkimusperinteessä on tuotu esiin esimerkiksi pientä, haurasta ja sammutettua toimijuutta.⁹⁸

Toimijuus on sidoksissa toimijaan. Toimijaa kutsutaan moraalifilosofiassa agentiksi tai subjektiksi. Toimijuutta on käytetty käsitteenä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa sekä kulttuuritutkimuksessa. Toimijuus on henkilöltä odotetun ja mahdollisen toiminnan sekä toteutuneen toiminnan suhteen välillä. Toimijuus edellyttää henkilöltä jonkinlaista valintaa. Toimijuus on silloin mahdollista, kun on mahdollista tehdä, valita tai reflektoida toisin. Käsitteenä toimijuus liittyy subjekteihin, mutta se ei kuvaa ihmisen ominaisuuksia. Toimijuus rakentuu sosiaalisesti, vuorovaikutussuhteissa, kulttuurin normeista ja käsityksistä. Ihmisen erilaiset elämänhistoriat vaikuttavat, eli tuottavat ehtoja toimijuuteen. Toimijuuden määrittelyssä on enemmän kyse erilaisista sosiaalisiiin rooleihin ja kategorioihin liittyvistä tekijöistä ja mahdollisuuksista tietyssä tilanteessa.⁹⁹

Subjektuuden tuottamiseen liittyy vahvasti oikeudet, vastuu ja odotukset. Toisin toimiminen ja valinnan mahdollisuudet liittyvät yhteiskunnalliseen asemaan, arvottamiseen, odotuksiin ja materiaalsiiin mahdollisuuksiin. Toimijuuden määrittely saattaa vapauttaa vastuusta ja antaa oikeuksia, mikä ei kuitenkaan tapahdu joka kerta tasapuolisesti ja perustellusti. Toimija tarvitsee kykyjä, resursseja sekä ominaisuuksia, joiden avulla hän voi muuttaa olosuhteita ja puuttua asioihin. Saadakseen aikaan muutosta, toimijan pitää pystyä vaikuttamaan todellisuuteen. Toimijuuteen liittyy siis myös valta. Vallankäyttö on asia, joka liittyy toimijuuteen. Valtaa käytetään, kun yksilö käyttää hallussaan olevia resursseja saadakseen muutoksen aikaan, jota hän on tavoitellut.¹⁰⁰

Hintsalan mukaan, Mackiin tukeutuen, erilaiset toimijuudet ovat erilaisia nykyaikaistuksia sekulaarissa ajassa. Hintsala tutki toimijuutta vanhoillislestadiolaisuutta koskevassa verkkokeskustelussa. Hänen mukaansa toimijuus auttaa ymmärtämään elementtejä, jotka estävät tilaisuuksia vaikuttaa ”elämänkokonaisuuteen” mutta mitkä tekevät mahdolliseksi tulkita uusilla tavoilla uskonnollista traditiota.¹⁰¹

Laura Leming on kirjoittanut uskonnollisesta toimijuudesta (religious agency). Toimijuus ei esiinny missään tyhjiössä, vaan se on sidottu tiettyyn sosiaaliseen kontekstiin. Leming ymmärtää uskonnollisen toimijuuden yhdistelmänä henkilökohtaista, kollektiivisia

⁹⁸ Ojala, Palmu ja Saarinen 2009, 14–15.

⁹⁹ Ronkainen 2006, 531--532.

¹⁰⁰ Ronkainen 2006, 532; Hallamaa 2017, 146.

väitteitä sekä dynaamista uskonnollista identiteettiä. Uskonnollinen identiteetti voi olla välitetty tai hankittu vanhemmilta, joltain uskonnolliselta ryhmältä tai joltain muulta ryhmältä, kuten opiskeluporukasta.¹⁰²

Käytän toimijuutta käsitteenä tässä tutkimuksessa avaamaan haastateltavien toiminnan mahdollisuuksia liittyen toisaalta omaan identiteettiin, sen muotoutumiseen, sekä uskonnolliselta yhteisöltä tai lähipiiriltä tuleviin vaatimuksiin. Toimijuuden teema tulee kaikkien haastateltavien kertomuksissa vahvasti esiin. Toimijuuden avulla myös rakennetaan erilaisia tapoja suhteessa uskontoon ja muihin ihmisiin. Toimijuus näyttää kertomuksissa auttavan haastateltavia rakentamaan ehyt kertomus omasta elämästään, miten vaikeissa tilanteissa nähdään oman toimijuuden olevan vähäisempää tai sitä ei ole lainkaan. Tässä esitetyt kategoriat ovat tutkijan luomia aineiston pohjalta. Ne ovat eri toimintastrategioita, joita saatetaan käyttää, tai ne saattavat laueta päälle, myös ristiin tai tilanteesta riippuen. Yksi kategoria ei edusta yhtä ihmistä, vaan ihmisen kokemuksia saattaa olla joka kategoriassa. Hyvä huomata, että kokemukset kuitenkin painottuvat henkilöillä yleensä jotenkin.

Haastateltavat luovat omalla puheellaan omaa elämäntarinaansa. On hyvä huomata, että haastateltava tarkastelee omia kokemuksiaan nykyhetkestä käsin. Erilaisten kipeiden kokemusten käsittely on vaikeaa, jolloin ihminen helposti ohittaa asian tai mainitsee siitä ohimennen. Myöskin vaikeiden asioiden kertominen on sellaista, että haastateltavat ainakin jollakin tavalla alustavat ja johdattelevat aiheeseen, kertovat asian kontekstia ennen kuin kertovat itse vaikean ja/tai kipeän kokemuksen.

5. Tutkimuksen toteutus ja tutkimuskysymykset

5.1. tutkimuskysymys ja tutkimuksen alakysymykset

Tutkimuskysymykseni on:

Minkälaisia kokemuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvilla on liittyen yksinäisyyteen ja siitä selviytymiseen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa?

Tutkimuskysymys jakaantuu alakysymyksiin, jotka ovat:

- 1) Miten haastateltavat kertovat yksinäisyyden kokemuksistaan ja selviytymisestä?
- 2) Minkälaisia ovat haastateltavien yksinäisyyden kokemukset suhteessa kirkkoon?

¹⁰¹ Mack 2003; Hintsala 2017, 30.

- 3) Miten kirkko aiheuttaa ja poistaa yksinäisyyttä?

5.2. Tutkimushaastattelu ja haastatteluiden toteutus

Tutkimushaastattelu on omanlaisensa tiedonkeruumenetelmä. Haastattelussa ”olla on suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa.” Tällöin on mahdollista itse haastattelutilanteessa ohjata huomiota tiettyyn asiaan tai tiettyyn suuntaan. Haastattelussa on mahdollista saada myös selville erilaisia taustamotiiveja vastauksista. Haastattelussa aiheiden määrittely on mahdollista vaihtaa.¹⁰³

Haastattelu ei kuitenkaan ole mikään ongelmaton tiedon keruun muoto. Siinä on etuja sekä haittoja. Haastatteluissa haastateltavan on mahdollista kertoa hyvin vapaasti itsestä liittyvistä asioista. Haastateltava on luo merkityksiä ja toimii aktiivisesti haastattelun aikana. Haastattelussa voidaan saada selville tutkimattomia teemoja, myös aiheista, joista tutkija ei tiedä, mihinkä suuntiin vastaukset rakentuvat tai osoittavat. Myöskin vastausten kontekstin esiin saaminen on haastattelussa mahdollista. Yleensä laadulliset vastaukset voivat olla hyvin moninaisia ja -tahoisia. Haastattelussa on haastattelijan myös mahdollista kysyä tarkennusta epäselviin vastauksiin.¹⁰⁴

Tutkimushaastattelun tarkoituksena on saada tietoa jostain asiasta. Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jonka tarkoituksena saada relevanttia tietoa tutkimuksen kannalta. Haastattelijan työ on kaksiosainen. Hänen tulee sekä innostaa haastateltavaa kertomaan asiasta että helpottaa tiedon kulkua sekä tiedon jäsentämistä. Tämä vaatii haastattelijan kiinnittämään huomiota kielellisiin ja ei-kielellisten keinojen käytössä. Haastattelijalta vaaditaan joustavuutta, hänen pitää saada tietoa asioista, mutta hänen tulee myös antaa tilaa haastateltavalle. Haastattelussa myös puhutaan hyvin tavallisin termein, haastattelijan tulee osata muuttaa teorian pohjalta tehdyt suunnitelmat helposti ymmärrettäväksi. Kuitenkin kysymyksen ytimen tulisi säilyä, vaikka sitä kysyttäisiin hieman eri sanakääntein. Samoin teemahaastattelussa teemat voidaan käsitellä aina eri järjestyksessä. Jos haastateltava alkaa puhua tietystä teemasta, on hyvä käydä kaikki teemaan liittyvät kysymykset läpi, sen jälkeen siirtyä seuraavaan teemaan, eikä siirtyä teemasta toiseen, jolloin ajatus haastateltavalla saattaa katketa. Haastattelu kuitenkin mahdollistaa väärin tulkintojen korjaamisen, mikä ei toisenlaisessa tiedon keräämisen tavassa olisi mahdollista.¹⁰⁵

¹⁰² Leming, 2007, 74.

¹⁰³ Hirsjärvi ja Hurme 2006, 34.

¹⁰⁴ Hirsjärvi ja Hurme 2006.

¹⁰⁵ Hirsjärvi ja Hurme 2006, 102–103.

Haastattelun laatuun voidaan myös vaikuttaa. Ensinnäkin haastatteluun pitää laatia hyvä haastattelurunko. Alustavasti on hyvä myös miettiä, mitä asioita tiettyjen teemojen sisältä mahdollisesti nousee. Myös teknisten apuvälineisiin liittyvät huomiot parantavat haastattelun laatua, että tallentimessa on tarpeeksi tilaa ja mikrofoni on päällä. Haastatteluiden laatua myös parantaa se, että ne litteroidaan mahdollisimman nopeasti haastattelun jälkeen. Litteroinnin laatua on mahdollista parantaa siten, että pyydetään toista litteroimaan otoksia materiaalista ja verrataan niitä.¹⁰⁶

Haastateltavat hankittiin asettamalla haastattelupyynnö moneen paikkaan, pyysin myöskin kertomaan siitä eteenpäin.¹⁰⁷ Selvitin eri tahoilta, mihin pyyntöä voisi lähettää. Yhdelle papille lähetin haastattelupyynnön, jonka hän välitti tuntemilleen henkilöille ja muille tahoille. Lähetin haastattelupyynnön Taakasta voimavaraksi-hankkeelle¹⁰⁸ sekä Malkukseen¹⁰⁹, ilmoitus laitettiin molempien sähköpostilistalle ja julkaistiin Facebookissa. Lähetin ilmoituksen myös Uskontojen uhrien tuki ry:lle, jossa se julkaistiin sen erilaisissa Facebook-ryhmissä.

Haastattelu oli teemahaastattelu, jossa oli neljä erilaista teemaa. Teemat olivat seksuaalivähemmistöön kuulumisen, yksinäisyyden kokemukset, kuulumisen kokemukset sekä uskonnon rooli. En tehnyt valmiita kysymyksiä, koska odotin mahdollisimman rikasta aineistoa, jolloin minun kysymykseni saattaisivat jättää jotain oleellisia vastauksia pois. Myöskin haastateltavien heterogeenisuus puolsi ajatusta siitä, että teemat ovat mahdollisimman avoimia. Käytin teemojen alle koottuna tukisanoja ja -kysymyksiä, joita pystyin käyttämään haastattelun toteutuksessa.¹¹⁰ Teemat ja tukisanat ja -kysymykset oli muodostettu tutkimus- ja teoriakirjallisuuden pohjalta. Kysymyksettömyys auttoi minua keskittymään kuuntelemaan haastateltavia. Pystyin myös sitomaan kysymykseni heidän aiemmin kertomiinsa asioihin. Toisaalta kaksi ensimmäistä haastattelua oli stressaavia tilanteita, koska en tiennyt kuinka selkeästi saan esitettyä kysymykseni haastateltaville, ja kuinka he ne kysymykseni ymmärsivät.

Haastattelut perustuivat vapaaehtoisuuteen, josta mainitsin jo haastattelupyynnössä. Kerroin myös haastatteluiden alussa vapaaehtoisuudesta, että haastateltavat voivat jättää vastaamatta ja ohittaa kysymykseni ja keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa. Aineisto voidaan poistaa jälkikäteen haastateltavien niin tahtoessa. Korostin haastattelun

¹⁰⁶ Hirsjärvi ja Hurme 2006, 184–185.

¹⁰⁷ Haastattelukutsun sisältö, katso liite 1.

¹⁰⁸ Hanke toimii seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parissa.

¹⁰⁹ Ryhmä hengellisille ja henkisille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille.

¹¹⁰ Kts. liite 2.

alussa sekä haastattelun aikana anonymisointia, ettei yksittäisiä henkilöitä voi tunnistaa. Tämä oli selvästi tärkeää monelle, aiheen arkaluontoisuuden takia. Myöskin haastateltavien kertomat ikävät tapahtumat korostavat tutkijan velvoittavuutta eettisyyteen ja varovaisuuteen, ettei haastateltavien tunnistaminen ole mahdollista.

Haastattelut taltioin nauhurilla, johon kysyin haastateltavilta luvan. Haastattelut aloitettiin yleensä jutustelulla päivän tapahtumista, oliko paikalle helppo löytää. Tämä siksi, että on mahdollista vähän tutustua. Yleensä selitin tutkimuksen aiheen, jotta molemmille oli selvää itse haastattelun aloittaminen. Kerroin haastattelun teemoista, jotka pitäisi haastattelun aikana käydä läpi. Tämän jälkeen kysyin, onko haastateltava ehtinyt miettiä teemoja paljonkin ennen tapaamista. Osassa haastatteluista jokin teema oli ollut erityisesti mielessä. Tällöin lähdettiin siitä teemasta. Jos haastateltavalla ei ollut mietittynä tiettyä teemaa, ehdotin teemojen käymistä läpi siinä järjestyksessä kuin ne olivat minulla paperilla.¹¹¹

Tässä tutkimuksessa keskeisiä ovat haastateltavien kokemukset, siksi haastateltavat ovat nimetty numeroin: Henkilö 1, henkilö 2 ja niin edelleen. Käytän sitaateissa lyhennyksiä H1, H2 ja niin edelleen. Yhteensä haastattelin 7 henkilöä. Haastattelut toteutettiin marraskuun ja helmikuun välisenä aikana. Haastatteluista yksi tehtiin Skypellä, loput kasvokkain. Skypehaastattelussa haastateltava oli kotonaan. Muut haastattelut toteutettiin pääkaupunkiseudulla kirjastojen työskentelytiloissa. Haastattelut olivat eri pituisia, lyhin oli kestoltaan vähän yli tunnin, pisin kesti noin tunnin ja 25 minuuttia.

Tutkimusprosessin aikana minulle lähetettiin myös kaksi kirjallista aineistoa. Nämä kumpainenkin jäi pois omasta analyysistäni. Toinen lähetettiin aineiston keruun vaiheessa, mutta henkilö ei ole kuulunut evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai sen herätysliikkeisiin. Toinen lähestyi minua, mutta hänen kirjoitelmansa saapui siinä vaiheessa, kun analyysini oli jo edennyt pitkälle. Myös aineiston muoto, eli kirjoitus, oli toinen peruste jättää se analyysin ulkopuolelle. Haastattelussa pystyy esittämään tarkentavia kysymyksiä, mitä taas kirjalliselle tuotokselle ei niitä samalla tavalla pysty tekemään.

Haastatteluiden jälkeen pidin päiväkirjaa, johon kirjoitin kuinka haastattelu oli sujunut, miten tutkijan ja haastateltavan välinen vuorovaikutus toimi. Tein myös huomioita, joista ajattelin olevan hyötyä tutkimuksen teon myöhemmissä vaiheissa. Kirjoitin lähinnä omista tunteista, mitä haastattelu nosti minussa esiin. Esimerkiksi yhdessä haastattelussa minulle tuli epämiellyttävä olo. Litteroitaessa ja lukiessa litteraatteja ymmärsin mistä tunne oli noussut, jolloin tämä oli mahdollista ottaa huomioon analyysivaiheessa.

¹¹¹ Haastatteluteemojen sisältö, kts. liite 2.

Tekemieni haastatteluiden pohjalta syntyi litteroitua materiaalia noin sata sivua. Litteroin haastattelut sanatarkasti, mutta en merkinnyt pääsääntöisesti taukoja, hymähdyksiä tai naurua, jos niillä oli mielestäni merkitystä asian ymmärtämisen kannalta.

5.3. Tutkijan asema

Tutkija tekee tutkimusta tietystä lähtökohdasta käsin. Yksi laadullisen tutkimuksen luotettavuuden mittari on se, kuinka avoimesti tutkija avaa omaa positiotaan, ja kuinka mahdollisesti tietyt asiat ovat vaikuttaneet mahdollisesti prosessiin. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on tutkimuksen toteuttamisen väline.¹¹²

Tässä tutkimuksessa olen tutkinut yksinäisyyttä, seksuaalivähemmistöön kuulumista ja kirkkoa. Nämä teemat ovat tutkijalle tuttuja. Olen opintojen myötä kiinnostunut yksinäisyydestä ilmiönä. Kiinnostus heräsi yhdellä kurssilla, jossa tein esseen liittyen yksinäisyyteen sekä yksinäisyyden kanssa toimivaan järjestöön. Minulla on myös omia kokemuksia yksinäisyydestä. Omat kokemukset vaikuttavat mielenkiinnon kohdentumisessa, mutta olen yrittänyt välttää omien kokemusten vaikuttamista tutkimuksen toteutumiseen muodostamalla haastatteluteemat teorian pohjalta. Olen myös käsitellyt omat yksinäisyyden kokemukset, olen niistä tietoinen. Pystyn tekemään itsereflektiota, joka auttaa myös tutkimusprosessissa tekemään huomioita keräämästäni aineistosta. Haastatteluissa käytin haastateltavan kertomaa, jotta tutkijan omat kokemukset eivät vaikuta. Kuitenkin haastattelutilanteessa tekemäni jatkokysymykset tai tarkentavat kysymykset nousevat omista huomioistani tilanteessa, jossa ei ole mahdollista käyttää taustateoriaa tai jotain muuta apuna.

Kandidaatintyöni käsitteli seksuaalivähemmistöjen identiteetin kehitystä. Siinä käsiteltiin seksuaalivähemmistöihin kuuluvien identiteetin kehitystä.¹¹³ Tällä tavoin tutkimukseni on aiemman tekemiseni jatkumoa. Seksuaalivähemmistöt ovat tärkeä teema minulle: olen tehnyt vapaaehtoistyötä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kanssa. Asialla on myös tutkijalle henkilökohtainen taso. Omien ajatusten tulemista mukaan tai vaikuttamista liikaa, olen teemaan liittyvät haasteet estänyt samalla tavalla kuin yksinäisyyteen liittyen.

Kuulun evankelis-luterilaiseen kirkkoon, ja olen kasvanut yhden perinteisen herätysliikkeen, vanhoillislestadiolaisuuden sisällä, jonka toiminnassa en kuitenkaan enää ole mukana. Haastatteluissa ei ollut yhtään vanhoillislestadiolaisuuteen herätysliikkeeseen kuuluvia ihmisiä. Tässä tapauksessa olisi ollut mahdollista käyttää vertaishaastattelun

¹¹² Fieldings, 2007, 246.

¹¹³ Hietava 2017.

tyyppistä tiedonkeruuta. Käytin haastatteluissa haastateltavien käyttämiä termejä, ja yritin siten tulkita heidän kokemusmaailmaansa. On tietysti mahdollista, että joillain sanoilla on tietyt vakiintuneet merkitykset tietyissä uskonnollisissa yhteisöissä, joita en tutkijana pysty saavuttamaan. Haastatteluun vaikuttaa myös se, että opiskelen teologiaa. Muutamassa haastattelussa kerrottiin papeista heidän nimillään. Oletuksena oli, että teologiaa opiskelevana tuntisin nämä papit.

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt ottamaan huomioon sen, että oma taustani ja sidokset eivät vaikuttaisi tuloksiin ja analyysin painottamiseen. Olen aluksi tehnyt tutkimussuunnitelman ja perehtynyt yksinäisyyteen, kirkon tilanteeseen sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvään tutkimukseen. Niiden avulla muodostin tutkimuskysymykset. Analyysi on monivaiheinen, aluksi tutustuin aineistoon ja käytin haastateltavien käyttämiä termejä. Tein aineistosta muistiinpanoja. Aloin myös etsiä kaikesta materiaalista asioita, jotka toistuvat. Myös niitä asioita, jotka eroavat selvästi toisten puheista. Huomasin, että tietyt kokemukset olivat itselle mieluisia. Itsereflektio auttoi olemaan (itse)kriittinen. Olen myös tuonut lainauksia haastatteluista verifioidakseni sanomisiiani sekä perustellut näkemykseni teorialla ja tutkimusnäytöllä.

5.4. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus

Tämä tutkimus toteutetaan laadullisesti -- siinä tarkoituksena on ”todellisen elämän kuvaaminen”. Pyrkimyksenä on tarkastella aihetta mahdollisimman laajasti, saaden kohde kokonaisvaltaisesti kuvattua. Tutkijalla on tässä tutkimuksessa myös asema, hänellä on tiettyjä arvoja, jotka ohjaavat hänen ymmärrystään asiasta. Kvalitatiivinen tutkimus ei yleensä yritä todentaa tiettyjä asioita, vaan siinä yritetään ”löytää ja paljastaa” tosiasioita.¹¹⁴

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään tutkijaa tiedon keruussa. Tutkija on itse väline ja luottaa itse tekemiinsä havaintoihin. Tutkijan tulee luottaa enemmän havaintoihinsa kuin erilaisilla (määrällisillä) menetelmillä kerättyä mitattua tietoa. Tutkija myös käyttää induktiivista analyysiä. Lähdetään kerätystä aineistoista. Tarkoituksena ei ole testata teoriaa. Lähtökohtana on aineistoin monipuolinen ja tarkka analyysi. Tutkija ei siis alussa tiedä mikä on tärkeää, ja mitä asioita aineistosta nousee tarkasteluun. Tutkijan tulee yrittää saada tutkittavien mielipiteet tulevat kuulluksi ja näkyviin. Tutkittavan näkökulmat on mahdollista saada näkyviin käyttämällä esimerkiksi teemahaastattelua, osallistavaa havainnointia tai tekemällä vaikka jonkinlaisille teksteille erittelevä (diskursiivinen) analyysi. Kohdejoukko

¹¹⁴ Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara, 2009, 160–161.

tulee miettiä ennalta, eikä käyttää satunnaisotosta. Tutkimussuunnitelma myös muotoutuu tutkimuksen edetessä. Kertomuksia, tai mikä aineisto on, käsitellään ja tulkitaan ainutlaatuisina.¹¹⁵

Laadullisessa aineiston tutkimuksessa on lähestymistavasta riippumatta tiettyjä yhteneväisyyksiä. Näitä yhteneväisyyksiä ovat ihmiskeskeisyys ja tavallaan määrittelemätön aloitus. Kaikissa tutkimuksissa on myös ainakin neljä erilaista vaihetta. Nämä vaiheet ovat alustava tutkimusongelma, aiheeseen tutustuminen ja ongelman täsmennys, aineiston keruu ja analysointi sekä johtopäätökset ja raportointi. Tutkijan on kuitenkin hyvä avata omaa tietoteoreettista, eli epistemologista, asemaansa. Epistemologia pitää sisällään uskomukset tutkijan ja haastattelijoiden välillä.¹¹⁶

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on tärkeä ottaa huomioon muutamia asioita. Reliaabeliutta ja validiutta yleisesti käytetään määrällisen, eli kvantitatiivisen, tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa. Se yksinkertaisimmillaan tarkoittaa sitä, että tutkittaessa samaa henkilöä kahtena eri kertana saadaan sama tulos. Kuitenkin yksilön käyttäytyminen on yleensä kontekstisidonnaisuutta, joten mittaukselliset tulokset voivat olla erilaiset. Validius viittaa siihen, että yhdestä tutkimuksesta voidaan ennustaa muiden samaa asiaa mittaavien tutkimusten tulos. Validius liittyy pääsääntöisesti joko tutkimuksen asetelmiin liittyvä validius tai mittaukseen liittyvä validius.¹¹⁷

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta mitataan eri tavalla. Tässä tutkimuksessa avaan omaa asemaani, haastatteluiden ja tutkimusprosessin etenemistä sekä tutkimuslukujen syntymistä. Tällöin lukijan on mahdollista arvioida, kuinka näistä lähtökohdista tutkimuksen tekijä on löytänyt ilmiöitä ja asioita. Myöskin järkevän teorian käyttö ja yhdistäminen kerättyyn aineistoon on keskeisessä asemassa arvioitaessa laadullista tutkimusta. Olen tuonut haastattelulainauksia tulosluvuissa verifioimaan sanomisiiani

5.5. Temaattinen analyysi ja tutkimusprosessin edistyminen

Temaattinen analyysi on yksi tapa lähestyä kerättyä aineistoa. On hyvät huomata, että temaattinen analyysi ja teemahaastattelu eivät liity suoraan toisiinsa. Teemoina haastatteluissa oli yksinäisyys, kuuluminen, uskonto/hengellisyys sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen. Temaattisen analyysin teemat taas nousivat kerätystä aineistosta, eivätkä noudata haastattelun teemoja. Kuitenkin temaattinen analyysi on tapa jäsentää laadullista aineistoa.

¹¹⁵ Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara, 2009, 164.

¹¹⁶ Hirsjärvi ja Hurme 2006, 14; Holloway ja Todres 2007, 345; Hesse-Biber ja Leavy 2011, 13.

¹¹⁷ Hirsjärvi ja Hurme 2006, 186–187.

Tässä tutkimuksessa analyysinä toimii siis temaattinen analyysi. Tässä käytän pohjana Braunin ja Clarken mallia, jota oma analyysi pääsääntöisesti noudattaa tietyin poikkeuksin. Heidän mallinsa on myös selkeä, joka helpottaa analyysin ymmärrettävyyttä. Esittelen temaattisen analyysin mallin, jossa on kuusi vaihetta. Tuon vaiheiden yhteyteen kuinka oma tutkimusprosessini eteni.

Braun ja Clarke ovat kehittäneet temaattisen analyysin mallin, jossa on kuusi erilaista vaihetta. Analyysin ensimmäinen vaihe on tutustuminen aineistoon. Se pitää sisällään litteroinnin, aineiston lukemisen ja uudelleen lukemisen sekä alustavien ideoiden merkitsemisen ylös. Tarkoituksena on saada aineisto haltuun, saada selvyys aineiston laajuudesta sekä syvyydestä. Aineiston litterointi on tärkeä, mutta sitä ei tarvitse tehdä niin tarkasti kuin esimerkiksi narratiivisessa tai diskurssianalyysissä. Jos aineiston on itse kerännyt, se on osa tutustumista aineistoon. Aineiston annettuna valmiina, joutuu tutustumiseen kiinnittämään enemmän huomiota. Aineiston lukeminen useasti on hyvin aikaa vievää työtä. Tässä vaiheessa kiusaus hylätä aineistoa ja olla valikoiva on suuri, mutta mikä tuottaa mahdollisesti ongelmia analyysin myöhemmässä vaiheessa.¹¹⁸

Minulla tutustuminen alkoi litteroinnista, jonka jälkeen luin pariin kertaan tekstimassan läpi. Tässä vaiheessa en vielä tehnyt tiedostoon minkäänlaisia merkintöjä. Kirjoitin itselleni erikseen ylös mielenkiintoisia huomioita, jotka vaikuttivat tärkeiltä. Aineistoon tutustumisen alussa ajattelin tekstistä löytyvän suoraan vastaukset tutkimussuunnitelmassa oleviin alustaviin tutkimuskysymyksiin. Haastateltavat kuitenkin kertoivat asioita, joita en edes osannut ennalta aavistaa, vaikka olin lukenut ja kirjoittanut teemoista, joista haastatteluissa puhuttiin. Aineistosta löytyi vastauksia yksinäisyyden kokemuksiin, ja miten kirkon/uskonnon rooli näissä kokemuksissa. Kuitenkin luin moneen kertaan kaikki haastattelut, jolloin minulla tuli kuva, mitä kaikki haastattelut pitivät sisällään. Tässä vaiheessa en miettinyt mitään teoriaa tai yrittänyt etsiä vastauksia kysymyksiini. Hyvä huomata, että tekemäni tutkimussuunnitelma kuitenkin ohjaa myös tiedostamatta tekemiäni huomioita, että en täysin aineistolähtöisesti pystynyt tekemään aineistoon tutustumista. Aineistosta löytyi tutustumisen aikana hyvin paljon yksittäisiä mielenkiintoisia huomioita. Tässä kohtaa huomiot olivat hajanaisia, jokaisen haastateltavan tapa sanoittaa asioita alussa esti toistuvien ilmiöiden ja yhtäläisyyksien löytymistä.

Toinen vaihe analyysissä on alustava koodaus. Mielenkiintoisten asioiden kerääminen ja relevantilla tavalla lajitella ainesosat koodeihin. Tämä vaihe alkaa aineistoon tutustumisen

¹¹⁸ Braun ja Clarke 2006, 87–88.

jälkeen. Tällöin ollaan tietoisia aineiston sisällöstä sekä siitä, mitä mielenkiintoisia asioita aineistossa on. Koko aineiston käyminen tarkasti läpi antaa tasa-arvoisen kuvan koko aineistosta. Tärkeintä on käydä koko teksti läpi. Tapoja voivat olla yliviihaus tai muistiinpanojen tekeminen.¹¹⁹ Tulostin kirjoittamani litteraatit, joita luin ja joihin aloin tekemään merkintöjä yliviihaamalla ja alleviihaamalla tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia kohtia. Aloitin ensimmäiseksi etsimään aineistosta kaikkea, mikä edes jollain tavalla liittyy yksinäisyyteen tai sen puutteeseen ja yhteisöllisyyteen. Suunnitteluvaiheessa miettimäni tutkimuskysymykset myös olivat taustalla käydessäni läpi materiaalia. Tulosluvun rakentuminen lähti tutustumisesta aineistoon. Aluksi tein listoja, mitä haastatteluissa tuli ilmi. Tässä vaiheessa ei noussut selkeää teemaa, jota olisi voinut alkaa etsiä koko aineistosta. Tutkimuksen teon tässä vaiheessa tulee haasteita eteen, koska suunnitelmaa tehdessä on mietitty tutkimuskysymyksiä, joihin halutaan vastauksia. Tässä vaiheessa keräsin joka haastattelusta kohdat, joissa oli jonkinlainen viittaus yksinäisyyteen. Jaoin aineiston yksinäisyyden teemojen mukaan; yksin oleminen, yksinäisyyden lajit, esimerkiksi sosiaalinen yksinäisyys. Tässä vaiheessa saattoi sama katkelma olla kahdessa kategoriassa.

Kolmantena vaiheena tutkimusprosessissa on teemojen etsiminen. Tässä vaiheessa koodit sijoitetaan potentiaalisiin teemoihin, jonka jälkeen aineistomassasta etsitään kaikkiin teemoihin liittyvä materiaali. Tässä vaiheessa voi olla vielä materiaalia, joka ei näytä menevän teemojen alle, ne voivat olla vielä irrallisia yksittäisiä huomioita. Kuitenkin kaikki data on jotenkin suhteessa näihin teemoihin tai alateemoihin. Tässä vaiheessa ei vielä kannata poistaa mitään yksittäisiä tai irrallisen tuntuksia teemoja.¹²⁰ Kun olin tehnyt alustavan jaon, aloin lukemaan näitä keräämiäni kohtia. Tässä vaiheessa huomasin puhetta toimijuudesta, miten eri tavalla haastateltavat sanoittivat omaa tilannettaan. Tämän jälkeen keräsin toimijuuskohdat keräämästäni aineistosta, palasin myös koko aineistoon, ja etsin sieltä toimijuuteen liittyvän materiaalin. Materiaalia aloin käymään läpi, jonka pohjalta tein aluksi neljä eri teemaa tai kategoriata, mutta myöhemmin täydensin vielä yhden teeman. Teemoina olivat aluksi vapaa toimijuus, rajoitettu/pakotettu toimijuus, kielletty toimijuus sekä mahdoton toimijuus/ei toimijuutta lainkaan. Tämän lisäksi viidenneksi tuli ratkaisun teko/toimijuuden säilyttäminen. Nämä teemat saattavat vaikuttaa jonkinlaiselta prosessilta. Sellaista ei kuitenkaan ole tämän tutkimusaineiston pohjalta mahdollista tehdä. Teemat ovat minun rakentamiani konstruktioita haastatteluista. Teemat eivät ole myöskään toisiansa ulossulkevia, vaan ne voivat olla ihmisen elämässä läsnä samaan aikaan.

¹¹⁹ Braun ja Clarke 2006, 88–89.

¹²⁰ Braun ja Clarke 2006, 90–91.

Neljäntenä vaiheena on teemojen tarkistus. Tarkoituksena on tarkastaa teemat selviksi, aiemmassa vaiheessa kehitetyt teemat saattavatkin olla ristiriitaisia, tai aineisto ei tuekaan teemaa. Samoin osa teemoista saattaa jakaantua kahdeksi omaksi kokonaisuudeksi ja jotkut pienemmät yhdistyä isommaksi kokonaisuudeksi. Tällöin tulee arvioida teemoja kahdella tasolla, toisaalta teemojen sisäistä informaatiota, että niistä syntyy yhtenäinen kokonaisuus ja toisaalta suhdetta koko kerättyyn aineistoon. Tässä vaiheessa joutuu tekemään uusinta koodauksia, mikä kuuluu olennaisena osana tutkimuksen tekoon. Tämän vaiheen lopussa tulee tietää teemat, kuinka ne liittyvät toisiinsa ja kokonaisuudessa se, mitä teemat kertovat kerätystä datasta.¹²¹ Tässä kohtaa huomasi yksinäisyydellä ja uskonnolla olevan jonkinlainen suhde, se ei myöskään oikein sopinut minkään toimijuuden alalajiksi. Tässä vaiheessa tein toisen tulosluvun, johon tuli teemoja kaksi, kirkko yksinäisyyden poistajana sekä lisääjänä. Palasin näiden teemojen kanssa aiempaan analyysivaiheeseen keräämään aineistosta materiaalia niihin liittyen.

Viidentenä vaiheena on määrittely sekä nimeäminen. Analyysin teko viilaa teemoja ja analyysin piirtämää tarinaa selvemmäksi. Teemoille saadaan tällöin tarkat määrittelyt ja nimet. Tässä vaiheessa tulisi osata kertoa, mitä teemat pitävät sisällään ja mitä ne eivät pidä. Tätä voi harjoitella esimerkiksi tiivistämällä teema pariin lauseeseen, jos tämä ei onnistu, olisi hyvä vielä miettiä teeman sisältöä, onko se mahdollisesti liian monimutkainen, pitäisikö sitä jotenkin hioa vielä. Tässä vaiheessa on hyvä miettiä teemojen lopullista nimeä. Teemojen nimet olisi hyvä olla ytimekäs, jolloin lukija saa jonkinlaisen kuvan tai idean teeman sisällöstä.¹²² Lopullisesti yhdistin rakentamani teemat kolmeen alalukuun. Tällöin sain niistä ehyemmän ja ymmärrettävän kokonaisuuden. Nimesin alaluvut seuraavasti: ”Toimijuuteen liittyvä neuvottelu”, johon sisältyy rajattu toimijuus. Toisena alalukuna on ”toimijuuden uhat ja sen riistäjät”, johon kirjoitin kielletystä sekä toimijuuden mahdottomuudesta. Kolmanteen alalukuun ”Toimijuuden säilyttäminen ratkaisuja tekemällä” tuli vapaa toimijuus sekä toimijuuden säilyttäminen ja ratkaisun tekeminen. Toisessa tulosluvussa, jossa käsitellään kirkon vaikutusta yksinäisyyteen, lisäsin vähemmistöstressin alalukuun kirkko yksinäisyyttä tuottavana. Vähemmistöstressi oli ensin omana lukunaan, mutta se selittää kuitenkin osaltaan miksi kirkko aiheuttaa yksinäisyyden kokemuksia. Alalukuja tuli kaksi: ”Kirkko ja uskonto apuna yksinäisyyteen” ja ”Kirkko ja uskonto yksinäisyyttä aiheuttavana”.

Viimeinen, ja samalla kuudes, vaihe on raportin kirjoittaminen. Tähän liittyy aineiston tieteellisen raportin laadinta. Samoin valittujen näytteiden lopullinen analyysi, analyysin

¹²¹ Braun ja Clarke 2006, 91–92.

¹²² Braun ja Clarke 2006, 92–93.

suhteuttaminen tutkimuskysymyksiin. Tämä raportointi pitää olla enemmän kuin vain kerätyn datan kuvailua, mennä syvemmälle kuin vain kuvailu. Tällöin voi esittää aineiston pohjalta väitteitä liittyen tutkimuskysymyksiin.¹²³

Oma analyysini pääsääntöisesti noudatti temaattista analyysia. Olen myös tiivistänyt analyysin kulun erilliseen taulukkoon (taulukko 1). Olen toimijuuden avulla rakentanut erilaisia teemoja, jotka kuvaavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien toimijuutta kirkossa. Kuitenkin olen näiden teemojen lisäksi nostanut esille myös selittävänä tekijänä vähemmistöstressin, jonka voi nähdä kaikkien teemojen taustalla. Oma tutkimusprosessi eroaa esitetystä mallista vaiheessa kaksi eli alustava koodaus. Tutustumisen jälkeen etsin yksinäisyyttä käsittelevät kohdat aineistomassasta. Tästä kerääntyneestä materiaalista aloin etsimään koodeja. Tämän jälkeen noudatin mallin vaiheita. Analyysi ei ole selkeästi etenevä kokonaisuus, vaan välillä pitää palata analyysin edeltävään vaiheeseen, esimerkiksi huomaakin jonkin kokonaisuuden olevankin hyvin puutteellinen.

vaihe 1 haastatteluiden litterointi, lukeminen, alustavat huomiot	Vaihe 2 Yksinäisyyteen liittyvän materiaalin etsiminen. karsitun materiaalin uudelleen luku. alustava koodaus	vaihe 3 Materiaalista löytyy uusia teemoja. Paluu koko aineistoon ja teemoihin liittyvän datan keräys.
vaihe 4 Teemojen täydennys, myös muokkaaminen. (erilaiset toimijuudet sekä kirkko poistaa ja aiheuttaa yksinäisyyttä)	vaihe 5 Teemojen kirjoittaminen auki tekee niistä selvempiä ja tarkempia. Teemojen viimeinen määrittely	vaihe 6 raportin kirjoittaminen puhtaaksi. Teorian ja tutkimuksen lisääminen tuloksiin. Tieteellinen raportointi.

taulukko 1. Analyysin eteneminen. Braunin ja Clarken (2006) pohjalta

¹²³ Braun ja Clarke 2006.

6. Seksuaali ja sukupuolivähemmistöjen yksinäisyyskokemukset kirkkoon ja uskontoon liittyen

6.1. Kirkko ja uskonto apuna yksinäisyyteen

Kirkolla on – ja on ollut -- haastateltavien elämää tukevia merkityksiä. Kirkko tarjoaa hengellistä sisältöä, muistuttaa että on muutakin kuin ympäröivä maailma. Se myös mahdollistaa kohtaamisen toisten samankaltaisten ihmisten kanssa. Haastateltavat näyttäytyvät erilaisina ihmisinä, kuinka he avaavat seurakunnan merkitystä. Yhteisö (tässä kirkko) voi tarjota ihmisille vastauksia sekä tietoa elämän perimmäisiin kysymyksiin.¹²⁴

H6: kirkko on se paikka missä mä voin kohdata jumalan, jossa mä voin kohdata muita ihmisiä joilla on sama tarve, Ihmisillä on halu kohdata jumala, kirkko antaa semmoset raamit ja kehykset sille, kirkko muistuttaa meitä suomalaisia, että on Jumala, on olemassa muutakin kuin tää missä me eletään.

Nuoruudessa monella haastateltavalla seurakunta tai herätysliikkeen toiminta on ollut mielekästä vastapainoa tavanomaiseen elämään. Seurakunnasta on saanut uusia kavereita. Myöskin erottautuminen muista ikätovereista käymällä paikassa, jossa muut ikätoverit eivät käy. Seurakunta tarjoaa mahdollisuuden olla erilaisempi kuin muut ikätoverit.

H1: no ehkä jollain tavalla kun aatteli et se me ollaan sellaisessa paikassa missä kaikki meidän luokkakaverit ja koulukaverit ei käy, että, mutta myöskin se ettei meitä sieltä koskaan tultu pois tuuppii -- alkanu siten jonkinlainen yhteenkuuluvuuden tunne siihen [paikkakunnan] seurakunnan nuorisoon -- vaikka oltiin vähän niin kuin etuajassa.

Seurakunnan tilat ovat sellaisia, joihin voi mennä helposti. Niitä on myös alkanut ilmestyä paikkoihin, joissa ihmiset muutenkin kulkevat. Niissä järjestetään toimintaa varsinkin vanhemmille ihmisille päiväsaikaan. Sinne pääsee helposti, siellä myös on toisia ihmisiä, jolloin pääsee kanssakäymisiin vastakohtana yksinololle kotona. Vaikka sieltä saa kontakteja, ei aina saa sellaista seuraa, jota eniten haluaisi. Voidaan puhua yksinäisyyden tabuluonteesta, joten puuttuminen ja vähentäminen täytyy tehdä hienovaraisesti.¹²⁵

H3: -- mä olin siinä [ikonimaalauskurssilla], mä maalasin yhden ikonin koko syksyn. Mulla tuli vähän harmi kun olis joku toinenkin mies, siellä on vaan

¹²⁴ Moran *ym.*, 2013, 365.

¹²⁵ Yksinäisyyden tabuluonteesta, ja sen vaikutuksesta auttamiseen. Kts. Grönlund ja Falk, 2016, 264–270.

naisia. Se on siinä kurja kun miehet on niin hirveen laiskoja lähteen mihkään. Ne on tosi antoisia ne ryhmät kuitenkin.

Vaikka haastateltava olisi kaivannut toisten miesten seuraa, hän kuitenkin koki seurakunnan järjestämän kurssin hyvin antoisaksi, toisten ihmisten seura antaa hänelle merkitystä elämään. Muillakin uusien ihmisten seura poisti yksinäisyyttä. Toimintaan osallistumisen seurauksena sai seuraa, jossa myös koki kuuluvansa joukkoon ja olevansa hyväksytty. Näitä olivat niin erilaiset herätysliikkeet kuin myös evankelis-luterilaisen seurakunnan toiminta. Kavereiden ja ystävien saaminen on yksi tärkeä syy olla osa uskonnollista ryhmää.¹²⁶

H2: Alussa tuntui että saa olla sitä mitä on, tavallaan. Ehkä vähän ristiriitaista ja mä sain heti alussa sieltä kavereita, siellä kyllä hyväksytään tietynlaista erilaisuutta ehkä eri tavalla. Ketä koulussa helposti kiusataan ihan mistä vaan, niin siellä ehkä sellaista katotaan jotenkin, nuoretkin, suvaitsevaisemmin kun on siellä jossain määrin. Tietty sitten nää tietyt asiat, jotka ei oo sallittuja...

Hengellisyteen ja sen toteuttamiseen liittyvät asiat olivat seurakuntaan kuulumisessa/osallistumisessa hyvin tärkeitä, jotka toivat paljon merkityssisältöä elämään ja sitä kautta poistavat yksinäisyyttä. Oman seksuaali-identiteetin pohtiminen ja muutenkin erilaiset vastoinkäymiset aiheuttavat yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta. Uskomukset, jotka on omaksuttu seurakunnan tai herätysliikkeen piirissä, tuovat lohdutusta omaan yksinäisyyteen. Uskomukset laittavat yksinäisyyden tunteet tietynlaiseen perspektiiviin. Hengellisyys näyttäisi myös lieventävän yksinäisyyttä.¹²⁷

H6: yksinäisyydessäkin on hyvä muistaa se, että kristittynä sä et oo täysin yksin, että sulla on jumala ja sulla on myös seurakuntayhteys, että sä et oo sillä tavalla koskaan yksin, että sä et koe semmosta eksistentiaalista yksinäisyyttä, että sua ei oo koskaan vaan jätetty tänne maailmankaikkeuteen horjumaan ja olemaan itekseen, kyllä kirkko ja seurakunta voi tukea parhaimmassa tapauksessa –

Kirkko yhteisönä sekä usko Jumalaan auttavat yksinäisyyden poistamisessa. Jumala näyttäytyy huolehtijana muiden seurakuntalaisten lisäksi. Yksinäisyys kristittynä on vähemmän syvää.¹²⁸ On paikka, johon voi aina mennä. Myöskin yksin ollessa on mahdollista keskustella ainakin Jumalan kanssa.

Kirkon sanoma tuli myös esiin. Yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tunteet voivat olla isoja, mutta kirkon sanoma Jumalan luomistyöstä, anteeksiannosta ja hyväksynnästä myös

¹²⁶ Moran *ym.*, 2013, 365.

¹²⁷ Hansen *ym.*, 2013, 208.

¹²⁸ Hyvä huomata, että varsinkin sukupuolivähemmistöön kuuluville uskomukset kuitenkin näyttäisi aiheuttavan syvempää yksinäisyyttä tässä materiaalissa.

auttavat erityisesti yksinäisyyden aiheuttamaan ahdistukseen. Lohtua tulee siitä, että on Jumalan silmissä hyväksytty. Yksinäisyys on tällöin helpommin kestävä.

H5: kävin pride-messussa -- siellä tuotiin sitä samaa niinku anteeksiantoa ja sää oot hyväksytty ja tietsä kaikki on jumalan luomia et tietsä tämmöstä, mä liikutuin ihan hirveästi, et mulla tuli ihan itku siellä et mä aattelin, et tuli ihan tosi hyvä fiilis siitä et näin se kumminkin on, kun se asia on ahdistanut ihan hirveästi ja nyt niinku ja sit sä ootkin jumalan silmissäkin hyväksytty, onhan se nyt kauheen lohdullista –

Kirkko poistaa yksinäisyyttä. Se tarjoaa mahdollisuuden kohdata ja olla toisten ihmisten kanssa, siellä on myös monenlaista toimintaa, jossa on mahdollista solmia suhteita toisiin ihmisiin. Kirkolla on myös toisenlainen apu yksinäisyyteen. Kirkon sanoma ja ajatus huolehtivasta Jumalasta auttavat ainakin lieventämään yksinäisyyttä. Yksinäisyys ei ole tällöin mikään lohduton kohtalo.

6.2. Kirkko ja uskonto yksinäisyyttä tuottavana

Uskonto, ja kirkko, aiheuttavat yksinäisyyttä. Ne toimivat yksinäisyyden aiheuttajana sekä yksinäisyyden lisääjänä. Ensinnäkin vähemmistöön kuuluminen aiheuttaa vähemmistöstressiä, mikä aiheuttaa epävarmuutta ja yksinäisyyden kokemuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvilla. Toisaalta uskonto tuo oman lisän näihin kokemuksiin. Varsinkin, jos kuuluu vähänkään konservatiivisemmin ajattelevaan yhteisöön. Myöskin seurakunta, jossa suhtaudutaan positiivisesti seksuaalivähemmistöihin, aiheuttaa yksinäisyyttä.

H6: mä joskus aistin semmosta tietyllä tavalla vaikka mun kotiseurakunnan työntekijät on tosi sateenkaarimyönteisiä, ne tietää niinku millanen mä oon ja ne mun ystävät, joiden kanssa mä oon mun seurakunnassa yhteydessä, niin ne kaikki tietää musta, mutta silti siitä kaikesta hyväksyvyydestä huolimatta -- saattaa siellä seurakunnassa tulla sellainen olo, että on näkymätön muuri mun ja muiden välillä, -- siitä kaikesta oikeesti vilpittömästä vastaanottavaisuudesta, myönteisestä vastaanottavaisuudesta huolimatta, mä niinkun saatan tuntea, että on olemassa jokin näkymätön verho mun ja sitten näiden muiden välillä.

Uskonto ei tässä näyttäydä mitenkään negatiivisesti, tällainen verho kuitenkin erottaa haastateltavan muista seurakuntalaisista omaksi ryhmäkseen. Uskonnolla voi olla paljon isompikin rooli yksinäisyyden aiheuttajana. Yksinäisyys pitkään jatkuessaan aiheuttaa muutoksia ajattelutavoissa.¹²⁹ Ajatusvääristymät tällöin liittyvät hyvin vahvasti ihmisen

¹²⁹ Kts. esim. Lagus ja Honkela 2016.

omaan itseen, syy on tällöin itsessä, ei muissa. Ajatusvääristymät synnyttävät myös vastakkainasettelun yksilön ja uskonnollisen ryhmän välillä.

H2: Kyllähän mä oon ajatellut et mä oon tosi vääränlainen, että tästä voi parantua ja se on vaan väärin mitä mä oon. Kyl se pitää korjata. -- en mä olis voinut olla siellä avoimesti seksuaalivähemmistöön kuuluva ja sit tavallaan käydä toiminnassa ja olla siellä ja elää sitä elämää, mitä siellä oletettiin mitä pitäis elää

Ajatusvääristymät myös saattavat osaltaan aiheuttaa monia ongelmia myös myöhemmin. Vaikka ikävät asiat uskonnon suhteen oli tapahtunut paljon aiemmin, niiden vaikutus saattaa näkyä vielä vuosienkin päästä. Tällöin esimerkiksi aikuisena puhkeavan masennuksen taustalla on silloin nuoruudessa opitut vääristymät omasta itsestä huonona ja kelpaamattomana.

H4: kyllä sitä semmonen arvottomuuden tunne on vahvana edelleen ja sitten on aiheuttanut vakavan masennuksen, jonka oon käynyt läpi ja ei mulla ole oikeutta elää, sellaisia kuoleman ajatuksia, et on aiheuttanut ihan semmosia ajatuksiakin se arvottomuuden tunne ja sellaisia et kaikille olis parempi, jos mä kuolisin pois, sellaisia mitä masennukseen kuuluu.

Vähemmistöön kuuluminen ja uskonto molemmat siis aiheuttavat yksinäisyyttä. Yksinäisyys ei siis johdu pelkästään siitä, että ei ole kavereita tai ei sovi kuuluvansa joukkoon. Yksi haastateltavista puhui sateenkaariyksinäisyydestä. Sateenkaariyksinäisyyteen liittyy vähemmistönä oloon, ja erilaisiin mielikuviin vähemmistöstä. Yksinäisyydestä tulee elimellisesti osa olemassaoloa.

H6: tää sateenkaariyksinäisyys, jos sitä vois näin sanoa, että se luo jonkinlaista omaa jännitettä, -- Sateenkaariyksinäisyys on ehkä toisaalta semmonen et jotkut saattaa kuvitella et sä oot homo, että totta kai sä oot yksin, ei homoilla ole kestäviä parisuhteita, homot on muutenkin tämmösiä pintaliittäjiä -- mä luulen et sateenkaari-ihmisillä tää yksinäisyys on kokonaisvaltaista ja riippumaton siitä kontekstista, missä sä tarkemmin oot.

Kuuluminen vähemmistöön asettaa ihmisen sellaiseen asemaan, jossa hän joutuu potentiaalisesti olemaan koko ajan yksin. Yksinäisyys siis näyttäytyy toimijuuden näkökulmasta rajoittavana tekijänä. Rajoitteena on myös mahdollinen hylkääminen sekusaalivähemmistöön kuulumisen takia. Asiasta ei voi olla varma, koska asiasta ei ole suoraan puhuttu. Kaikki uudet ihmissuhteet alkavat arvioinnilla, onko toinen tarpeeksi turvallinen, että hänelle voi asiasta kertoa. Juuri syrjinnän odottaminen on yksi vähemmistöstressin sisäinen tekijä.¹³⁰

¹³⁰ Sisäisistä tekijöistä kts. Meyer, 2003, 679.

H6: Kyllä, mutta näkymätön siinä mielessä, että kaikille ei halua olla näkyvä, kun sitä mieltii että millasen sosiaalisen hinnan joudut siitä maksamaan. Kyllä siinä on se pieni pelko, että vaikka se on mennyt tähän asti hyvin tää kaapista tuleminen, silti sitä mieltii, että jos tän ihmisen kohdalla tapahtuu jotain ikävää, niin entäs sitten, se on aina semmonen pieni pelko, joka ajaa sitten semmoseen näkymättömyyteen jollain tavalla

Haastateltava ei voi olla lainkaan varma, voiko hän turvallisesti olla missään tilanteessa, tällöin kohtaamisesta tulee mahdotonta, koska pitää varautua mahdolliseen vaaratilanteeseen. Kohtamattomuus liittyy vahvasti myös sukupuolenkorjausprosessiin. Haastateltavalla on kokemus siitä, että häntä ei kohdata, koska kukaan ei näe häntä sellaisena, mikä hänen sukupuoli-identiteetti on. Se aiheuttaa myös kysymyksen omasta olemassaolosta. Tämä myös liittyy uskonnolliseen toimintaan osallistumiseen.

Haastattelija: Onko se [väärin sukupuolittaminen] melkein sellainen näkymättömyyden kokemus?

H2: tavallaan. Yleensä mulle tulee olo että oonko mä edes olemassa. Tällä hetkellä.

Haastateltavalla kuitenkin on ajatus siitä, että tämä kohtamattomuus muuttuu jossain elämän vaiheessa, kun sukupuolenkorjaus etenee ja hänen ulkoiset piirteensä alkavat tulla enemmän miehisiksi.

Keskusteltaessa kirkosta yksinäisyyden aiheuttajana, tuli esille vähemmistöstressi. Vähemmistöstressi pitää sisällään erilaisia asioita. Kaikilla haastateltavilla vähemmistöstressi näkyi ainakin jollakin tavalla. Ehkä selvin vähemmistöstressin muoto on suora syrjintä ja negatiiviset kokemukset.¹³¹ Harvalla kuitenkaan tuli esiin negatiivisia kokemuksia seksuaalisuuden kertomisesta. Yhdellä haastateltavalla (H2) seurustelun aloittaminen aiheutti sen, että hän menetti kaikki kaverinsa aloittaessaan seurustelun tytön kanssa. Toiselle haastateltavalla (H5) vanhemmille ja sisarukselle kertominen oli ikävä kokemus, hänen vanhempansa kertoessa, ettei hän tiedä oikeasta rakkaudesta mitään. Uskonto ja kirkko myös näkyy kahtalaisesti syrjintäkokemuksissa. Yksi haastateltavista on seurakunnan työntekijä. Haastateltavan työkaveri alkoi syrjiä, eli ei suostunut tekemään hänen kanssaan työtä, koska tälle työkaverille selvisi, että haastateltava on parisuhteessa miehen kanssa.

H7: niin tota kerroin hyvin nopeesti meidän kirkkoherralle ja muille työntekijöille mikä on tilanne ja he oli sit ihan ookoo, et saat toimia seurakunnassa ja ei mitään ja näin, mutta mä en ihan heti sille [työkaveri], -- ja tota, soitin sit [työkaverille] ja kerroin tilanteen mikä mä oon ja seurustelen [puolison nimi] kanssa ja näinpäin pois. Mä muistan sen puhelun kun se meni ihan hiljaseks ja sanoi et nyt hänen täytyy mieltii et

¹³¹ Kuyper & Fokkema 2010, 1174.

pystyykö hän tekemään töitä mun kanssa. – [työkaveri] kieltäytyi sitten töistä

Vähemmistöstressi voidaan siis jakaa kahteen; ulkoisiin ja sisäisiin prosesseihin. Vähemmistöstressin yksi sisäinen osa on syrjivän käyttäytymisen odottaminen.¹³² Tällöin jokainen uuden ihmisen kohtaaminen ja hänelle omasta identiteetistä kertominen on mahdollisuus syrjinnän kokemiseen. Tästä haastateltavilla oli erilaisia ajatuksia. Vahvin oli haastateltavista vanhimmalla, kun hän mietti oman seksuaali-identiteetin kertomista samassa raamattupiirissä oleville jäsenille.

H3: ihana voi ottaa siellä kun siellä istuu niitä uskovaisia ihmisiä ottaa puheenvuoron ja kertoo niille, niin ne murhais mut ulos sieltä (nauraa).

Ajatus asian kertomisesta on todella mahdoton ajatus, koska muut ”murhaisivat ulos”. Haastateltavan käyttämä kielikuva on hyvin voimakas, asian kertominen rinnastuu murhaan. Ajatus on, että kertomisen jälkeen haastateltavalla ei olisi mitään mahdollisuutta osallistua toimintaan uudestaan. Kuvitteellinen murhaaminen siis viittaa siihen, että seksuaalivähemmistöön kuulumisen uhkaisu tässä raamattupiiriä jotenkin.¹³³

Kaikilla ei kuitenkaan tämä ei ole niin voimakasta, että se aiheuttaisi ryhmästä erottautumisen, mutta se aiheuttaa ainakin hyvin vahvaa epämiellyttävää tunnetta. Koskaan ei voi olla varma mikä on toisen ihmisen reaktio asian kertomisen jälkeen. Esille tuli, suurimmaksi osaksi reaktiot ihmisillä on hyvin positiivisia tai ainakin neutraaleja. Kuitenkin jokainen kohtaaminen on potentiaalinen ikävä kohtaaminen. Toisaalta ihmisen pitää valmistautua vastaamaan erilaisiin seksuaalivähemmistöihin liittyviä ennakkoluuloja.

H6: että siihen pitää sateenkaari-ihmisenä osata varautua, että vaikka sä et olis kohdannut mitään negatiivista, niin sun pitää olla jollakin henkisellä tasolla olla valmis siihen, että jotain semmosta tapahtuu joskus, että joku tuomitsee sut helvettiin tai joku kavahtaa tai sä joudut selittämään jotain ekstra jollekulle, että ei, meillä kaikilla homoilla ei oo aidsia tai tämmöstä, että se on myös henkinen juttu vaikka sä et kohtais sitä varauksellista suhtautumista, sun pitää olla valmiina siihen jollain tasolla sun sisällä, että hei jotain tämmöstä saattaa tapahtua, että mitä sitten sanotaan, miten sitten käyttäydytään, sekin on välillä aika raskasta.

Tässä melko pitkässä lainauksessa on monta eri asiaa, johon voisi kiinnittää huomiota. Kuitenkin tässä kohtaa on huomata kuinka nämä kaikki haastateltavan mainitsemat yksityiskohdat ovat asioita, joita hän saattaa kohdata. Ihminen edustaa tällöin kaikkia vähemmistön jäseniä, myös kollegiaalista mielikuvaa tai stereotypiaa vähemmistöstä. Vaikka

¹³² Meyer 2003.

¹³³ vrt. Kejonen ja Rätinen, 2016, s. 17 jossa homoseksuaalisuus nähdään yhteisöä uhkaavana likana.

AIDS ei kosketa mitenkään haastateltavan elämää, hänen pitää varautua siihen liittyviin kysymyksiin.

Yksi vähemmistöstressin sisäinen muoto on sisäistetty stigma. Voidaan käyttää myös termiä sisäistetty homofobia.¹³⁴ Tätä esiintyi monilla varsinkin uskonnollisessa yhteisössä olon aikana. Sitä kuvattiin melko voimakkaaksi kokemukseksi, johon liittyi myös syvä itseinho.

H2: Sit silleen se ei oo ollut kovin ok siellä [kansanlähetyksen piirissä] kuuluu mihinkään seksuaalivähemmistöön, niin sitten, tavallaan mä oon yrittänyt piilottaa asian monta monta vuotta, parantua siitä.

Tämä on siis vahvasti kertomuksissa liittynyt uskonnolliseen kontekstiin. Kuitenkin myös ei-uskonnollisessa kontekstissa saattaa tulla tällaista vastaan. Varsinkin vanhemmissa ikäluokissa seksuaalivähemmistöihin suhtautuminen saattaa olla hyvin negatiivista, mikä sitten myös vaikuttaa haastateltavan omaan mielikuvaan asiasta. Hän myös tunnistaa oman näkemysensä, että asia on vain hänen ajatuksissaan isompi, mitä se ulkopuolisista on.

H3: niin ei se oikeen kun siinä elää, sen kanssa pitää olla sinut sen asian kanssa, välillä sen kanssa menee ihan hyvin, mutta ei siitä viitti joka paikassa toivottaa sitä asiaa -- vaikuttaa päivä siihen, tietenkä ite turhaakin sitä että varmaan itellä on se kynnyks isompi, tuska kuin muilta ihmisiltä.

Sisäistetty stigma myös vaikuttaa suhtautumisessa muihin seksuaalivähemmistöihin kuuluviin henkilöihin. Yhdellä haastateltavalla tuli vahvasti esiin se, miten muut seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ovat tietynlaisia, mutta hänelle ne eivät ole lainkaan tärkeitä. Näyttää siltä, että hän kritisoidulla toisia seksuaalivähemmistöön kuuluvia yrittää nostaa omaa arvostustaan. Hänen ilmeinen tarkoituksensa on osoittaa olevansa kelvollinen seksuaalisesta suuntautumisesta huolimatta. Hän myös muutenkin yrittää olla mahdollisimman joustava ja sovinnollinen. Ihmisen ollessa vahvasti mukana uskonnollisessa toiminnassa, hänen ensisijainen identiteettinsä saattaa olla uskonnollinen identiteetti, jolloin seksuaali-identiteetti menettää merkitystään. Tällöin ihminen voi toteuttaa hengellisyytensä omaehtoisesti.¹³⁵

H1: Toisaalta mä ymmärrän kyllä senkin tän vanhoillisten ymmärtämyksen ja ärtymyksen tästä että nyt, vaikka se tota argumentti että avioliitto on miehen ja naisen välinen sopimus, niin vaikka se on tosi vanhakantainen ja ällöttävä, niin mä oon ollut se on vähän okei et mennään tällä, mennään tällä. Et meillä on nyt se maistraattihomma, rekisteröintikuvio et se riittää mulle, et mulla on ollut vähän siinäkin semmonen, että mä en oo jaksanut

¹³⁴ Meyer 2003, 679.

¹³⁵ Yip, 2002, 201; Crowell *ym.*, 2015, 261–262.

oikein ottaa kantaa. Multa on tietysti moni kysynyt, että mitä mieltä sä oot, ja mä oon: ääää, et mitä, ei se niinku mun elämää vie.

Kolmas sisäisen vähemmistöstressin muoto on vähemmistöidentiteetin piilottaminen¹³⁶. Tästä kaikilla oli kokemusta, ja edelleen tietyissä tilanteissa sitä tulee tehtyä. Tässäkin on vahvana uskonto ja kirkko läsnä, ei luoteta siihen, että olisi turvallista kertoa omasta identiteetistä. Toisaalta omasta identiteetistä kertominen auttaisi omaa olemista, eikä tarvitsi olla varuillaan vääristä oletuksista. Identiteetin piilottaminenkin voi olla hyvinkin kontekstisidonnaista.

H6: sulla tulee olla semmonen tietty valmius, että okei, joissakin tilanteissa joidenkin ihmisten kanssa saattaa olla, että mä joudun olemaan hieman enemmän kaapissa enemmän kenties mitä mä haluaisin olla. Tietenkin se liittyy yksinäisyyteen, et nähdäänkö mua omana itsenäni ja voinko mä näyttäytyä omana itsenäni, ni se on yksinäisyyttä, mitä suuremmissa määrin.

Vähemmistöstressi siis myös aiheuttaa yksinäisyyttä. Yksinäisyys siis tässä on sitä, että ei voi olla omana itsenään toisten ihmisten kanssa, vaan osa itsestä tulee piilottaa. Tällöin syntyy kohtaamattomuutta. Vähemmistöstressin erilaiset sisäiset muodot aiheuttavat kuormitusta ihmiselle. Kuormitukseen ja sen määrään vaikuttaa identiteetin paikka, tasapainoisuus sekä sen integrointi osaksi omaa identiteettiä. Mitä irrallisempia ja epätasapainoisempia nämä ovat, sen enemmän syntyy kuormittavuutta. Vähemmistöstressin vaikutusta mielenterveydelle vaikuttaa myös selviytymistavat, omat sisäiset tavat selviytyä sekä saatu tuki toisilta ihmisiltä. Myös mahdollisten uskonnollisten selviytymiskeinojen käyttö vaikuttaa selviytymiseen: nähdäänkö tietty asia kuuluvan jumalan hyvään suunnitelmaan vai onko kyse jumalan rangaistuksesta.¹³⁷

7 Toimijuus oman identiteetin ja yhteisön ristipaineessa

7.1. Toimijuuteen liittyvä neuvottelu

Toimijuus näyttäytyi haastateltavilla myös rajattuna. Rajattu toimijuus viittaa siihen, että joku on ainakin osittain estänyt haastateltavaa tekemästä tai olemasta tiettyjä asioita. Tämä voi olla esimerkiksi ympäristöstä tuleva paine tai vanhempien kasvatusohjeet. Myös informantti voi olla itse kieltänyt itseltään. Taustalla yleensä on myös omakuvaan liittyvät asiat.

¹³⁶ Meyer 2003, 679.

Haastateltavat olivat liittyneet tai menneet mukaan seurakunnan tai herätysliikkeen toimintaan mukaan rippikoulun aikoihin. Tässä kohdassa haastateltavat oli erilaisia syitä mennä seurakunnan toimintaan mukaan. Seurakunnan toiminta vaikutti paikalta, jossa oli mahdollista olla.

H5: -- Mut sit toi, et mä en oikeen kuulunut mihinkään porukkaan ja sit tuli toi rippikoulu aika ja sit siellä jotenkin, kun se oli ensimmäinen semmonen porukka, se rippikoulujengi tai noitten seurakuntanuorten porukka, et se oli silleen sä voit mennä sinne, niin sitten mä menin sen takia sinne, kun en oikein voinut muuallekaan mennä, ja oli kiva kuuluu jengiin ja silleen pääsi helposti mukaan, et sitä kautta ajaudu siihen porukkaan. -- koska muuallekaan päässy, nii et tulin hyväksytyksi edes joiltain osin, niinku siis silleen, et ei haitannu et oli vähän erilainen, kunhan tota asiaa ei ottanut puheeksi

Seurakunta oli mahdollinen paikka mennä, uskonnollisessa yhteisössä hyväksyttiin erilaisuutta, mutta erilaisuus seksuaalisuuteen liittyen oli mahdotonta. Seurakunta tarjoaa paikan, jossa voi olla sosiaalinen. Tämä tapa poistaa yksinäisyyttä on samanlainen, miten järjestöt poistavat, estävät ja yrittävät vähentää yksinäisyyttä.¹³⁸

Toinen toimijuuden neuvotteluun liittyvän neuvottelun nimitin pakotetuksi toimijuudeksi. Pakotettu toimijuus tulee sillä tavalla kertomuksissa esiin, kun haastateltavat ovat tehneet asioita, jotta eivät jäisi kiinni omasta seksuaalisuudestaan. Taustalla on vahvana uskonnollisen yhteisön normit ja odotukset. Kejonen sekä Hintsala puhuvat mukautetusta toimijuudesta, miten uskonnollisessa yhteisössä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat mukauttavat toimijuuttaan tilanteiden mukaan.¹³⁹ Tähän myös liittyy kokemus valheellisesta hyväksymisestä. Oli siis kokemus siitä, että hänet hyväksyttiin, mutta vain osittain. Oma minää piti peittää jollakin tavalla. Peittely kuitenkin lisää henkistä kuormitusta.

H2¹⁴⁰: No mä silloin teini-ikäisenä seurustelin yhden pojan kanssa, mutta lähinnä vaan sen takia, ettei kukaan tajuais mitään. Ja sitten se oli hyvin rikkova suhde ja sitten kyllähän se satuttaa kun yrittää peittää sitä mitä itte on vuosia ja vuosia uudestaan.

H5: Ei, kyllä sielläkin otettiin tosi hyvin vastaan, mutta siellä se olis ollut vielä hirveempää, jos olisin sanonut sen asian, niin mut olis potkittu sieltä ulos aivan välittömästi, niin tota, kyl mä sain olla mukana siinä yhteisössä, jos mä en kertonut ihan koko totuutta, silleen valheellisesti olin hyväksyty,

¹³⁷ Meyer 2003, 679.

¹³⁸ Moran ym., 2013, s. 365; kolmannen sektorin tavoista yksinäisyyttä vastaan Grönlund ja Falk, 2016.

¹³⁹ Hintsala ja Kejonen, 2016.

¹⁴⁰ H2 on siis määritelty syntymässä tytöksi. Hän identifioi itsensä seksuaalivähemmistöön kuuluvaksi murrosikäksi, koska ei tiennyt transsukupuolisuudesta.

*voisko sen tolleen sanoo? -- Sittenhän mä ajaudu in tämmöseen
pakkoseurusteluun tytön kanssa ja...*

Haastateltavan pitää aina uusia ihmisiä tavatessa miettiä kuinka paljon voi itsestään kertoa. Tämä johtaa siihen, että esimerkiksi seurakunnasta ei juuri etsitä uusia ihmissuhteita. Oman turvallisuuden vaalinta rajoittaa mahdollisuutta toimia kirkossa. Olemalla täysin avoin seksuaali- ja sukupuoli-identiteetistä joutuisi kohtamaan toisten ihmisten ennakkoluuloja, myös avointa tai epäsuoraa syrjintää tai epäasiallista kohtelua. Tämä on siis selkeä vähemmistöstressin sisäinen prosessi pelätä syrjintää.¹⁴¹ Tämä saattaisi vaikuttaa negatiivisesti omaan jaksamiseen. Tällöin toimijuus on rajattua, mutta tietyin osin omalla käytöksellä voi muuttaa kohtaamisen dynamiikkaa. Kun käy kirkossa vain itseään varten, vältellen puhumista toisten kanssa, on mahdollista säilyttää hallinnan tunne.

H2: Ei se [oma sukupuoli-identiteetti] mikään salaisuuskaan ole tietenkään ja sit tavallaan mä en vaan hirveästi puhu ihmisille kun mä käyn siellä kirkossa. Mä en tuu loukatuksi siinä, että muhun kohdituis vääriä oletuksia, ja mun ei tarte kertoa kenellekään. Jos kuitenkin mä puhun jonkun ihmisen kanssa enemmän, must tuntuu et mun pitää jossain vaiheessa sanoo sille, koska muuten se tekee väärän oletuksen musta ja sit mulle tulee paha olo siitä. Se on vähän ristiriitaista -- toisaalta mä tajuun et se on mun oma valinta. Ei oo mun valinta kuulua vähemmistöön, mutta oma valinta käyttäytyä niin kuin mä käyttäydyn.

Yksi haastateltavista on ollut töissä rippikouluissa. Hän ei pitänyt seksuaalisuus ja avioliitto - oppituntia rippikoulussa, eikä ollut poikien kanssa samaan aikaan saunassa. Tämä johtui siitä, että mahdollisesti syntyisi juoruja, jos rippikoululaisten vanhemmille selviäisi haastateltavan seksuaali-identiteetti. Asiasta haastateltava sopi seurakunnan papin ja muiden työntekijöiden kanssa. Vaikka haastateltavaa rajoitettiin toimimasta, hän korosti vahvasti omaa toimijuuttaan ja mahdollisuutta toimintaan, mitä hän ei kuitenkaan halunnut muita ajatellen tehdä. Hän myös käänsi rajoituksen positiiviseksi, että hän saa huomiota asialla.

H1: et mä vaan niinku ajattelin et se on niinku mun rooli tässä ja toisaalta mä saan siitä semmosta vähän fiilistä et nyt mä oon vähän erikoinen ja erilainen ja ehkä tälle. Mä en niinku ajatellut ikinä semmosena et miksen mä voi taikka mun oikeuksia loukataan taikka näin pois päin.

Toimijuus säilyy, vaikka sitä rajoitetaan. Tällöin haastateltava mukautuu tilanteeseen muuttamalla omaa tulkintaa tilanteesta. Hän vaikuttaa niihin asioihin, joihin hänellä on itse mahdollisuus. Kun toimijuutta on rajoitettu, henkilö haluaa kääntää asian itselleen

¹⁴¹ Meyer, 2003, 678–679.

suotuisaksi. Henkilö haluaa pysyä ryhmän jäsenenä, joten hän muuttaa toimintaan suhtatumista. Tämä on tapa vähentää sisäistä negatiivista kokemusta.¹⁴²

7.2. Toimijuuden uhat ja sen riistäjät

Toimijuutta, eli ihmisen toimimista tietyssä kontekstissa voidaan myös kieltää. Kiellettyä toimijuutta on sellaiset kokemukset, joissa joku/jokin on kieltänyt haastateltavalta toimimisen ja olemisen. Tässä osassa tulee erityisesti ilmi haastateltavien oma seksuaali- tai sukupuoli-identiteetti, joka kuuluu vähemmistöön. Tähän vaikuttaa myös aikakausi. Informantit ovat eri ikäisiä ja eläneet eri vuosikymmenillä ja eri konteksteissa. Vanhin haasteltava, joka on syntynyt 1950-luvulla kuvaa omaa nuoruuttaan, miten siellä ajateltiin seksuaalivähemmistöön kuuluvista. Kyseisessä kohdassa tulee näkyviin myöskin jännitteinen suhde kaupungin ja maaseudun välillä. Maaseutu edustaa paikkaa, missä ei ole tietynlaisia ilmiöitä. 1970-luvulla homoseksuaalisuus poistettiin rikoslaista, ja sairausluokituksesta 1980-luvun alussa.¹⁴³

H3: joo ihan täys kummajainen, ei semmosia edes ollutkaan, se oli semmosta et pidettiin ihan kummajaisena, vaikka totta kai niitä oli. Ei me tiedetty siellä maalla kun asuttiin.

Seksuaalivähemmistöön kuuluvat eivät olleet olemassa, heitä ei siis yhteiskunnassa tunnustettu, vaan se oli rikos ja sairaus. Tällöin ilmiöön liitetyt asiat olivat kiellettyjä, niitä maaseudulla kontrolloitiin sosiaalisesti kaupunkia enemmän. Toisaalta kertomuksissa näkyy myös lähipiirin suhtautuminen. Ympäröivän yhteisön suhtautuminen seksuaalivähemmistöön kuulumiseen voi olla epämääräistä, asiasta kuitenkin tulee puhua tietyllä tavalla. Tämä aiheuttaa vaikeuksia seksuaali-identiteetin hyväksymisessä. Tutkimuksissa on todistettu vanhempien ja vertaisten tuen tärkeys yksinäisyyden torjunnassa. Ilman riittävää tukea, nuori kokee olevansa ulkopuolinen. Myöskin solidaarisuus vanhempia ja läheisiä kohtaa aiheuttaa ristiriitaa suhteessa oman identiteetin muodostumisen kanssa.¹⁴⁴

H5: Eh, no joo, kyl mä varmaan oon sen tiennyt, mut mä oon jotenkin yrittänyt sulkea sitä asiaa niinku pois, et se ei oo missään muotoa ollu perheessä tai sosiaalisesti hyväksytty, et se oli niinku naurun aihe, et se oli yleisesti et sitä piti paheksuu tommosta, sit jotenkin mä jotenkin yritin sulkea pois mielestä koko asiaa ja jotenkin.

Uskonnollinen opetus aiheuttaa sitä, että valtavirrasta poikkeava seksuaalisuus pitää jotenkin peittää ja kieltää. Tällöin seksuaalisuutta peitetään, peittämistä myös kuvataan jonkinlaisella kielikuvalla. Haastateltavilla tämä liittyi pääsääntöisesti uskonnolliseen yhteisöön (H2, H4,

¹⁴² Williams ja Zadro, 2005, 22–23.

¹⁴³ Särs, 2003, 35.

¹⁴⁴ Ingman, 2014, 253–254; Cavanaugh ja Buehler, 2016, 164.

H5). Kuitenkin yksi haastateltavista kertoi, että hänellä vaikutti opiskelemaan lähteminen ja sieltä tuleva ”heteronormi”. Heteronormin vaikutus on samanlainen kuin uskonnollisen yhteisön vaikutuksen.¹⁴⁵

H6 : ja sieltä [tiedekunnasta] tuli jotenkin se heteronormi,-- et mä oikeestaan parikymppisenä panin semmoseen sordiinon päälle et okei, mä voin yrittää olla hetero, et kaikki kunnolliset ihmiset menee naimisiin vastakkaista sukupuolta olevan kanssa, saa lapsia ja kaikkee tällasta, jotenkin tää ympäristön heteronormi mua tyrkki mua semmoseen, en sanois kaksoiselämään, mutta semmoseen jollakin tavalla itsensä kieltämiseen, et mä halusin jotenkin yrittää epätoivosesti olla niinku muutkin ja ohittaa nää vaikeet asiat

Haastateltava puhuu sordiinosta, jonka hän laittoi itsensä päälle. Sordiino tarkoittaa kielitoimiston sanakirjan mukaan kuvainnollisesti tai arkikielessä ”esiintymistä varovaisesti tai huomaamattomasti”.¹⁴⁶ Puhutaan myös kaapista, mistä muut haastateltavat puhuivat, mutta kaapissa olo tarkoittaa asian peittämistä. Tällainen peittely, ettei tule kohdatuksi omana itsenään uhkaa kuulumisen ja kontrollin tunnetta, itsetuntoa ja merkityksellistä olemassaoloa.¹⁴⁷

Kun ei ole mahdollista olla oma itsensä, se aiheuttaa monenlaisia reaktioita. Se saattaa näkyä reaktiona jossain muualla. Kiellettyyn toimijuuteen myös liittyy vahvasti uskonnollinen konteksti, yhteisössä voi olla vahvoja näkemyksiä, kuinka asioiden ratkaisu tulisi tapahtua. Yksinäisyyden kokemuksilla on yhteyksiä erilaisiin psyykkisiin oireiluihin.¹⁴⁸

H2: mä sain paljon paniikkikohtauksia silloin aläaste- ja lukioikäisenä ja sinä aikana kun mä asuin siellä [viidennen herätysliikkeen] opistolla, niin joo. Kyllä se oli silleen mielenterveydellisesti sekavaa aikaa. Siellä asiat helposti ratkaistiin silleen et rukoillaan vaan sen puolesta. Se ei ihana hirveesti auttanut, ehkä mä olisin tarvinnut jotain apua, mutta en mä sitä ikinä hakenut.

Tällaisessa todellisuudessa asioilla on hengellistetty ulottuvuus, Jumala nähdään voimana, joka vaikuttaa aktiivisesti kaikkiin asioihin. Psykkistä apua ei tarjottu, vaan nähtiin oikeanlaisen hengellisen toiminnan parantavan psyykkiset vaivat. Haastateltavia ei kohdattu omana itsenään, heidän tilannettaan ei huomioitu. Rukoilu näyttäytyy tässä yhteisöllisenä suojautumiskeinona, ettei tarvitse kohdata vaikeita asioita. Rukoilemalla asia voitiin sivuuttaa, laittaa syrjään. Tällöin mahdollinen toimijuus on melko rajoittunutta. Avun hakeminen olisi voinut näyttää yhteisön silmissä huonolta asialta.

¹⁴⁵ erilaiset käsitykset saattavat periytyä vanhemmilta tai niitä omaksutaan tovereilta ja opiskeluympäristöstä. Kts. Leming, 2007.

¹⁴⁶ <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/sordiino>. Katsottu 23.2.2019.

¹⁴⁷ Williams ja Zadro, 2005, 22–23.

¹⁴⁸ Junttila, 2016a, 68.

Toimijuus voidaan myös kokonaan riistää. Tällaisia kokemuksia esiintyi kolmella haastateltavalla. Siihen liittyy hyvin iso kamppailu oman itsen, toisten ihmisten ja hengellisyyden välillä. Tällaiset ajatukset saattavat olla hyvinkin vahingollisia ihmisen mielenterveydelle. Tässä näkyy myös uskonnollisen yhteisön negatiivinen vaikutus eheän seksuaalisen identiteetin muodostumiselle. Yksinäisyyden kokemukset aiheuttavat sen, että ihminen tarkkailee maailmaa negatiivisten tulkintojen kautta. Tällöin mielikuvat maailmasta ovat synkkiä ja toivottomia.¹⁴⁹

H5: joo, olin mä sitä suunnitellu jonkin aikaa, et pakko tähän on tulla joku ratkaisu, et mun on lähdettävä pois täältä ettei tää voi tää valehtelu jatkuu pidempään, et täst ei kertakaikkiaan tuu mitään, niin sit se meni kaikkiin itsemurha-ajatuksiin ja tommosiin jossain vaiheessa, se oli niinku tosi ahdistavaa, et sun pitää sun seksuaalisuus kieltää, et se on nyt ihan niinku helppo sanoo, varsinkin siellä helluntaiseurakunnassa se on, siellä puhuttiin et sun pitää kieltää itses, et ne on jotain koettelemuksia ja tämmösiä. Se on kauheen helppo sanoo et kokeile, se on kauheen vahva osa ihmistä se seksuaalisuus, et kokeile elää ilman sitä, et kokeile ihan itse ihan vapaana, et se on ihan mahdottoman hankalaa ja sit sä joudut kokemaan huonoo omaatuntoa sun seksuaalisuudesta, niin se on tosi ahdistavaa, kun sä et pääse siitä yksinkertaisesti mihinkään, et mihinkään. -- Sit se itsemurhakin on synti, niin mitä sä sitten niinku teet? Et kun sä oot kaikella tavalla tuomittu, niin ole nyt tässä sitten (naurahdus)

Toiminta, ja toimijuus, on tällaisessa kohdassa täysin mahdotonta. Taustalla myös uskonnollinen häpeä ja syyllisyys, kun on monella tasolla tuomittu.¹⁵⁰ Koko olemus ja ajatukset ovat merkkejä syntisyydestä. Syntisyys ja pelko kuolemanjälkeisestä elämästä myös vaikuttaa siihen, että on mahdotonta oikeastaan tehdä mitään. Jumala myös näyttäytyy hyvin tuomitsevana ja autoritäärisenä hahmona.

Yhteisöllisyys, tai muiden ihmisten kanssa oleminen, näyttäytyy melko uhkaavana asiana. Se pelottaa, että paljastuu ja jää kiinni. Omasta seksuaalisuudesta on tullut niin iso ja raskas salaisuus. Kuva itsestä on myös hyvin kapea, henkilö ajattelee olevansa läpeensä paha tai syntinen. Taustalla on myös usein erilaisia tapoja ja yrityksiä muuttaa itseänsä erilaisilla harjoitteilla. Kolme haastateltavaa (H2, H4, H5) kertoivat, että he yrittivät elää uskonnollisen yhteisön tarjoaman ideaalin mukaan. He myös yrittivät saada muutettua itseään osallistumalla uskonnollisen yhteisön toimintaan tiiviisti, rukoilemalla, lukemalla raamattua ja yksi haastateltava myös vahvasti rukoiluun polvirukouksilla ja paastoamalla. Tämä kuitenkin vaikutti sisäiseen kokemukseen siitä, että pelkäsi jäävänsä kiinni. Hintsala ja Kejonen

¹⁴⁹ Müller ja Lehtonen, 2016, 94.

¹⁵⁰ Esim. Kejonen ja Ratinen, 2016.

kirjoittavat auktoriteetin alle sovittautuvasta hiljaisesta toimijuudesta, jossa ihminen mukauttaa toimintaansa säilyttääkseen mahdollisuuden olla osa uskonnollista ryhmää.¹⁵¹

H5: En oikeestaan näkymätön, et mä koin olevani semmonen, semmonen fiilis koko ajan et mä jään kiinni -- et niinku vaikka miten yritin peitellä kaikkia asioita, niin sellainen fiilis, että mä jään ihan kohta kiinni. -- sä oot laittanut otsatukan siihen päälle ja tuuli vähän puhaltaa, niin se tulee sieltä näkyville. Tietsä tämmönen fiilis, et piti olla kauheen tarkasti ettei vaan narahda

Asioita on vaikea sanoittaa, kun niitä on yrittänyt peittää ja aktiivisesti poistaa. On helpompi kertoa asioista erilaisten kielikuvien ja vertauskuvien avulla. Ihminen hahmottaa abstrakteja asioita yleensä kehollisesti.¹⁵² Kahdella muulla tuli vahvasti esiin näkymättömyyden kokemus. Molemmat kuuluvat seksuaalivähemmistön lisäksi sukupuolivähemmistöön. Näkymättömyyden kokemus johtuu siitä, että ihmisellä on tarpeita ja toiveita, mutta niihin ei vastata.¹⁵³ Näkymättömyys on myös hyvin vahva mielikuva, ja kuvaa hyvin äärimmäistä ihmisen kokemusta. Kyse on toisaalta ulossulkemisesta ja siitä seuraavasta kokemuksesta. Näillä kahdella haastateltavalla näkymättömyyden kokemukset eivät niinkään liittyneet uskonnolliseen kontekstiin, vaan yleisesti erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin. Uskonto ja hengellisyys kuitenkin saattaa vaikuttaa taustalla. Näkymättömyyden kokemus on myös kontekstisidonnaista, että se saattaa liittyä vahvasti yhteen teemaan, kuten sukupuoli-identiteettiin. Kokemus on aina suhteessa muihin ihmisiin, pitää olla jollekin näkymätön.

Haastattelija: Onko sulla ollut et olisit kokenut jossain joukossa yksinäisyyttä?

H4: on sitä ollut paljon, mutta on se tässä vuosien varrella vähentynyt koko ajan et kyl sitä on tullut jotenkin, et se helpottaa koko ajan, mutta näissä sukupuoli-identiteettipohdinnoissa se kyllä taas nostaa päätän kovastikin, kun siinä tulee se sama sellainen näkymättömyyden kokemus, ettei samaistu ja ei kulu joukkoon, niin sitten tulee.

Toisella haastateltavalla (H2) tuli myös ilmi se, että on omana itsenään näkymätön toisille ihmisille, koska sukupuolen korjausprosessi on kesken, eikä tässä vaiheessa häntä ole mahdollista tunnistaa mieheksi. Näkymättömyys liittyy vahvasti tähän hetkeen ja ajattelee tilanteen muuttuvan tulevaisuudessa. Se aiheuttaa sosiaalisista tilanteista vetäytymistä, kun ei jaksa korjata erilaisia vääriä oletuksia toisista. Tämän tapainen toiminta on käyttäytymisen

¹⁵¹ ns. strategisesta hiljaisuudesta Leming, 2007, 84; Hintsala ja Kejonen, 2016, 38.

¹⁵² Lagus ja Honkela, 2016, 280–281.

¹⁵³ Lagus ja Honkela, 2016, 281.

tasolla seurausta ostrakismista, kohtaamattomuudesta.¹⁵⁴ Tällöin omana itsenä toimiminen on mahdotonta, koska ympärillä olevat ihmiset näkevät yksilön erilaisena, mitä itse kokee.

Toimijuuden riistämine aiheuttaa hyvin vahvaa yksinäisyyttä. Yksinäisyyden kokemukset ovat silloin hyvin voimakkaita, voidaan puhua näkymättömyydestä tai olemattomuudesta. Kahdella haastateltavalla oli selkeitä näkymättömyyden kokemuksia, heillä molemmilla ne liittyivät sukupuoli-identiteettiin. Tällöin myös oma ihmisyydskin saattaa joutua kyseenalaistetuksi.

H4: joo, se oli silloin nuorena, mä ajattelin et mä oon syntinen, niin mä joudun kadotukseen et se oli se pelko siinä et koska mä olen tällanen, niin mä en voi pelastua, mä joudun kadotukseen. -- itte on jotenkin sellainen paha ja huono olento, joka, et se on jotenkin iskostunut niin syvään silloin lapsena ja nuorena se ajatus, että vaikka nyt järjellisellä tasolla ymmärtää, että se on ollut se opetus väärin, enkä minä ja sit järjellisellä tasolla ymmärtää et ne ihmisoikeudet koskee samalla tavalla minua, mutta jossain syvällä sisimmässä on jossain se tunne että puhut paskaa, se ei ole näin, sinulla ei ole oikeutta.

Tunne on jatkunut näihin päiviin asti, vaikka pääasiassa tapahtumat ovat olleet haastateltavan nuoruudessa, tällä hetkellä hän on 50 vuotta. Tässä tulee esille vahvasti näiden asioiden prosessimaisuus. Edelleen, vaikka on lähtenyt uskonnollisen liikkeen piiristä, silti siellä opitut asenteet ja tavat vaikuttavat ainakin tunnetasolla tänäkin päivänä. Siinä suhteessa voisi katsoa, ettei eroamisprosessi ole tällä henkilöllä valmis. Toisaalta tilannetta voidaan tarkistella sillä tavalla, että hän on mukautunut tilanteeseen, että hän selviytyy. Mukautuminen voi olla seurausta ostrakismista. Ajatusvääritystä siitä, että ihmisoikeudet eivät kuuluisi tälle henkilölle viittaa siihen, että hänen ajatuksensa ovat hyvin negatiivisia.¹⁵⁵

Toimijuuden mahdottomuus saattaa tulla arvaamatta jossain tilanteessa. Tähän saattaa liittyä yhteisön jäsenten toiminta. Kun yhteisö edustaa uskonnollista totuutta, tapahtumiin liittyy myös yksilön jumalasuhte.

H2: Tavallaan mulla oli rauha sen kanssa, mutta sitten kun mä kerroin siitä [seurustelusta] muille ihmisille, niin sitten ne käänsi sen mua vastaan silleen pahasti. Sit mä en käynyt edes pariin vuoteen kirkossa ollenkaan. Mä en pystynyt menemään edes kirkkorakennukseen sisälle ollenkaan, koska mä pelkäsin et mut käännytetään pois sieltä heti, tai mulle sanotaan etten mä saa olla täällä. -- Ehkä just siinä vaiheessa, kun mä rupesin seurustelemaan, niin tuntu et mun oma jumala käännetään mua vastaan. Sillä perusteltiin asioita miksi mä en sais olla sitä mä oon.

Jumala siis käännetään haastateltavaa vastaan seurustelun takia. Tällöin yhteisön vaikutus on vielä suuri, koska haastateltava ei pysty menemään edes kirkkorakennukseen sisään. Tällöin

¹⁵⁴ Mao *ym.*, 2018, 755.

oma identiteetti ei ole mitenkään hyväksyty asia, vaan se on jotain pahaa. Tässä Jumala ei lainkaan hyväksy tätä ihmistä. Tällainen suhtautuminen seksuaalivähemmistöön kuulumiseen on kaikkein jyrkin. Seksuaalivähemmistöön kuuluva voidaan sulkea ulos yhteisöstä.¹⁵⁶ Myöskin toisella on identiteetin kehityksessä ja pohdinnoissa, kuinka tulisi suhtautua homouteen, sekä erityisesti kuinka Jumala tähän suhtautuu. Tähän liittyy myös vahvasti epäily siitä, kuinka varma voi olla asiasta, Jumala näyttäytyy melko etäisenä, julmana ja ilkeänäkin.

H6: jos mä olenkin täysin väärässä ja mä ajattelen näistä asioista täysin väärin ja entä jos niinku konservatiivinen raamatuntulkinta ja konservatiiviset piirit, jos ne on kumminkin oikeessa, jos mä teenkin hirvittävän erehdyksen, jos tää on mun elämäni ensimmäinen ja viimeinen erehdys, siellä se jumala vaan pilven päällä vaan kattelee että hihhii, kyl se [haastateltavan nimi] noin pitkää selvis, mutta tossa sä erehdyit, tossa sä joudut helvettiin, noin pitkään meni ihan hyvin, mutta tässä meni vikaan, että se oli siinä.

Pakkoseurustelun mainitsi kaksi haastateltavaa (H2 ja H5). Pakkoseurustelu on prosessin huipentuma, tietynlainen huippukohta prosessissa, kun kaikki muut mahdolliset keinot on yhteisössä käytetty ja paljastuminen uhkasi, ratkaisuna siihen nähdään seurustelun aloittaminen, jolloin yhteisössä oleminen on mahdollista. Kuitenkin seurustelu henkilön kanssa ilman kiintymystä auttoi ymmärtämään, että tilanne on väärin. Tahdon vastainen seurustelu herätti henkilöt huomaamaan oman tilanteen mahdottomuuden. Itsen kieltämisessä ja valehtelussa on menty niin pitkälle, että tarvitaan ulkoista vahvistusta omalle jäsenyydelle uskonnollisessa ryhmässä. Tällöin seuraukset itselle voi olla hyvinkin huonoja. Tällöin valinnat tehdään huonojen vaihtoehtojen joukosta. Ei ole mahdollista tehdä itsen kannalta suotuisia ratkaisuja. Pakkoseurustelu toimii myös suojaavana tekijänä, kun vähemmistöidentiteetti ei ole päässyt muodostumaan tasapainoiseksi osaksi omaa identiteettiä.¹⁵⁷

H2: No mä silloin teini-ikäisenä seurustelin yhden pojan kanssa, mutta lähinnä vaan sen takia, ettei kukaan tajuais mitään. Ja sitten se oli hyvin rikkova suhde ja sitten kyllähän se satuttaa kun yrittää peittää sitä mitä itte on vuosia ja vuosia uudestaan --

¹⁵⁵ yksinäisyyden vaikutuskista aivoihin ja mieleen kts. Müller ja Lehtonen, 2016; Mao *ym.*, 2018, 755.

¹⁵⁶ Moon 2014.

¹⁵⁷ Meyer, 2003, 679; Lindqvist kirjoittaa tutkielmassaan heterouden hegemonisesta asemasta. Pärjätäkseen pitää tehdä asioita, jotka muualla jäisivät tekemättä. Lindqvist, 2016.

7.3. Toimijuuden säilyttäminen ratkaisuja tekemällä

Uskonnolliseen ryhmään kuulumisen ja oman toimijuuden yhdistäminen oli mahdotonta, jolloin asian suhteen oli tehtävä jotain. Haastatteluissa tuli esiin Helsinki, miten se näyttäytyi paikkana, jossa omana itsenä oleminen sekä oman toimijuuden säilyttäminen oli mahdollista. Tämä oli prosessi, joka alkoi uskonnollisessa yhteisössä ollessa, jolloin vielä toteutti yhteisön normeja, sekä odotuksia.

H5: se konkretisoitu siihen, et mä huomasin, ettei tästä nyt kerta kaikkiaan tuu mitään, niin sit mä lähdin, muutin Helsinkiin.

Helsinki edustaa vapautta, paikkaa missä saa olla vapaasti sitä mitä on. Tällöin on mahdollista tehdä juuri mitä haluaa, saa myös ulospäin näyttää oman suuntautumisen. Uskonnollisen yhteisön vaikutus ei enää yllä Helsinkiin, missä on paljon ihmisiä. On näyttöä aiemmasta tutkimuksesta, että muutto näyttäisi helpottavan oman seksuaali-identiteetin muodostumista.¹⁵⁸ Kaupungissa on mahdollisuus myös sulautua massaan, mutta myös näyttää mahdollisimman monelle oma avoin identiteetti, mihin kuuluu erilaiset ulkoiset merkit. Tässä vaiheessa uskonnollinen yhteisö, muutenkin entinen elämä näyttäytyy hyvin synkkänä ja ahdistavana paikkana.

H5: Esimerkiksi silleen niinku et rupesin ihan hirveesti kiinnittää ulkonäköön huomiota et se ei haitannut mua kadulla, et se oli enemmän ok et ihmiset huomaa et toi on homo, laitoin jotain tietsä meikkivoidetta laitoin joskus naamaan, nypin kulmakarvojani ja tota ja sit saattoi olla jotain tosi räikeitä vaatteita, et tämmösiä et mä oikeestaan nautin siitä et mä oon vihdoon päässyt sieltä ahdingosta, saan olla vapaa, et mä halusin jotenkin näyttää sitä, mut se kyl tasottu sitte alun jälkeen.

Tässä kohdassa haastateltava oli lähtenyt uskonnollisesta yhteisöstä pois. Tällöin muutto toiselle paikkakunnalle helpottaa ihmistä rakentamaan omaa elämää ilman uskonnollisen yhteisön tuomaa painetta tiettyihin normeihin. Toisaalta uskonnollisen yhteisön normeja vastaan toimiminen -- tässä meikkivoiteen käyttö, kulmakarvojen nyppiminen sekä huomiota herättävien vaatteiden pukeminen – on ”aktiivis-passiivista eroamista” uskonnollisesta ryhmästä. Kun yhteisö kehottaa toimimaan tietyllä tavalla ja antaa normatiivisia ohjeita, näitä ohjeita ja kehotuksia vastaan toimiminen toimii osoituksena siitä, että ei ole yhteisön kontrollin alaisena enää.¹⁵⁹ Tällöin yksilö ottaa toimijuuden itselleen, kun se yhteisössä ollessa on ollut vaillinaista tai toimijuuden rajat on määritellyt joku ulkopuolelta. Tähän liittyy haastateltavan valtava vapauden tunne.

¹⁵⁸ kts. Kejonen ja Ratinen, 2016, 14.

¹⁵⁹ Ruoho 2013, 312

Kun omanlainen toimijuus on mahdollista eikä ole tahoja, jonka kontrollin alla yksilö on, voi tuntua, että tekemiset menevät liiallisuuksiin. Edellä olevassa lainauksessa reagointi vapautumiseen oli tietynlaiset ulkoiset merkit, jotka sitten jossain vaiheessa tasoittuivat. Tämä on ilmeisemmin seurausta siitä, jos ei ennen ole ollut mahdollisuutta tai tarvetta miettiä itse omaa toimintaa, vaan on ollut tietynlainen käyttäytymisraami, joka on tullut uskonnollisesta yhteisöstä. Tällaisessa kohtaa ihmisellä ei ole valmiita käyttäytymismalleja, joten ne täytyy itse muodostaa kokeilemalla. Tällöin erilaiset ylilyönnit ovat mahdollisia. Tätä esiintyi murrosiässä haastateltavilla. Käytös liittyy kokemukseen näkymättömyydestä, kuinka kohtaamattomuudesta halutaan eroon. Tässä tulee esiin aggressiivinen käytös. Muita mahdollisuuksia on vetäytyminen ihmissuhteista tai sitten sosiaalinen mukautuminen.¹⁶⁰

H4: No joo oikeestaan silloin teini-iässä joo, sanotaan silloin minkähän ikäinen mä oon ollut, mä rupesin kuuntelemaan tommosta heviä ja sellaisia pukeuduin mustiin ja oli niittivöitä ja tupeerasin tukan pystyyn ja värjäsin sen ihan valkoiseksi ja oli sellasta raivoa ja "saatana huomatkaa mut" et jotenkin oli paljon sellasta et jotenkin oli paljon sellasta aggressiivisuutta jossain vaiheessa, mutta se oli sellainen vaihe, mutta noitahan nyt on murrosikäisillä erilaisia vaihteita, et se oli sellanen yks, mutta se kyllä rauhottu siitä sitten.

Tässä kohtaa käyttäytymisen tarkoitus oli saada muilta huomiota, olemalla kovin näkyvä, tekemällä asioita, jotka ovat haastateltavan elämänpiirissä hyvin radikaaleja. Hyvä myös huomata kirosanon käyttöö, joka korostaa vastakohtaa kodin hyvin tiukalle uskonnollisuudelle ja normille hyvästä käytöksestä. Käytös muutenkin oli hyvin aktiivista ja näkyvää kapinointia. Ihmisen jäädessä vailla kohtaamista, selviytymisstrategiana voi siis olla viha ja erilaiset aggressiot.¹⁶¹

Toisaalta huomionhakuisuudella on myös erilainen merkitys. Siinä on tarkoituksena oman itsen erikoisuus, jota halutaan tuoda esiin eri keinoin.

H2: Oon ollut erityisen näköinen, mä oon pukeutunut tosi erikoisesti yläasteella. Siihen on liittynyt se ajatus et jos mä oon tarpeeksi outo, mua ei voi verrata kenenkään muuhun.

Erikoinen pukeutuminen on ollut ulkoinen merkki omasta sisäisestä tunteesta. Erikoinen pukeutuminen on auttanut prosessoimaan omaa sisäistä kokemusta. Erikoinen pukeutuminen on ollut yksi askel kohti vapaata toimijuutta. Erikoisuuden tavoittelu kuitenkin voi olla seurausta ostrakismista, kohtaamattomuudesta. Ihminen jäänyt muiden ihmisten ulkopuolelle,

¹⁶⁰ Mao *ym.*, 2018, 755–756.

¹⁶¹ Ren, Wesselmann ja Williams, 2018, 37.

hän haluaa säilyttää toimijuuden, jolloin hän eristäytyy muista. Muut mahdolliset reaktiot voisivat olla mukautuminen ryhmään tai epäsosiaalinen toiminta.¹⁶²

Vapaa toimijuus säilyttäminen on tässä aineistossa sellainen kategoria, jossa informantit ovat voineet itse toteuttaa itseään ilman ulkopuolista rajaavaa vaikutusta. He pystyvät itse vapaasti valitsemaan, ilman pelkoa, kuinka toimia. Myöskin oma seksuaali-identiteetti on hyväksytty osaksi omaa itseä, se myös nähdään hyvänä asiana. Uskonnolla on pääsääntöisesti positiivinen rooli. Moonin kehittämän kuusi osaisen mallin mukaan tällaiseen ajatteluun liittyy myös ajatus siitä, että seksuaalivähemmistöön kuuluminen on jumalan kutsu tai tehtävä, ei rangaistus tai synnin seurausta.¹⁶³ Monella haastattelulla oli kokemus siitä, että he voivat nyt tehdä asioita, jotka he itse kokevat merkitykselliseksi ja tukee heitä ja heidän hyvinvointiaan. Useimmissa haastatteluissa tuli esiin tietynlainen tarinan kaari. Eli aiemmin oli ollut hankaluuksia/ yksinäisyyden kokemuksia, mutta nyt asiat olivat hyvin.

Yhteisöllisyyttä leimaa omaehtoisuus. Vaikeat kokemukset sijoittavat aika pitkälti nuoruuteen, juuri niihin vuosiin, missä oma identiteetti muodostuu. Tässä kohtaa myös haastateltavat menivät seurakunnan toimintaan mukaan. Seurakuntaan liittyttiin pääsääntöisesti kavereiden takia. Se oli myös paikka, mihin oli helppo mennä.

H1: mut ei se [kotiin lähetettävä kutsu] ollut se juttu, vaan kyl se oli se kaverit, jotka siellä kävi niin lähettiin joskus käymään, enkä tietysti yksin menny, vaan siinä oli sitten tota mun hyvä ystävä yläasteelta joka oli kyllä tyttö ja mun parhaat kaverit on aina ollut tyttöjä.

Yksinäisyyttäkin on nähtävissä tässä kohtaa, mutta siihen ei niinkään liity vahvasti mitään tunnetta näkymättömyydestä tai olemattomuudesta. Se ei johdu niinkään omasta identiteetistä, vaan siitä, että ympärillä on vähän tuttuja ja läheisiä ihmisiä. Vähäiset ihmissuhteet ennakoivat objektiivista yksinäisyyttä eli sosiaalista eriytyneisyyttä. Subjektiiivista yksinäisyyttä se ei ainakaan suorasti ennakoi.¹⁶⁴

H6: -- mä olen sinkkuna, mä elän yksin, mä oon sitä paitsi mun perheen ainoa lapsi, siinä mielessä mä oon ollut lähtökohtaisesti yksin, että mulla ei ollut sisaruksia, mä asun toisella puolella Suomea kuin mun vanhemmat --

Myös uskonnolliseen yhteisöön liittyminen saattaa tuoda myös helpotusta omaan identiteettipohdintoihin liittyen. Hengelliset asiat tukevat ihmistä, itsetunto saa tukea. Puhe armosta tuo vapautta toimia omana itsenään, koska ajatus armosta peittää omat huonot puolet.

¹⁶² Kts. kaavio Ren, Wesselmann & Williams, 2018, 35.

¹⁶³ Moon, 2014, 1232–1235.

¹⁶⁴ Määrittelyistä esim. Saari, 2016b, 33.

H5: oli jotenkin se ajatus tosta, tämmösestä niinku, just se ajatukset armosta ja saat anteeks ja tämmöset ihan kristillinen sanoma, et se oli semmonen mikä lohdutti mua kauheesti, oli niin huono omatunto et oot tämmönen ja sit semmonen et sun syntis on anteeksi, jotenkin se ajatus toi mulle lohtuu silloin ja se oli yks mihin mä ihastuin kauheesti silloin kanssa, se sai mut sitten myös hakeutumaan siihen.

Haastateltavat myös korostivat tietyissä kohdissa omaa vapaata toimijuuttaan, sitä miten he olivat itse päättäneet toimia tietyllä tavalla, vaikka se ulkoapäin katsottaessa näyttäytyy erilaisena. Toimijuus on tällöin kontekstualisoitua.¹⁶⁵ Tämä oman toimijuuden korostaminen näyttäytyy erityisesti uskonnolliseen toimintaan osallistumisessa. Toimijuus pysyy silloin henkilöllä itsellään, hän voi myös tehdä asiasta vastakkainasettelun jonkun muun asian kanssa, jolloin valittu toiminta näyttäytyy perusteltuna. Seuraavassa lainauksessa vastakkainasettelu on tehty alkoholin nauttimisen ja raamattupiirin välillä.

H3: olisko ollut mitään järkeä lähteä ryyppäämään, se oli mun valintani, että parempi se on mulle

Toisaalta oma valinta on sellainen, joka on mahdollista tehdä vain asioihin, joihin itse on mahdollista vaikuttaa. Oman valinnan korostaminen myös yleensä sivuuttaa erilaiset rakenteelliset ja sosiaaliset ulottuvuudet vaikuttavat toimijuuteen.¹⁶⁶ Haastateltava huomiosi sen, että ei ole hänen päätettävissään kuulua vähemmistöön, mutta hänen pitää rajata muita ihmisiä pois, ettei hänelle tulisi negatiivisia seurauksia.

H2: Kyllä se vähän, toisaalta mä tajuun et se on mun oma valinta. Ei oo mun valinta kuulua vähemmistöön, mutta oma valinta käyttäytyä niin kuin mä käyttäydyn. Sit taas toisaalta mä samalla koen ettei se oo mun oma valinta, koska on mun pakko suojella itteeni, en mä muuten jaksa tässä maailmassa elämää. Mut mä luulen et ne helpottaa sit kun mun prosessi etenee vähän. Ei tuu niitä vääriä oletuksia helposti.

Haastateltavat, jotka edelleen kuuluvat kirkkoon ja osallistuvat toimintaan eivät kuitenkaan hae uskonnosta yhteisöllistä puolta. Uskonnosta haetaan hengellisille tarpeille tyydytystä, mutta muut asiat jätetään pois. Tällöin seurakuntasuhde ei pidä sisällään vaativuutta tai vahvoja normeja. Jos pitää, niistä ei tarvitse kuitenkaan välittää. Toimijuus vaatii jonkinlaista sovittelua oman seksuaali-identiteetin integroinnissa, uskonnollisen perinteen huomioimisessa ja oman seksuaalisuuden toteuttamisessa.¹⁶⁷

H6: ehkä mä eriydytän sen sillä tavalla jotenkin, että mä hoidan hengelliset tarpeet kirkossa aika pitkälti kyllä joo, mutta liittyen just parisuhteeseen ja

¹⁶⁵ kts. Salonen & Grönlund 2018, 157.

¹⁶⁶ kts. myös Salonen, 2016; Salonen ja Grönlund, 2018, 160–161.

¹⁶⁷ Hintsala ja Kejonen, 2016, 39.

seksuaalietiikkaan, niin sen puolen elämästäni mä haluan pitää kirkon ulkopuolella.

Vaikka haastateltava näyttää olevan hyvin sinut eriyttämisen kanssa, hänen suhtautumisensa omaan seksuaalisuuteen uskonnon näkökulmasta näyttää olevan maltillinen, Moonin (2014) näkökulmasta homonegatiivinen. Eriyttäminen viittaa enemmän kielteiseen suhtautumiseen.¹⁶⁸ Toisaalta on näyttöä, että osa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista hakee uskonnolta ainoastaan hengellisyyttä, ei mitään yhteisöllistä puolta.¹⁶⁹

Toimijuuteen säilyttämiseen liittyy myös tiettyjen käsitteiden ottaminen haltuun. Tällöin yksilöllä on valtaa käyttää haluamallaan tavalla tiettyjä termejä. Haastatteluissa tuli esiin termi eheyttäminen. Termiä on käytetty merkityksessä, että seksuaalivähemmistöön kuuluvien seksuaalisuus on jotenkin kehittynyt väärin. Eheyttämisen myötä heidän seksuaalisuutensa muuttuu ja he kiinnostuvat vastakkaisesta sukupuolesta¹⁷⁰. Haastatteluissa termiä käytettiin, mutta sitä käytettiin huumorilla tai sen käyttöä kommentoitiin muuten, miten sillä on huono mielikuva seksuaalisuuden ja uskonnon kontekstissa.

H6: mun jumalakuva kehittyi jollakin tavalla, että olin mä aiemmin miettinyt että jumala on armahtava blaablaablaa, totta kai jumala on rakastava blööblööblöö, kun se sitten tuli omalle kohdalle, niin mitä se tarkoittaa, että jumala armahtaa mua ja hyväksyy mut kokonaisena semmoisena kuin mä oon, myös mun seksuaalisuuteni, mun jumalakuva kehitty tosi paljon, muutti armahtavaisempaan suuntaan, että tietyllä tavalla mun maailmankuva hajos, mutta mä käytän tätä kamalaa sanaa, mitä näissä yhteyksissä ei pitäis käyttää, että toisaalta se eheytyi myös, jollakin tavalla tää on kielletty sana näissä konteksteissa, mutta totta kai mun maailmankuva sai säröjä, jouduin miettimään näitä asioita aika paljon uusiks.

Eheyttämiseen myös jumala on osallinen. Henkilön oma prosessi myös herättää miettimään, miten ja mihin hän uskoo. Vapaa toimijuus syntyy haastateltavalle siitä, että hän pohdintojen kautta ymmärtää Jumalan hyväksyvän hänen. Itsetuntemus ja uskonnollisten fraasien ja sisältöjen tullessa oman elämän ja oman itsen kautta merkitykselliseksi, uskonnosta häviää isällisyys. isällisyydellä tässä tarkoitan, että asioiden merkitys tulee ulkoapäin annettuna. Haastateltavalle oli aiemmasta tuttu Jumalan armahtava ja rakastava puoli, mutta merkityksestä tuli syvempi oman yleisen kasvamisen ja identiteetin kehitysprosessin kautta.

8. johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien yksinäisyyskokemuksia ja selviytymistä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kaikilla

¹⁶⁸ maltillisesta negatiivisesta suhtautumisesta kts. Moon, 2014, 1223–1226.

¹⁶⁹ Aydin, Fischer ja Frey, 2010, 746.

haastateltavilla oli löydettävissä erilaisia yksinäisyyden kokemuksia. Yksinäisyyden kokemukset olivat erilaisia ja kirkko näyttäytyy yksinäisyyden kokemuksissa sitä lisäävänä tai vähentämällä. Selviytymistä oli muuttamisesta mukautumiseen.

Kirkko vähentää yksinäisyyttä, koska se tarjoaa mahdollisuuksia kohtaamiselle, antamalla tiloja sekä mahdollistamalla kohtaamisia. Yksinäisyyden tabuluonne tukee tällaista epäsuoraa työtä yksinäisyyden vähentämiseksi. Toisaalta kirkon sanoma armosta ja kaikkien ihmisten kelpaavuudesta, auttaa yksinäisyyden lieventymisessä.¹⁷¹ Moni haastateltavista ajautui seurakunnan toimintaan mukaan kavereiden takia ja sen takia, että seurakunta oli paikka, missä ei kiusattu. Esiin tuli myös mahdollisuus tehdä erilaisia aktiviteetteja. Kaikki informantit puhuivat myös uskonnon roolista heidän elämässään. Heille uskonto on hengellisten tarpeiden tyydyttämistä varten. Heiltä puuttuu uskonnosta yhteisöllinen puoli, mikä on ymmärrettävää heidän kokemusten jälkeen. Uskonnolta ei haluta yhteisöllisyyttä, koska ei uskota yhteisöllisyyden olevan turvallista kirkon piirissä. Tästä on myös kansainvälistä näyttöä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat muuttavat uskonnon harjoittamista enemmän yksilökeskeiseen suuntaan.¹⁷² Monelle haastateltavalle kirkko oli tärkeä, ainoastaan yksi haastateltavista ei kuulu kirkkoon. Tuloksissa kuitenkin kirkko oli oman hengellisyyden toteuttamisen paikka, eikä sieltä haettu yhteisöllisyyttä tai sosiaalisia kontakteja. Kuitenkin henkilökohtainen usko jumalaan näytti haastateltavilla vähentävän yksinäisyyttä. Tätä tukee myös aiempi tutkimus.¹⁷³

Tässä tutkimuksessa uskonnon rooli näyttäytyi paradoksaalisena. Uskonnosta oli tullut tärkeä henkilökohtaisella tasolla, uskonnosta saatiin voimaa ja hyväksymisen kokemuksia. Tähän liittyi ristiriita, joka nousi esiin haastatteluista. Kirkko on uskonnollisuuden toteuttamisen paikka, kirkossa tapahtumat ovat luonteeltaan yhteisöllisiä, mitä haastateltavat taas kirkossa vierastavat. Kirkko ei ollut yhteisöllinen paikka haastateltaville, yhteisöllisyys kirkossa nähtiin rajoittavana. Tämä saattaa johtua siitä, että sosiaalista ulossulkemista kokeneet ihmiset näyttävät hakevan uskonnolta henkilökohtaista lohdutusta, eivät niinkään sosiaalista. On myös viitteitä, että sosiaalinen ulossulkeminen näyttäisi lisäävän ihmisen sisäistä uskonnollisuutta, mikä osaltaan vahvistaisi tilanteen paradoksaalisuutta.¹⁷⁴

Tutkimus keskittyi yksinäisyyden kokemuksiin, eli pääsääntöisesti subjektiseen yksinäisyyteen. Esiintyi myös ns. objektiivista yksinäisyyttä, että ihmissuhteita on vain

¹⁷⁰ Ratinen 2014, 249.

¹⁷¹ Hansen *ym.*, 2013; Grönlund ja Falk, 2016.

¹⁷² Terry, 2015, 308–309; kts. myös Hintsala ja Kejonen, 2016, 37.

¹⁷³ Schwab ja Petersen, 2006, 342.

¹⁷⁴ Aydin, Fischer ja Frey 2010.

vähän.¹⁷⁵ Yksinäisyys kirkon kontekstissa näytti olevan syvää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille, koska erilaiset ajatusvääristymät saavat tukea konservatiivisesta ja tuomitsevasta opetuksesta. Tällöin ihmisen kokemus itsestä voi vääristyä, asia saa hengellisen vahvistuksen.¹⁷⁶ Tästä voi syntyä erityisen raskaita yksinäisyyden kokemuksia. Herää kysymys, kuinka tällaisia kokemuksia on mahdollista purkaa?

Haastateltavat sanoittivat yksinäisyyden kokemuksiin myös toimijuuden avulla. Jollakin tavalla kaventunut toimijuus aiheutti yksinäisyyttä tai yksinäisyys aiheutti toimijuuden kaventumista. Tuotettua toimijuutta voidaan tarkastella yksinäisyysteorian ja - tutkimuksen valossa. Yksinäisyys näytti toimijuuden rajoittumiselta tai sen puutteelta. Erilaiset sanoitetut toimijuudet voidaan nähdä yksinäisyystutkimuksen avulla uudella tavalla. Erityisesti toimijuuden uhat ja sen menettäminen viittaavat vahvaan yksinäisyyden kokemiseen, ostrakismiin. Ostrakismi on kohtaamattomuutta, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat eivät ole tulleet kohdatuksi omana itsenään, mikä on aiheuttanut näkymättömyyttä ja kohtaamattomuutta. Tämä liittyi vahvasti haastateltavien nuoruuteen, mutta sen vaikutukset ovat jatkuneet pitkälle aikuisuuteen.

Toimijuus näytti tarinoissa olevan hyvin kontekstuaalista, toimijuus syntyi tietyssä tilanteessa tai paikassa.¹⁷⁷ Haastateltavien toimijuuden menettämisen uhat olivat voimassa tietyssä paikassa tai tilanteessa, lähinnä uskonnollisen yhteisön toimintaan osallistuessa. Tästä seurasi se, että seurakunnasta lähteminen tai muuttaminen uudelle paikkakunnalle auttoi säilyttämään toimijuuden. Vaikka henkilö pääsi tilanteesta pois, koetut asiat ja ikävät kokemukset kuitenkin vaikuttavat vielä vuosienkin päästä henkilön elämään. Aiemmin on nähty viitteitä, että yksinäisyyden kokemusten kuvailu on hyvin lähellä erilaisten trauman oireiden kanssa.¹⁷⁸ Toimijuus esiintyi asiana, jossa käytiin rajanvetoa oman itsen toteuttamisen ja ulkoapäin tulevien odotusten ja normien ristipaineessa. Tämä pahimmillaan aiheutti toiveita omasta kuolemasta.

Kaikki haastateltavat kokivat, että Jumala oli luonut heidät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi. On kehitetty kuusivaiheinen malli suhtautumisessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin.¹⁷⁹ Haastateltavat olivat pohtineet suhtautumista identiteetin muodostumisen yhteydessä. Heille asia oli henkilökohtainen, joten he olivat joutuneet prosessoimaan suhtautumistaan. Ympärillä olevat ihmiset suhtautuvat asiaan tällöin

¹⁷⁵ subjektiivisesta ja objektiivisesta yksinäisyydestä. Kts. esim. Saari, 2016b, 33.

¹⁷⁶ kielteisestä suhtautumisesta seksuaalivähemmistöihin kts. Moon, 2014, s. 1219; Kejonen ja Ratinen, 2016, s. 17 Vanhoillislestadiolaisuudessa homous saatetaan tulkita yhteisöä likaavana.

¹⁷⁷ Ojala, Palmu ja Saarinen, 2009, 14.

¹⁷⁸ Lagus ja Honkela 2016, 294.

kielteisemmin, mikä aiheuttaa mahdollisesti yksinäisyyttä tai ainakin vähemmistöstressiä. Luomisen korostaminen myös mahdollistaa vapaan toimijuuden, tällöin ei tarvitse selittää asiaa, vaan Jumala toimii auktoriteettina.¹⁸⁰

Uskonnollisesta yhteisöstä ei haastateltavat olleet saaneet juuri tukea oman identiteetin kehityksessä. Ilman tukea itsetunto on uhattuna sosiaalisissa suhteissa, joten sisäisen merkityksen hakeminen uskonnolta toimii myös suojaavana tekijänä.¹⁸¹ Uskonnolta haettiin tukea oman seksuaalisuuden ja identiteetin kehityksessä. Herää kysymys: onko tuen hakemisella yhteys sen kanssa, että haastateltavat eivät kaipaa uskonnolta yhteisöllistä puolta? Tätä saattaa selittää myös vähemmistöstressi, jossa piirteenä on se, että ollaan ylivirittäytyneenä, stressitilassa oman vähemmistöön kuulumisen vuoksi. Odotetaan syrjintää ja huonoa suhtautumista.¹⁸²

Evankelis-luterilaisen kirkon, olisi hyvä miettiä suhtautumista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, koska myös hyväksyvistä suhtautumisesta huolimatta haastateltavat kokivat eroavansa muista seurakuntalaisista. Toinen asia on, miten kirkon tiloista ja toiminnasta saisi sellaiset, että ihminen voisi olla omana itsenään, eikä tarvitsi tiettyjä ominaisuuksia tai elämän osa-alueita pitää piilotettuna saadakseen olla turvassa kirkossa. Seksuaalivähemmistöihin suhtautumisesta on tullut kirkossa tietynlainen politiikanteon väline, jolloin sen avulla käydään keskustelua myös muista asioista.¹⁸³

Olen tässä tutkimuksessa avannut toimijuuden avulla keräämäni aineistoa. Tästä aineistosta olisi mahdollista saada jollakin muulla analyysitavalla paljonkin uusia tuloksia. Toimijuuteen liittyvää valtaa ja vallankäyttöä olisi voinut myös tarkastella liittyen yksinäisyyteen.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä on tehty tutkimusta, mutta edelleen on tutkimukselle tarve, jossa heitä itse kuullaan. Erityisesti halutessa pitää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat mukana kirkon piirissä ja toiminnassa. Nyt voi olla vaarana ajaa kirkon vähemmistöön kuuluvat marginaaliin varautuneella suhtautumisella. Myös yksinäisyys on teema, josta soisi tehtävän edelleen tutkimusta, erityisesti kirkollisessa ja uskonnollisessa kontekstissa. Tässä tutkimuksessa kohteena oli vähemmistöt, mutta väitöskirjatasoisessa tutkimuksessa voisi fokuoittaa esimerkiksi seurakuntalaisten yksinäisyyteen, kuinka yksinäisyys vaikuttaa uskonnolliseen osallistumiseen. Kirkko näyttää

¹⁷⁹ Moon 2014.

¹⁸⁰ Kts. Masser ja Moffat 2006, 12–13.

¹⁸¹ Aydin, Fischer ja Frey, 2010, 748.

¹⁸² vähemmistöstressistä kts. esim. Crowell *ym.*, 2015.

¹⁸³ Ruoho 2013.

tämän tutkimuksen perusteella aiheuttavan erilaisia haasteita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville. On huomioitava, että tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita yksinäisyydestä. Se rajaa ihmisiä pois, joilla kirkkoon kuuluminen on ollut ongelmatonta ja kivutonta. Tässä tarkasteltiin yksinäisyyden ilmentymiä toimijuutta apuna käyttäen. Rikkaaseen aineistoon olisi voinut lähestyä monesta muustakin näkökulmasta

Tuottamaani tietoja ei voida yleistää isompaan joukkoon, koska tieto on laadullisesti hankittu. Tutkimuksessa mukana olleet sukupuolivähemmistöön kuuluvat ihmiset kuuluivat myös seksuaalivähemmistöön. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien kokemuksista kirkkoon liittyen tarvitaan lisää tutkimusta. Tässä tutkimuksessa on haastateltu henkilöitä, yritetty avata heidän kokemusmaailmaansa yhdistämällä sitä teorian ja aiemman tutkimuksen kanssa.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet ja apuneuvot

Kielitoimiston sanakirja. www.kielitoimistonsanakirja.fi.

Rinta-Jouppi, A. (2018) *Pappien suvaitsevaisuus nousussa: enemmistö kannattaa homoparien vihkimistä*, YLE. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10462007> (Viitattu: 27. huhtikuuta 2019).

Toivanen, M. (2018) ”Jumalan siunauksesta tämä kokous ei päätä” – Näin kirkolliskokous pui avioliittokäsityksen laajentamista, *Kotimaa24*. Saatavissa:

<https://www.kotimaa24.fi/artikkeli/jumalan-siunauksesta-tama-kokous-ei-paata-nain-kirkolliskokous-pui-avioliittokasityksen-laajenta/comment-page-1/> (Viitattu: 26. huhtikuuta 2019).

Kirjallisuus

Aarnio, K. ym. (2017) *Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset*.

Väestöntut. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.

Acquah, E. O. ym. (2016) ”Adolescent loneliness and social anxiety as predictors of bullying victimisation”, *International Journal of Adolescence and Youth*. Routledge, 21(3), ss. 320–331. doi: 10.1080/02673843.2015.1083449.

Alanko, K. (2014) *Mitä kuuluu sateenkaari- nuorille Suomessa?* Helsinki: nuorisotutkimusseura.

Andersson, L. (1998) ”Loneliness research and interventions: A review of the literature”, *Aging and Mental Health*, 2(4), ss. 264–274. doi: 10.1080/13607869856506.

- Aydin, N., Fischer, P. ja Frey, D. (2010) ”Turning to God in the face of ostracism: Effects of social exclusion on religiousness”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(6), ss. 742–753. doi: 10.1177/0146167210367491.
- Braun, V. ja Clarke, V. (2006) ”Using thematic analysis in psychology”, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), ss. 77–101.
- Brewster, M. E. ym. (2016) ”Minority stress and the moderating role of religious coping among religious and spiritual sexual minority individuals”, *Journal of Counseling Psychology*, 63(1), ss. 119–126. doi: 10.1037/cou0000121.
- Cavanaugh, A. M. ja Buehler, C. (2016) ”Adolescent loneliness and social anxiety: The role of multiple sources of support”, *Journal of Social and Personal Relationships*, 33(2), ss. 149–170. doi: 10.1177/0265407514567837.
- Ciobanu, R. O. ja Fokkema, T. (2017) ”The role of religion in protecting older Romanian migrants from loneliness”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Taylor & Francis, 43(2), ss. 199–217. doi: 10.1080/1369183X.2016.1238905.
- Crowell, K. A. ym. (2015) ”Specific Aspects of Minority Stress Associated With Depression Among LDS Affiliated Non-Heterosexual Adults”, *Journal of Homosexuality*. Routledge, 62(2), ss. 242–267. doi: 10.1080/00918369.2014.969611.
- Dykstra, P. A. ja Fokkema, T. (2007) ”Social and emotional loneliness among divorced and married men and women: Comparing the deficit and cognitive perspectives”, *Basic and Applied Social Psychology*, 29(1), ss. 1–12. doi: 10.1080/01973530701330843.
- Effort, I. (2016) ”United Methodists punt on LGBT inclusion. reject divestment”, *Society for Community research and action*, 55, ss. 191–201.
- Fieldings, N. (2007) ”Working in Hostile Enviroments”, teoksessa Seale, C. ym. (toim.) *Qualitative Research Practise*. London: Sage Publications, ss. 236–248.
- Grönlund, H. ja Falk, H. (2016) ”Kolmas sektori ja yksinäisyyden vähentäminen”, teoksessa *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 253–272.
- Hallamaa, J. (2017) *Yhdessä toimimisen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus. Saatavissa: <http://login.libproxy.helsinki.fi/login?url=https://www.ellibslibrary.com/hy/9789523455054>.
- Hamblin, R. ja Gross, A. M. (2013) ”Role of Religious Attendance and Identity Conflict in Psychological Well-being”, *Journal of Religion and Health*, 52(3), ss. 817–827. doi: 10.1007/s10943-011-9514-4.
- Hansen, N. B. ym. (2013) ”The structure of coping among older adults living with HIV/AIDS and depressive symptoms”, *Journal of Health Psychology*, 18(2), ss. 198–211. doi: 10.1177/1359105312440299.

- Harjula, R., Nissinen, M. ja Tuovinen, L. (toim.) (2003) *Synti vai siunaus : homoseksuaalit, kirkko ja yhteiskunta*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hellqvist, E. ja Vähäkangas, A. (2016) ”Rekisteröidyn parisuhteen tunnustaminen kirkollisen keskustelun ja asianosaisten näkökulmista”, *Teologinen aikakauskirja*, 121(2), ss. 141–155.
- Hesse-Biber, S. N. ja Leavy, P. (2011) *The Practise of Qualitative Research*. second. Sage Publications.
- Hietava, E. (2017) *Kristinusko homomiesten identiteetissä*. Helsingin yliopisto.
- Hintsala, M.-A. (2017) *Taivasta varten luotu : usko ja ruumis vanhoillislestadiolaisuutta koskevissa verkkokeskusteluissa*. [Helsingin yliopisto]. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3596-4>.
- Hintsala, M. ja Kejonen, E. (2016) ”Vanhoillislestadiolaista HLB-toimijuutta verkkokeskusteluissa”, *Kulttuurintutkimus*, 33(3–4), ss. 29–41.
- Hirsjärvi, S. ja Hurme, H. (2006) *Tutkimushaastattelu : teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. 4. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. ja Sajavaara, P. (2009) *Tutki ja kirjoita*. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Holloway, I. ja Todres, L. (2007) ”The status of method: flexibility, consistency and coherence”, *Qualitate Research*, 3, ss. 345–357.
- Houston, K. (2012) ”When God is not so good: Corporate Religion contra New Social Movement in Everyday Life”, teoksessa Nynäs, P. ja Yip, K.-T. A. (toim.) *Religion, gender, and sexuality in Everyday Life*. Surrey: Ashgate, ss. 141–154.
- Hynynen, T. (2016) ”Miten moniääninen kirkko ottaa kantaa? Avioliittolaki kirkon haasteena”, teoksessa Hytönen, M. ym. (toim.) *Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko2*. Kirkon tut. Kuopio: Kirkon tutkimuskeskus, ss. 295–315.
- Ingman, P. (2014) ”Complicity and Control in Compositions. Queers Overcoming Victimization in Christian Families”, teoksessa Taylor, Y. ja Snowdon, R. (toim.) *Queering religion, Religious Queers*. New York ja Lontoo: Routledge, ss. 249–268.
- Järviö, N. (2012) *Pervo kirkko? : Queer-teologia Suomen ja Ruotsin evankelis-luterilaisten kirkkojen homoseksuaalisuutta käsittelevissä lausunnoissa vuosina 1951-2010*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Järviö, N. (2013) ”Queer-teologian evankelis-luterilainen mahdollisuus”, *naistutkimus - Kvinnoforskning*, 26(2), ss. 5–15.
- Johnson, C. C. ja Johnson, K. A. (2000) ”High risk behaviour among gay adolescents: Implications for treatment and support”, *Journal of Homosexuality*. Routledge, Taylor & Francis Group, 65(5), ss. 654–670.

- Junttila, N. (2010) *Social competence and loneliness during the school years : issues in assessment, interrelations and intergenerational transmission*. University of Turku.
- Junttila, N. (2015) *Kavereita nolla : lasten ja nuorten yksinäisyys*. Helsinki: Tammi.
- Junttila, N. (2016a) ”yksinäisyyden ulottuvuudet”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 52–72.
- Junttila, N. (2016b) ”Yksinäisyyden ulottuvuudet”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 52–72.
- Junttila, N. (2018) *Kaiken keskellä yksin : aikuisten yksinäisyydestä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Junttila, N., Kainulainen, S. ja Saari, J. (2015) ”Mapping the Lonely Landscape-Assessing Loneliness and Its Consequences”, *The Open Psychology Journal*, 8(1), ss. 89–96. Saatavissa: <http://benthamopen.com/ABSTRACT/TOPSYJ-8-89%5Cnhttp://benthamopen.com/contents/pdf/TOPSYJ/TOPSYJ-8-89.pdf>.
- Kauhanen, J. (2016) ”Yksinäisen terveys”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 96–113.
- Kejonen, E. (2014) *Sexualitet i en brytningstid: en etisk analys av två finländska väckelserörelsers syn på samhälle, kyrka och homosexualitet åren 1970–2011*. Åbo Akademis förlag.
- Kejonen, E. (2016) ”Herätysliikkeet, kansankirkko ja homoseksuaalisuus - katsaus yhteisöllisyyteen, jakolinjoihin ja haasteisiin”, teoksessa Hytönen, M. ym. (toim.) *Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko*. Kirkon tut. Kuopio: Kirkon tutkimuskeskus, ss. 275–294.
- Kejonen, E. ja Ratinen, T. (2016) ”’elämäni vaikein ristiriita’ Affektit ja vanhoillislestadiolainen homoseksuaalisuus”, *Suomen Queer-tutkimuksen seuran lehti*, ss. 1–20.
- Kirckpatrick, L., Shillito, D. ja Kellas, S. (1999) ”Loneliness, social support, and perceived relationship with God”, *Journal of social and personal relationships*, 16(4), ss. 513–522.
- Kuyper, L. ja Fokkema, T. (2010) ”Loneliness among older lesbian, gay, and bisexual adults: The role of minority stress”, *Archives of Sexual Behavior*, 39(5), ss. 1171–1180. doi: 10.1007/s10508-009-9513-7.
- Lagus, K. ja Honkela, T. (2016) ”Yksinäisyys mielen rakenteissa”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, ss. 273–296.
- Leming, L. M. (2007) ”Sociological explorations: What is religious agency?”, *Sociological Quarterly*, 48(1), ss. 73–92. doi: 10.1111/j.1533-8525.2007.00071.x.
- Lempinen, L., Junttila, N. ja Sourander, A. (2018) ”Loneliness and friendships among eight-

- year-old children: time-trends over a 24-year period”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 59(2), ss. 171–179. doi: 10.1111/jcpp.12807.
- Lindqvist, M. (1975) *Homoseksuaalisuus ja kirkko : katsaus uusimpaan tutkimukseen ja keskusteluun*. Toimittanut J. Sihvo. Tampere: Kirkon tutkimuslaitos (Kirkon tutkimuslaitos. Sarja B).
- Lindqvist, M. S. (2016) ”*HETEROSEKSUAALISEN MASKULIINISUUDEN TYYSSIJA*” – homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta. Helsingin yliopisto.
- Linjakumpu, A. (2015) *Uskonnon varjot : hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä*. Tampere: Vastapaino.
- Mack, P. (2003) ”Religion, feminism and the problem of Agency: Reflctions on Eighteen-Century Quakerism.”, *Women in Culture and Society*, 29(1), ss. 149–177.
- Mäkinen, K. ja Komulainen, J. (2016) ”Piispainkokouksen selonteko avioliittolain muutoksen johdosta”. Joensuu: Piispainkokous, s. 12.
- Mao, Y. ym. (2018) ”Why am I ostracized and how would I react? — A review of workplace ostracism research”, *Asia Pacific Journal of Management*. Asia Pacific Journal of Management, 35(3), ss. 745–767. doi: 10.1007/s10490-017-9538-8.
- Masser, B. ja Moffat, K. B. (2006) ”With friends like these. . .The role of prejudice and situational norms on discriminatory helping behavior.”, *Journal of Homosexuality*, 51(907688161), ss. 121–138. doi: 10.1300/J082v51n02.
- McFadden, C. ja Crowley-Henry, M. (2018) ”‘My People’: the potential of LGBT employee networks in reducing stigmatization and providing voice”, *International Journal of Human Resource Management*. Routledge, 29(5), ss. 1056–1081. doi: 10.1080/09585192.2017.1335339.
- Meyer, I. H. (2003) ”Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence”, *Psychological Bulletin*, 129(5), ss. 674–697. doi: 10.1037/0033-2909.129.5.674.
- Moon, D. (2014) ”Beyond the Dichotomy: Six Religious Views of Homosexuality”, *Journal of Homosexuality*. Routledge, 61(9), ss. 1215–1241. doi: 10.1080/00918369.2014.926762.
- Moran, S. ym. (2013) ”How Supportive of Their Specific Purposes Do Youth Believe Their Family and Friends Are?”, *Journal of Adolescent Research*, 28(3), ss. 348–377. doi: 10.1177/0743558412457816.
- Müller, K. ja Lehtonen, J. (2016) ”Yksinäisyys, aivot ja mieli”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 73–96.
- Nikolainen, A. T. (toim.) (1984) *Kasvamaan yhdessä : piispojen puheenvuoro perhe- ja*

seksuaalietiikan kysymyksistä. Helsinki: Kirjaneliö.

Nynäs, P., Lassander, M. ja Kontala, J. (2013) ”Sekularism och religiös HBT-aktivism inom ramen för religiös förändring. Exempel på värdet av perspektiv från studiet av samhällsrörelser”, *Teologinen aikakauskirja*, 118(5–6), ss. 459–475.

Nynäs, P. ja Yip, A. K.-T. (toim.) (2012) *Religion, Gender and Sexuality in Everyday Live*. Farnham: Ashgate.

Ojala, H., Palmu, T. ja Saarinen, J. (2009) ”paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoliin.”, teoksessa Ojala, H., Palmu, T., ja Saarinen, J. (toim.) *sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, ss. 13–38.

Park, N. S. ym. (2013) ”The mediating role of loneliness in the relation between social engagement and depressive symptoms among older Korean Americans”, *The Journal of Gerontology, Psychological Sciences and Social Sciences.*, 68(2), ss. 193–201. doi: 10.1093/geronb/gbs062.

Pihkala, J. (2007) ”Pastoraaliset ja ekumeeniset näkökulmat homoseksuaalisuuteen”, teoksessa Saarelma, A. (toim.) *Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa*. Kirkon tut. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, ss. 301–307.

Pisaruk-Inderbitzen, H., Clark, M. L. ja Solano, C. H. (1992) ”Correlates of loneliness in mid adolescence”, *Journal of Youth and Adolescence*, 21(2), ss. 151–167.

Pruuki, H. (toim.) (2018) *Kaunis ihminen. Sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden kohtaaminen seurakunnissa*. Helsinki: Kirjapaja.

Ratinen, T. (2014) *Torjuttu Jumalan lahja. Yksilön kamppailu häpeällistä seksuaalisuutta vastaan*. University of Eastern Finland.

Ratinen, T. (2017) ”Sairas vai syntinen? Muuttuva homoseksuaalisuus ja kirkko vuosina 1952-1984”, *Teologinen aikakauskirja*, 122(3), ss. 195–209.

Ren, D., Wesselmann, E. D. ja Williams, K. D. (2018) ”Hurt people hurt people: ostracism and aggression”, *Current Opinion in Psychology*. Elsevier Ltd, 19, ss. 34–38. doi: 10.1016/j.copsyc.2017.03.026.

Rinta-Jouppi, A. (2018) *Pappien suvaitsevaisuus nousussa: enemmistö kannattaa homoparien vihkimistä*, YLE. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10462007> (Viitattu: 27. huhtikuuta 2019).

Rokach, A. (2004) ”Loneliness then and now: Reflections on social and emotional alienation in everyday life”, *Current Psychology*, 23, ss. 24–40. doi: 10.1007/s12144-004-1006-1.

Rokach, A. ja Brock, H. (1998) ”Coping With Loneliness”, *The Journal of Psychology*, 132(1), ss. 107–127. doi: 10.1080/00223989809599269.

Ronkainen, S. (1999) *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*.

Tampere: Gaudeamus.

Ronkainen, S. (2006) ”Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus”, teoksessa Lohiniva-Kerkelä, M. (toim.) *Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittuvuus. Terttu Utriaisens juhla-kirja*. Helsinki: Talentum, ss. 531–550.

Rook, K. S. (1984) ”Promoting social bonding: Strategies for helping the lonely and socially isolated”, *American Psychologist*, 39(12), ss. 1389–1407. doi: 10.1037/0003-066X.39.12.1389.

Rossi, L.-M. (2015) *Muuttuva sukupuoli : seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*.

Helsinki: Gaudeamus. Saatavissa:

<http://login.libproxy.helsinki.fi/login?url=https://www.ellibslibrary.com/hy/9789524958745>.

Ruoho, A. (2013) *Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä*. Nemo.

Saarelma, A. (toim.) (2007) *Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa*. Kirkon tut. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Saari, J. (2010) *Yksinäisten yhteiskunta*. Helsinki: WSOYpro.

Saari, J. (2016a) ”Lopuksi: Yksinäisyyden tulevaisuus”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 297–317.

Saari, J. (2016b) ”suomalaisten yksinäisyys”, teoksessa Saari kirjoittaja, toimittaja, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, ss. 33–51.

Saari, J. ja Huhta, J. (2016) ”Yksinäisyys kirjallisuudessa”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 185–206.

Saari, J. ja Huhta, M. (2016) ”Yksinäisyys iskelmälyriikassa”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 207–226.

Saari, J. ja Mikkonen, J. (2016) ”Yksinäisyys valokuvissa”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 227–252.

Salonen, A. S. (2016) *Food for the soul or the soul for food : users' perspectives on religiously affiliated food charity in a Finnish city*. University of Helsinki, Faculty of Theology.

Salonen, A. S. ja Grönlund, H. (2018) ”Vastavuoroisuus ja vapaaehtoinen auttamistoiminta avun vastaanottajan näkökulmasta”, *Teologinen Aikakauskirja*, 123(2), ss. 150–163.

Särs, U. (2003) ”Yhteys-liike, kirkko ja homoseksuaalisuus”, teoksessa Nissinen, M. ja Tuovinen, L. (toim.) *Synti vai siunaus. Homoseksuaalit, kirkko ja yhteiskunta*. Helsinki: Kirjapaja Oy, ss. 33–40.

Schwab, R. ja Petersen, K. U. (2006) ”Religiousness: Its Relation to Loneliness, Neuroticism

- and Subjective Well-Being”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29(3), ss. 335–345. doi: 10.2307/1386462.
- Scott, G. G. *ym.* (2016) ”Posting photos on Facebook: The impact of Narcissism, Social Anxiety, Loneliness, and Shyness”, *Personality and Individual Differences*. Elsevier Ltd. doi: 10.1016/j.paid.2016.12.039.
- Segrin, C. *ym.* (2012) ”Family of origin environment and adolescent bullying predict young adult loneliness”, *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 146(1–2), ss. 119–134. doi: 10.1080/00223980.2011.555791.
- Sharabi, A., Levi, U. ja Margalit, M. (2013) ”Children`s Loneliness, Sense of Coherence, Family Climate, and Hope: Developmental Risk and Protective Factors”, teoksessa Rokach, A. (toim.) *Loneliness Updated. Recent research on loneliness and how it affects our lives*. New York: Routledge, ss. 65–87.
- Sumerau, J. E., Cragun, R. T. ja Mathers, L. A. B. (2016) ””I Found God in The Glory Hole”: The Moral Career of a Gay Christian”, *Sociological Inquiry*, 86(4), ss. 618–640. doi: 10.1111/soin.12134.
- Taylor, Y. ja Snowdon, R. (2015) ”Creating Citizens, Constructing Religion, Configuring Gender: Intersectional Sites, Scripts and Sticking Points”, teoksessa Stella, F. *ym.* (toim.) *Sexuality, Citizenship and Belonging*. doi: 10.4324/9781315752563.
- Terry, A. J. (2015) ”The Church Made Me Do It: Identity and Apology in Marin Foundation Video Confessionals”, *Journal of Communication Inquiry*, 39(4), ss. 298–318. doi: 10.1177/0196859915605143.
- Tiilikainen, E. (2016a) ”polkuja yksinäisyyteen”, teoksessa Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, ss. 129–148.
- Tiilikainen, E. (2016b) *Yksinäisyys ja elämäntilanne : laadullinen seurantatutkimus ikääntyvien yksinäisyydestä*. Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto.
- Tuovinen, L. *ym.* (toim.) (2011) *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Uotila, H. (2011) *Vanhuus ja yksinäisyys*. Tampereen yliopistopaino Oy.
- Williams, K. D. ja Zadro, L. (2005) ”Ostracism 2”, teoksessa Forgas, J. P., Hippiel, W. von, ja Williams, K. D. (toim.) *The social outcast : ostracism, social exclusion, rejection, and bullying*. New York: Psychology Press, ss. 19–34.
- Williams, L. M. (1978) ”A Concept of Loneliness in the Elderly”, *Journal of the American Geriatrics Society*, 26(4), ss. 183–187. doi: 10.1111/j.1532-5415.1978.tb05048.x.
- Yip, A. K.-T. (2002) ”The persistence of faith among nonheterosexual Christians: Evidence

for the neosecularization thesis of religious transformation.”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41, ss. 199–212.

Yip, A. K.-T. ja Nynäs, P. (2012) ”Re-framing the Intersection between Religion, Gender and Sexuality in Everyday Life”, teoksessa Nynäs, P. ja Yip, A. K.-T. (toim.) *Religion, gender, and sexuality in Everyday Life*. Farnham: Ashgate, ss. 1–16.

Liite 1. Haastattelukutsu

Hei!

Olen tekemässä pro gradu -tutkielmaa yksinäisyyden ja yhteyden kokemuksista kirkossa. Olen kiinnostunut uskonnon roolista näissä kokemuksissa seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla. Kirkolla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan evankelis-luterilaista kirkkoa ja sen piirissä toimivia ryhmittymiä, herätysliikkeitä ja yhteisöjä. Haluaisin kuulla sinun tarinasi näistä kokemuksista. Olen kiinnostunut kaikenlaisista kokemuksista tästä aiheesta sekä tämän aiheen ympäriltä. Sinulla on mahdollisuus auttaa tutkimustiedon lisäämisessä tästä aiheesta.

Haastattelu on luottamuksellinen. Kaikki tunnistettavat tiedot poistetaan tai muutetaan siten, ettei haastateltavaa ole mahdollista tunnistaa lopullisesta tutkimuksesta. Haastattelu perustuu vapaaehtoisuuteen, saat itse määrittää mitä haluat itsestäsi ja kokemuksistasi jakaa.

Toivon voivani haastatella sinua, haastattelut toteutetaan Helsingin yliopiston kirjastossa tai muussa sinulle sopivassa paikassa. Sinä voit myös halutessasi kirjoittaa minulle näistä kokemuksista. Kertomukset voit lähettää minulle sähköpostitse.

Haastatteluun olisi hyvä varata aikaa 1-1,5 tuntia.

Työtäni ohjaa Helsingin yliopiston Teologisessa tiedekunnassa yliopistonlehtori Henrietta Grönlund.

Vastaa mielelläni kaikkiin kysymyksiin tähän tutkimukseen liittyen.

Sähköposti: Erik.hietava@helsinki.fi

Liite 2. haastattelurunko

Johdatus haastatteluun:

Kiitos, että olet halunnut osallistua tähän tutkimukseen. Tämä tutkimus on täysin vapaaehtoinen, voit päättää kuinka paljon, ja kuinka tarkasti, kerrot minulle yksityiskohtia. Voit myös jättää vastaamatta kysymyksiini. Milloin vain sinulla on mahdollisuus keskeyttää tämä haastattelu.

Tässä tutkimuksessa olen siis kiinnostunut seksuaalivähemmistöön kuuluvilla yksinäisyyden ja kuulumisen kokemuksista ja miten kirkko/uskonto on näihin liittynyt. Olen kiinnostunut näistä teemoista koko elämän varrella, erilaisissa elämän vaiheissa.

Aloitetaan oman homoseksuaalisuuden ymmärtämisen hetkestä. Milloin ja miten on tiedostanut oman homoseksuaalisuuden. Miten tähän teemaan on liittynyt uskonto, toisten ihmisten tuki ja yksinäisyyden ja yhteyden kokemukset. Tämän jälkeen käydään elämän erilaisia kohtia, joissa on nämä tutkimuksen teemat olleet esillä. Lähestytään nykypäivää kysellen uskonnosta, yksinäisyydestä, kuulumisen kokemuksista. Miten nämä teemat ovat omassa elämässä tällä hetkellä näkyvillä, tai vaikuttavat identiteettiin, toisiin ihmisiin tai suhteessa kirkkoon ja uskontoon.

Haastatteluteemat:

taustatiedot: Ikä, asuinpaikka.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen:

Identiteetin muodostuminen

Milloin ymmärtänyt vähemmistöön kuulumisen?

Onko tuntenut toisia, jotka kuuluneet seksuaalivähemmistöihin?

Onko elämässä vaiheita, jolloin ollut seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen ollut sairaus/rikos, miten vaikuttanut?

Miten seksuaali- ja sukupuoli-identiteetti tullut osaksi identiteettiä?

kristityn ja homoseksuaalin identiteettien yhdistäminen

Yksinäisyyden kokemukset:

Mitä yksinäisyys haastateltavalle on?

Sosiaalinen yksinäisyys

emotionaalinen yksinäisyys → yksinäisyyden lajit

näkymättömyyden kokemus (ostrakismi)

Tunteet: Miltä yksinäisyys tuntuu?

Identiteetti, seksuaalinen identiteetti ← onko vaikuttanut näihin?

Ajatusvääristymät (kukaan ei halua mua paikalle jne.), onko niitä?

kuulumisen/yhteyden kokemus:

Mitä ymmärtää kuulumisella/yhteydellä?

Millaiseen uskonnolliseen yhteisöön kuulunut?

miten yhteisön jäseneksi?

Kuulumisen kokemus suhteessa yhteisöön vai johonkin muuhun?

Minkälaista saatu sosiaalinen tuki

Kavereiden merkitys?

kaverit yhteisössä
ulkopuolisuuden kokemukset
Vaikutukset itsetuntoon
Miten yhteyden puuttuminen vaikuttaa?

Uskonnon/kirkon rooli:

Uskonnollinen identiteetti
Kokeeko olevansa tervetullut?
Uskonnolliset samaistumiskohteet
Uskonnon vaikutus Itsetuntoon
Mitä on merkityksellinen olemassaolo
Mikä kirkon ja uskonnon merkitys tällä hetkellä?
uskonnollisuuden taso
Uskonnon suojaava ja tukeva merkitys
Onko ollut ulossulkemista
Millainen rooli uskonnolla on ja on ollut?